KÖRPÜSALANLAR

SƏRİYYƏ

Biz bir ilə yaxın idi ki, evlənmişdik. Mən yol texnikumunu qurtaran kimi də toyumuz olmuşdu. Baş yollar idarəsində mühəndis olan ərim Adil hər gün səhər saat doqquz tamama on dəqiqə qalmış işinə gedər, mən də bazardan ayın-oyun alıb gətirər, biş-düş edərdim. Dörd ay bundan qabaq bizə üçotaqlı təzə mənzil vermişdilər. O zaman mən otaqları gəzərək:

– Ay Adil, – deyə zarafat eləmişdim, – biz bu boyda evlərə nə qoyacayıq?

Adil də gülümsəyərək:

– Qəm çəkmə, düzələr, – demişdi.

Sən demə, çox ehtiyatlı oğlan imiş. Subay vaxtı əmanət kassasına azdan-çoxdan qoyubmuş... Atasıgil də kömək elədi. Qərəz, iki qarniturla bərabər, müasir dəbdə olan lazımi şeylər alıb otaqları ürəyimiz istəyən kimi düzəltdik.

Həyatımdan razı olmamağa haqqım yox idi. Adil kimi adama ərə getmişdim. Ortaboylu, yaraşıqlı bir oğlan idi. Olduqca təmiz-tarıx, səliqəli geyinərdi. Köynəyinin boynu həmişə qar kimi ağ olardı. Məclislərdə, cəmiyyət içində özünü ləyaqətlə aparardı, artıq-əskik danışmazdı. Hamı onun çox ağıllı, hər şeyin yerini bilən bir adam olduğunu, çox irəlilərə gedəcəyini söyləyirdi. Onun hər işində, hətta gülüşündə və zarafatında belə ciddi, sərvaxt bir ağlın hökm sürdüyü duyulurdu. Heç bir yerə, heç bir kinoya, teatra mənsiz getməzdi. Yad adamların yanında, məclisdə özümü necə aparmağım barəsində mənə tez-tez məsləhətlər verərdi. Mən öyüd-nəsihət sevməsəm də, incimәzdim. Əksinə, aramızda on bir yaş fərq olduğundan (o vaxt mənim on doqquz, onun isə otuz yaşı var idi), bunu qanuni bir şey hesab edirdim. Məsələn, o deyirdi ki, kimin üzünə gülümsəmək lazım olduğunu, kimə heç fikir verməməyi gənc qadın bilməlidir. Mən də onun bir tanışına rast gələndə dərhal bütün diqqətimi toplayaraq çalışırdım ki, müəyyən edim, görüm, mən bu adama qarşı nə cür mövqe tutmalıyam.

Etiraf edim ki, bəzən bu hal məndə bir əyləncəyə, bir zarafata dönürdü. Filan tanışın yanında özümü qəsdən tox tutmağım sonra Adillə mən tək qalanda qeyri-ixtiyari bir qəhqəhəyə çevrilərdi. Bu zaman o, təəccüblə üzümə baxar və qaşlarını çataraq heç bir söz deməzdi. Mən də onun xətrinə toxunduğum üçün könlünü almağa çalışardım. O, evdə olmadığı zamanlar güzgünün qarşısında dayanıb, məsələn, onun xoşu gəlməyən filan oğlanı gördükdə nə cür ciddi görkəm almaq lazım olduğunu məşq edərdim. Mən təqsirkar deyildim. Evimizdə bişməmişdi, qonşudan gəlməmişdi. Mən adicə bir zavod çi-

lingərinin qızı idim. Anam da azsavadlı, lakin sağlam, deyib-gülən, məzəli bir qadın idi. Ərimin istək və tələblərindən asılı olaraq, başqa kişilərə münasibətimdə öz hərəkətlərimi daim nəzarət altında saxlamaq mənim üçün o qədər də asan deyildi. Lakin bu məni qorxutmurdu. Ərimin məni istədiyini, mənə etibar elədiyini bilirdim.

Mən həyatımdan razı idim. Mən görmədiyim günə düşmüşdüm. Atamgildə yeddi baş ailə iki balaca otaqda yaşayırdıq. İndi isə... bayaq söylədiyim kimi, geniş, işıqlı otaqlar, televizor, soyuducu, paltaryuyan maşın, tozsoran... Ərimin atası adlı-sanlı həkim, yaxın bir qohumu nazir, başqa bir qohumu isə böyük bir trestin rəisi idi. Hər gecə kino, teatr, qonaqlıq... İndi bu sətirləri yazarkən, bir an dayanıb «filosofanə» xəyallara dalıram. «İnsan həyatı nə qəribədir, – deyə düşünürəm, – bəzən tuş tutub getdiyin yol haradan başlayır və səni haralara aparıb çıxarır... Əvvəl söyüd salxımlarının zərif kölgəsi ilə sakit-sakit axan çay birdən nə amansız burulğanlar yaradır... Başqasına bəxş etdiyin səadət bəzən necə sərt bir tikan olub onun qəlbinə sancılır. Sən isə buna qarşı biganə olursan. Kim deyər ki, bunların hamısı bizim iradəmizdən asılıdır... Kim deyə bilər ki, mən Adil üçün və ya o mənim üçün yaxşı olmaq istəmirdik... Kim deyə bilər ki, ya mən ondan, ya da o məndən öz ömrümüzü əsirgərdik...»

Biz, yəni mən və tələbə yoldaşlarım texnikumda oxuyanda, sanki daim bir yerdə uçub civildəşən, bir ağacda gecələyən bir dəstə quş idik. İndi isə mən o dəstədən ayrılıb tamam yeni bir aləmə düşmüşdüm. Etiraf edim ki, bəzən axşamçağları (məhz axşamçağları!) onlar üçün, vaxtilə mənimlə birlikdə civildəşən o quşlar üçün darıxardım, qəribsəyərdim. Belə anlarda, gündə on dəfə tozunu sildiyim güzgü kimi parlaq mebellərim mənə soyuq və yabançı görünərdi və mən «ah» çəkib pəncərədən məchul uzaqlara baxardım. Bəzən gecələr Adilə texnikumdakı oğlan uşaqları ilə etdiyimiz zarafatlardan danışıb, onun da bu məzəli əhvalatlara gülməsini istərdim. Lakin o, ancaq mənim könlümü sındırmamaq üçün xəfifcə gülümsər və tamam ayrı şeylərdən, ayrı aləmdən danışardı. Mən də öz yüngüllüyümü düşünüb özlüyümdə xəcalət çəkərdim. Adil böyük şeylərdən, insanın ali vəzifələrindən danışardı. Deyərdi ki, insan dünyaya daim inkişaf etmək, daha üstün «yaxşı»ya çatmaq üçün gəlmişdir.

Mən də özümü bir şey bilən kimi göstərərək:

– Adil, – deyərdim, – bilmirəm, hansı rus yazıçısı isə deyib ki, quş uçmaq üçün yarandığı kimi, insan da xoşbəxtlik üçün yaranmışdır...

O, ciddi bir görkəm alıb:

– Bilirsənmi, Səriyyə, – deyə cavab verərdi, – xoşbəxtliyin özünün nə demək olduğunu düzgün təyin etmək lazımdır. Əsl məsələ bundadır.

Onun bu sözlərini unutmadım. Lakin o sözlərin mahiyyətini dərk etmək, əsl xoşbəxtliyin nədən ibarət olduğunu anlamaq mənim gücüm çatan iş deyildi. Məni isə mühakimədən artıq duyğular cəlb edirdi. Mən təzə peyda olmuş yaz böcəyi kimi özümdən asılı olmayan bir həvəslə, daim günəşə-işığa, səhər-səhər otlar üzərində parıldaşan şeh damlalarına doğru qanad çalırdım və nə üçünsə mən bu ruhi vəziyyətimi öz dostumdan, həyat yoldaşımdan gizlədirdim. Mən mümkün qədər özümü sakit və ağıllı göstərməyə çalışırdım. Çünki o belə xoşlayırdı. O. hər şeyi diqqətlə, dürüst ölçüb-biçərək irəliləyir və mənim də belə etməyimi istəyirdi. Madam ki, biz həyat yoldaşı idik, demək, belə lazım idi!

Bir gün nahardan sonra o:

– Səriyyə, – dedi, – deyəsən, biz bir neçə müddətə rayona getməli olacağıq.

– Nədən ötrü? – deyə maraqla soruşdum.

– Təzə şose yolu çəkilməyə başlayıb, məni ora rəis təyin edirlər.

– Necədir? Ürəyincədirmi?

– Bilirsənmi, – deyə hərarətlə izah etməyə başladı, – bizim üçün çox yaxşı perspektivi olan bir işdir. Əgər yolu müvəffəqiyyətlə çəkib qurtarsaq...

O nə üçünsə susub sözünün ardını demədi və bir qədər var-gəldən sonra əlavə etdi:

– Sən də ali məktəbə girmək üçün. heç olmazsa, iki il işləməlisən. Özün də texnik adam, – deyə gülümsədi. – Söz verirlər ki, yolu çəkib qurtarandan sonra məni yenə də aparata qaytarsınlar. Əlbəttə...

O. yenə də bir an duruxdu:

– Əlbəttə, – dedi, – indikindən daha mühüm bir vəzifəyə...

Adilin müvəffəqiyyət qazanacağına şübhə ola bilməzdi. Baş yollar idarəsində işlədiyi bu neçə müddət ərzində o il olmamışdı ki, təşəkkür – mükafat almasın.

– Mən belə bir təsadüfü çoxdan gözləyirdim...

– İndiki vəzifən bəyəm pisdir? – deyə təəccüblə soruşdum.

– Pis deyil... Ancaq bir var, sən işləyəsən, ad özgənin ola, bir də var ki, öz əlin, öz başın! Bu elə vəzifədir ki, nə qədər gücün var, göstərə bilərsən. Hamı da görər ki, sən nə eləyirsən... Nəyə qadirsən...

Sonra mehriban səslə soruşdu:

– Bəlkə sən rayona getmək istəmirsən?

– İstəyirəm.

– Onda hazırlaş, qapıları bağlayıb gedərik, özümüz də tez-tez gəlib ev-eşiyə baş çəkərik.

... Kim istəyər ki, gənc əri ad-san qazanmasın, yaxşı işdə olmasın? Məgər Adil dediyi kimi, həyat daim yüksəlişdən, inkişafdan ibarət deyil? Bizim hər birimiz daha yüksəklərə can atmırıqmı? Mən onun qarşısında açılan yolda büdrəməyəcəyinə əmin idim. Mən onun gücünə inanırdım. Buna görə də, hardansa qəlbimə çökən və səbəbi mənə məlum olmayan ağırlığı üzərimdən ataraq, həvəslə tədarük görməyə başladım. Adilə də, özümə də su keçirməyən plaş, rezin uzunboğaz çəkmə, gələcək mənzilimiz üçün balaca radioqəbuledici, çoxlu foto lenti, cib fənəri, iki yüngül qatlama çarpayı, yemək və çay termosları aldım. Hər ikimiz üçün möhkəm nazik parçadan yay idman kostyumu tikdirdim. Boş vaxtlarımızda oxumaq üçün Adilin kitablarından seçib bir çamadan götürdüm. Nəhayət, may ayının axırlarında Baş Yollar İdarəsindən verilən «QAZ-69»la Bakıdan çıxıb «K» rayonuna getdik. Adilin də, mənim də maşın sürmək hüququmuz olduğundan şofer götürmədik. Adil işləri yoluna qoyana qədər mehmanxanada qaldıq. Bu müddətdə rayon işçiləri gecə-gündüz Adilin başına yığılır, hazırlıq məsələlərini müzakirə edirdilər. Sonra rayon mərkəzini tərk etdik. Yol rayondan başlayaraq, meşə ilə örtülü dağların o tərəfindəki yaylaqda təşkil edilmiş böyük maldarlıq sovxozuna çəkilməli idi. Adilin də deməsinə görə, o sovxozun bütün respublika üçün böyük əhəmiyyəti var idi. Yol çox uzun olmasa da, çətin yerlərdən keçməli idi. Tez-tez sıldırım qayaları partlatmaq, üzüaşağı axan dağ çayları üzərindən balaca körpülər salmaq lazım gələcəkdi. Maşınımız qədimlərdə yaylağa gedib-gələn el-oba tərəfindən salınmış köç yolu ilə irəliləyərək, meşəyə girib yavaş-yavaş yuxarı, dağlara qalxmağa başladı. Qoca palıd, yemişan, vələs ağacları üstümüzə kölgə salırdı. Bəzən yol qıvrılaraq hər yerdə palıd rəngli qayaların dibi ilə qalxırdı. Tez-tez daş yonan, iri gövdəli qocaman ağacları kökündən çıxaran fəhlələrə rast gəlirdik. Ara-sıra qabağımızdan yük maşınları gəlib keçirdi. Adil əlləri rulda, bunların hamısını diqqətlə nəzərdən keçirirdi. O, gələcək iş haqqındakı fikirləri ilə məşğul idi. Adil cəbhəyə təzə gəlmiş zirək, gözüaçıq bir komandan kimi bütün şəraiti öyrənirdi. O mənim ərim idi. Mən onunla fəxr edirdim. O, ağıllı və yaraşıqlı idi...

Mayın axırları olmasına baxmayaraq, meşə ağaclarından bəziləri çiçəyini tökməmişdi. Meşədə hələ bahar nəfəsi duyulurdu. Yaxın dağların zirvəsində qar görünürdü. Qayalardan göz yaşı kimi şəffaf sular sızırdı. Mən tez-tez yanımda oturmuş Adilə baxır, ona nə isə xoş bir söz demək istəyirdim. Meşə arası ilə dağlara qalxan yolda hər şey fərəhli idi. Hər şey mənə səadət, sevinc təlqin edirdi. Bax, ağ buludların altında gümüş kimi parlayan o dağları aşıb, tanımadığım adamların mənzilinə gedəcək yolun komandanı mənim ərimdir! Mühəndis Adil... Adil Cəfərzadə! Həyatda hər şey necə gözəl, necə könülaçandır! Nə üçün mən əvvəllər bunu o qədər də aydın hiss etmirdim?.. Bir neçə gün bundan qabağa qədər bu bahar, bu duyğular haradaydı? Məgər Adil əvvəllər də belə ağıllı, belə işgüzar, belə yaraşıqlı deyildi? Məgər mən onu bir neçə gün bundan qabağa qədər indiki kimi istəmirdim? Birdən mən ona:

– Adil, – dedim, – bilirsənmi, yadımdan çıxıb sənin gümüş portsiqarını götürməmişəm.

O. mənə baxaraq gülümsədi:

– Eybi yoxdur, – dedi, – bu dağların arasında gümüş portsiqarsız da ötüşərik.

Sonra o, yenə də gözlərini qabağa zilləyərək öz fikirlərinə daldı.

Mən dil qəfəsə qoymayaraq hey danışırdım:

– Adil, bəs səndən qabaqkı rəis necə olub?

– Onu ayrı, böyük işə keçiriblər.

Mən tutuldum. Mənə elə gəldi ki, xəyalımda ərimin surəti birdən-birə kiçildi. Birdən-birə adi və soyuq oldu: «Nə üçün həmin böyük işə səni deyil, onu qoyublar?» Bu nə axmaq, nə boş fikirdir?.. Yoxsa mən yüngülbeyin bir xudpəsəndəm? Kim birdən-birə nazir olub?!

Biz dolama yolla qalxıb, alt tərəfi göz qaraldan uçurum, üst tərəfi isə qalın meşəli dağ olan açıqlığa çıxdıq. İçərisindən dumduru su axıb şırıltı ilə uçuruma tökülən və sal daşdan çapılıb qayrılmış kimi görünən dar, lakin dərin selab bu açıqlığı tən ortadan kəsirdi. İki cavan oğlan kənarda dayanmışdı. Üçüncü oğlan isə parçalanıb yolun ortasına tökülmüş iri-iri daşları buldozerin ağzı ilə itələyib lap uçurumun kənarına gətirir, buradan üzüaşağı itələyirdi. Daşlar yuvarlandıqca uçurumun şiş qayalarına dəyib atlanır və dəhşətli gurultu qoparırdı. Buldozerçi üzü o tərəfə olduğundan, mən ancaq onun şax və enli kürəyini görürdüm. Buldozer uçurumun kənarına o qədər yaxın gedirdi ki, təkərin yarısı az qala kənara çıxır və mən yol texniki olmağıma baxmayaraq, qorxudan qışqırmaq istəyirdim. Birdən buldozerçi qanrılıb məni gördü. Yəqin bərk qorxduğumu duyduğu üçündür ki, qəribə bir qayğısızlıqla gülümsədi. Sonra iri bir qaya parçasını maşının qabağına ataraq sürətlə gətirib uçuruma itələdi və bir an mənə elə gəldi ki, bu dəqiqə maşın da qayanın ardınca dərəyə yuvarlanacaq. Lakin mən gözümü yumub-açınca gənc oğlanın eyni sakit və qayğısız təbəssümlə buldozeri geri verdiyini görüb, onun bir-birinə qarışmış sarı saçlarına, dağ havasında yanıb qaralmış gözəl üzünə qəzəblə baxaraq: – «Bu ki xuliqanlıqdır!» deməkdən özümü güclə saxladım.

Adil digər iki oğlanla söhbətini kəsib, mənə sarı döndü və bir qədər aralıda ağacların arasında ağaran çadırı göstərdi:

– Bəlkə biz də orada düşək?

Mən isə uçurumun kənarındakı tək palıd ağacını göstərib:

– Bura yaxşıdır, – dedim.

Şeylərimizi maşından boşaltdıq. Palıd ağacının altında çadırımızı qurub, çarpayıları, qatlama stol və stulları açaraq mənzilimizi səliqəyə saldıq. Evin içində döşəmə əvəzinə yaşıl dağ otları və onların arasına səpələnmiş al lələləri görmək adama qəribə gəlirdi.

Hələlik bura yol rəisinin qərargahı üçün ən əlverişli yer idi. Yol irəlilədikcə məskənimizi də dəyişə bilərdik. Adildən əvvəlki rəis isə rayon mərkəzində qalırmış.

Hər ikimiz paltarımızı dəyişəndən sonra məhrəba, sabun götürüb çaylağa endik. Qollarımızı, boyun-boğazımızı sərin, şəffaf dağ suyu ilə yuyub quruladıq. Heç birimiz yorulmamışdıq. İkimiz də gənc, gözəl və təravətli idik. İkimiz də özümüzü bu yerlərin köhnə sakinləri kimi hiss edirdik. Elə bil ki, burada, bu almaz kimi saf dağ havasında doğulmuşduq. Elə bil ki, bu uçurumlu sərt qayalarla, onların üzərində qıvrılan qarağat kolları ilə əkiz yaranmışdıq. Elə bil ki, biz bu coşğun təbiətin bir parçası, bir hissəsi idik.

– Adil, çay istəyirsənmi? – deyə soruşdum.

Öz səsimin ahəngindən, mehribanlığından dərin bir məmnuniyyət, zövq duydum. Mənə elə gəlirdi ki, heç bir zaman onu özümə bu qədər yaxın, bu qədər doğma hiss eləməmişəm. Və elə bu andaca buldozerçinin bayaqkı xuliqansayağı hərəkətini, mənə baxıb istehza ilə, qayğısızlıqla gülümsəyən gözlərini xatırlayıb əsəbiləşdim. Sonra eyni mehribanlıqla sualımı təkrar etdim:

– Adil, çay qoyummu?

O, nəzərlərini bir az aralıdakı tikinti materialından çəkərək:

– Pis olmazdı, – dedi.

Mən neft pilətəsini çölə çıxarıb yandırdım. Balaca nikel çaydanı doldurub üstünə qoydum. Stolun üzərinə ağ süfrə saldım. Şəkərçörəyi, konfet qoydum. Sonra körpüsalanları da çay içməyə dəvət elədik.

Əvvəl ortaboylu, qara-şirin bir oğlan olan Soltanla enlikürək, iri, qaraqaş, qarabığ Kərəmxan gəldilər. Sonra ağır addımlarla buldozerçi Qəribcan gəldi. Məni əsəbiləşdirən o laübalı təbəssüm yenə də üzündəydi. Mən ciddi görkəmlə onun qabağına çay qoydum, sonra:

– Sizin adlarınız bir-birinə nə yaxşı yaraşır, – deyə Soltana müraciətlə gülümsədim.

– Bunun əsl adı Qəribdir, – deyə Soltan buldozerçiyə işarə elədi, – burada Qəribcan eləmişik.

Lakin buldozerçiyə tərəf baxmadım. Adil nəzakətlə gülümsəyərək:

– Qərib yoldaş bu rayondandır? – deyə soruşdu və onun üç nəfərdən yalnız buldozerçinin haralı olması ilə maraqlanması mənə qəribə göründü. Həm də düşündüm ki: «Nə üçün Qəribcan yox, Qərib?!»

– Bəli, – deyə Soltan cavab verdi, – üçümüz də bu rayondanıq, ancaq kəndlərimiz ayrıdır. Qəribcan ordudan təzə buraxılıb.

– Eləmi? – Adil buldozerçiyə baxdı. – Hansı hissədəydiniz?

– Tank qoşunları hissəsində, – deyə buldozerçi cavab verdi. Mənə elə gəldi ki, ömrümdə bu cür səs eşitməmişəm... Qeyri-adi bir hərəkətlə başımı döndərib ona baxdım. Bu dəfə o gülümsəmirdi.

Adil yenə soruşdu:

– Sıravi idiniz?

– Kiçik leytenant idim.

– Çox gözəl... Çayınızı soyutmayın.

Mən onların stəkanlarını yenidən doldurdum. «Qəribcan...» Mən heç belə ad eşitməmişdim. Yalnız çox sonralar... indi bu sətirləri yazarkən, yadıma düşdü ki, mən o vaxtacan heç «Kərəmxan» adına da rast gəlməmişdim.

Adil yolda işlərin necə getdiyini soruşdu.

– Hamısı materialın vaxtında verilməsindən asılıdır, – deyə Soltan cavab verdi, – işçilər əllərindən gələni eləyirlər.

Sonra o, keçmiş yol rəisini tərifləmədi:

– Od-alov idi. Elə bil, quş kimi ağacda yatırdı. Onda görürdük ki, bu «QAZ-69»da (Soltan biz gələn maşına işarə elədi) böyürdən çıxdı.

– Dəsgahlı adam idi, – deyə Kərəmxan əlavə etdi, – hər ay maaşının yarıdan çoxunu Qəribcana uduzub gedirdi.

– Necə? Bəyəm qumar oynayırdınız? – Adil, elə bil ki, qorxdu.

– Bilirsinizmi, – deyə Soltan izah elədi, – həmişə maşında özü ilə bir tir tüfəngi gəzdirirdi... hər bura gələndə Qəribcanla bəhsə girib, mərclə nişan atırdılar...

– Nə bilim, bir dəfə ipək köynəkdən, – Kərəmxan Soltanın sözünü kəsdi, – bir dəfə on paçka «Kazbek»dən.. Bir dəfə konyakdan... hamısını da Qəribcan aparırdı, naçalnik də dilxor olub gedirdi... Deyirdin, tay bir də əlinə tüfəng almaz. Ancaq bir neçə gündən sonra görürdün, budur, uduzduğu şeyləri də alıb, bir qutu güllə ilə gəldi.

– Demək, belə «od-alov imiş»... – deyib Adil Soltanın bayaqkı sözlərinə işarə ilə gülümsədi.

– İşləməyinə söz yox idi, – Soltan cavab verdi, – dediyini eləməli idi. Bu günün işini sabaha qoymazdı.

– Əhli-hal oğlan idi, – Kərəmxan təəssüflə başını tərpətdi, – deyirdim, «yoldaş naçalnik, bir dəfə də mənimlə, bu Soltanla nişan atsana...». «Yox, – deyirdi, – gərək bu Qəribin dərsini verim, sonra... Məni bərk yandırıb».

– Nə yaman məzəli rəis imiş, – deyə mən gülümsəyərək, birinci dəfə Qəribcanın gözlərinə baxdım.

– Yaman da rəis imiş, – körpüsalanlar gedəndən sonra Adil narazılıqla dedi, – gənclərin tərbiyəsini elə belə rəhbərlər korlayırlar. (Körpüsalanlar, doğrudan da, çox gənc idilər. İyirmi üç-iyirmi dörd yaşları ancaq olardı).

– Nə üçün ki?

– Bilirsənmi, Səriyyə, rəis, idarə başçısı hər bir hərəkəti ilə, hətta danışığı və təbəssümü ilə də öz işçilərinə nümunə olmalıdır. Bir də ki... bir də ki, rəis rəisdir, fəhlə də fəhlə. Aradakı pərdəni götürdün, heç nə. Rəis öz işçisi ilə konyakdan mərc gəlib, güllə atanda, orada nə intizam olacaq, işçinin yanında rəisin nə hörməti olacaq?

Bunlar hamısı ağıllı sözlər idi və bu ağıllı sözləri mənim rəis olan ərim deyirdi. Lakin qəribədir, bəzən ağıllı hesab elədiyimiz sözlər biz gənclərin yadında yaxşı qalmır. Ürəyimizdə ehtiras alovlandırmır. Əksinə, bizdə anlaşılmaz, soyuq bir hissə çevrilir və biz onları tezliklə, elə həmin dəqiqə unuduruq. İndi də belə idi. Mən ərimin sözlərini təsdiq etdiyim halda, buldozerçinin keçmiş rəisi necə məğlub etdiyini, onun (rəisin) hər dəfə mərci uduzaraq, necə özündən çıxdığını gözümün qabağına gətirib gülümsəyirdim. Mən orada olmaq, o məzəli rəisi görmək istərdim.

– Niyə gülürsən? – Adil ciddi ifadə ilə soruşdu.

– Heç... keçmiş rəisin yüngüllüyünə.

Mən birinci dəfə olaraq, öz duyğularımı ərimdən, mənim ağıllı və işgüzar ərimdən gizləyirdim.

– Doğrudan da gülməlidir, – deyə o qalxıb körpüsalanların yanına getdi.

... Meşəli dağların ardındakı o varlı sovxoza çəkilən yolda qızğın iş gedirdi. Mən körpüsalanlarla birlikdə həm vəzifəmi yerinə yetirir, həm də özümüz üçün yemək-içmək hazırlayırdım. Adil isə «QAZ-69»da hər gün iş sahələrini gəzir, göstəriş verir, lazım olan materialları daşıdırırdı. O, qonşu rayonla əlaqəyə girib, yolun üstünə iki yeni ekskavator gətirtmişdi. Havalar yaxşı keçdiyindən, biz tələsir, payız yağışları başlayana qədər ağır işləri görüb qurtarmağa can atırdıq. İki dəfə, hərəsində də dörd fəhlə bizə köməyə gəldi. Lakin sonra daha kömək istəmədik. Bizdən bir qədər yuxarıda, Dəvəboyu deyilən dağın ətəyindəki iki selab üzərində də kiçik körpülər salınmasına başlanmışdı. Həftədə üç-dörd dəfə səhər tezdən mən «QAZ-69»a əyləşib, azuqə almaq üçün rayon mərkəzinə gedərdim. Bu zaman Soltan da mənə pul verib:

– Səriyyə xanım, – deyərdi, – bizim üçün də ayından-oyundan alın.

– Məsələn, nə cür ayın-oyun?– deyə mən də zarafatyana soruşardım.

– Nə bilim, ətdən, yumurtadan...

– Aydındır, – deyə maşını işə salıb tərpənirdim...

Əvvəllər özümüzlə yanaşı, onlar üçün də xörək asardım. Sonra bunun Adilə xoş gəlmədiyini hiss edib, vaz keçdim. Lakin, bununla bərabər, onun bu hərəkəti mənə yaxşı təsir bağışlamırdı. Məsələn, mən özümüz üçün kotlet hazırlarkən, qonşumuz körpüsalanların naharа bir şey bişirmədiklərini görüb vicdan əzabı çəkirdim. Sizdən nə gizlədim, hərdən Adil evdə olmayanda, onların çadırına gedir, könülləri nə istədiyini soruşur və cəld bişirib qayıdırdım. Bir gün də onların çadırına gedəndə buldozerçinin qapıda oturub üst köynəyinin yaxasına düymə tikdiyini gördüm. Mən onun bütün diqqətini toplamasına baxmayaraq, iynəni necə bacarıqsız işlətdiyinə gülümsəyərək:

– Verin mən tikim, – dedim.

O bunu gözləyirmiş kimi, darıxmış halda ayağa qalxaraq, köynəyi mənə uzatdı:

– Bu hazır paltarları elə başdansovma tikirlər ki, əyninə geyən kimi düymələri qırılıb tökülür.

Mən qopmuş düyməni tikib qurtarandan sonra o birilərini də bərkitdim.

– Deyəsən, köynəyi özünüz yumusunuz?..

– Bəli, özüm yumuşam. Bu həftə macal tapıb kəndə gedə bilmədik.

Mən ayağa qalxdım:

– Bu saat ütüləyib gətirərəm.

– Lazım deyil. Nə zəhmət çəkirsiniz ki...

– Bir zəhməti yoxdur.

Mən ütünü qızdırıb buldozerçinin köynəyini ütüləyirdim. Hər dəfə əlim köynəyə toxunarkən özümdə qəribə bir duyğu hiss edirdim. Elə diqqətlə, elə həvəslə ütüləyirdim ki, elə bil, hamı onun köynəyinə baxıb mənə afərin deyəcəkdi. Onun həmişə yaxasının yuxarıdakı düymələrini açıq qoyduğunu bilirdim. Ona görə də köynəyin yaxalığını buna uyğun tərzdə ütülədim ki, əyində qəşəng dursun. Mən köynəyin enli kürəyinə baxıb özümdə anlaşılmaz bir fərəh duyurdum. Mən köynəyin üzərində incə bir qırışın da qalmamasına səy edirdim. Birdən «QAZ-69» siqnal verərək sürətlə gəlib qapıda dayandı. Mən tələsmədən köynəyi səliqə ilə qatladım. Və elə bu zaman Adil çadıra girdi.

– Bu kimindir, Səriyyə?

– Buldozerçinin.

– Buldozerçinin köynəyini niyə sən yuyursan?

– Yumamışam, ütüləmişəm. Bir də... bir də, düyməsi qırılmışdı, tikmişəm...

– Axı, nə münasibətlə...

– Heç... elə-belə.

O, daha bir söz demədən sabun və dəsmal götürüb çadırdan çıxdı. Mən onun necə tez-tez addımladığına arxadan baxaraq, buldozerçinin köynəyini aparıb çadırlarında özünə verdim. Sonra eyni sakit addımlarla geri qayıdıb, çadırın qabağına sərin kölgə düşdüyündən, stolu bayıra çıxararaq, üstünə salat, göy-göyərti, çəngəl-bıçaq qoydum. Sonra təzə mal ətindən bişirdiyim xörəyi və qızartmanı boşqablara çəkib gətirdim. Bakıdan aldığım balaca qrafini soyuq su ilə doldurdum. İşdən qayıdarkən dağın döşündən dərdiyim çiçəkləri də stəkanda stolun üstünə qoymuşdum. Adil yuyunub qurulandıqdan sonra ikimiz də üzbəüz əyləşib nahar elədik. Stolun üstündə hər şey təmiz və təravətli idi, dağdan sərin və ətirli meh əsirdi. Bir qədər aralıdan meşə ağacları arasındakı körpüsalanların deyib-gülmələri eşidilirdi. Birdən Kərəmxan:

Uca barıdan aşaram mən,
Yarıma kəniz qoşaram mən,
O qızı mənə versələr,
Hacının qızını boşaram mən...

sözlərilə başlayan qədim və məzəli bir mahnı oxudu. Oğlanlardan hansı isə bərkdən çırtıq vururdu. Kərəmxan çırtığa uyğun tərzdə təkrar edirdi:

O qızı mənə versələr,
Hacının qızını boşaram mən...

Mən qeyri-iradi gülümsəyərək:

– Adil, – dedim, – nə olub, niyə qanın qaradır?

– Heç bir şey olmayıb... Sən də nahaq yerə hər axmaq sözə gülürsən...

Mən birinci dəfə idi ki, Adildən belə sərt sözlər eşidirdim. Birinci dəfə idi ki, o qızarıb-bozararaq, özünü saxlaya bilməyib mənə belə sözlər deyirdi. Nə olar, bəlkə mən, doğrudan da, yüngüllük eləmişdim. Bəlkə, doğrudan da, gülmək lazım deyildi. Bu körpüsalanlar da qəribə adamlardır! Belə sözləri haradan tapıb oxuyurlar? Necə yəni «o qızı mənə versələr, hacının qızını boşaram?» Ürəyimdə Adilə deyirdim: «Məni bağışla, əzizim, sənin məni tənqid eləməyə haqqın var... Axı biz həyat yoldaşıyıq. Lakin, əgər bir də o buldozerçinin, ya da məsələn, Kərəmxanın köynəyinə ütü çəkmək lazım gəlsə, mən bunu edəcəyəm. Sən də mənim bu cür hərəkətlərimə adət etməlisən. Başqa sayaq mümkün deyil...»

– Dur bir az uzan, Adil, yəqin ki, yorğunsan. Mən də stolu yığışdırıb körpüsalanların yanına gedəcəyəm.

– Körpüsalanların yanında nə var? İş vaxtı qurtarıb ki? – deyə o, üzümə baxmadan yavaş səslə soruşdu.

– Elə-belə, adam darıxır...

– Darıxırsan, götür kitabdan-zaddan oxu.

– Kitab oxumaq istəmirəm.

O, bir söz demədən qalxıb çadıra girdi. Mən də qab-qacağı təmizləyib yerbəyer elədim. Çaydanı doldurub pilətənin üstünə qoydum. Adil nahardan sonra iki saat dincəlib çay içəcəkdi. Bu, onun adəti idi.

Mən əl-üzümü yuyub qurulandıqdan sonra balaca stolun üstündəki güzgünün qabağında dayanaraq, saçlarıma ətir səpdim.

Adil arxası üstə çarpayıda uzanıb qəzet oxuyurdu.

Məni əhatə edən və hələ çiçəyini tökməmiş meşələrdən, bir az aralıda şırıldayan büllur kimi şəffaf dağ suyundan tutmuş, üzərində daim ağ bir qartal hərlənən uçuruma, ondan o yana görünən yaşıl dağlara qədər hər şey gözəl idi. Mən də gözəl və təravətli olmaq istəyirdim. Mən təbiətin bu coşğun ahəngindən, bu gözəllik təntənəsindən kənarda qalmaq istəmirdim. Mənim «sirrim» bundan ibarət idi.

Adil qəzeti üzündən kənar edərək acıqla soruşdu:

– Körpüsalanlar konsert verirlər?

– Yox, Adil, konsert vermirlər, tennis oynayırlar. Dünən o buldozerçi iki dəfə məni aparıb, gərək ondan qisasımı alım. Sən də uzan dincəl. Bir azdan çay dəmləyəcəyəm.

O, bir söz deməyərək yenə də qəzetə baxdı.

– Hələlik, Adilcan!

Çadırın qapısında Soltanla Kərəmxan tennis oynayırdılar. Buldozerçi isə yosunlu bir daşın üstündə oturub, bıçaqla əl çubuğu qayırırdı, məni görərkən üçü də gülümsədi. Buldozerçi cəld qalxıb, içəridən kətil gətirdi.

– Səriyyə xanım, gəl dostunun halını xəbər al, – deyə Kərəmxan qızarıb pörtmüş Soltana işarə elədi. (Tanışlığımızın lap ikinci günündən Kərəmxan da, Soltan da mənə «sən» deyə xitab edirdilər. Yalnız buldozerçi «siz» deyirdi). – Hələ iki dəfə birtəhər olub.

– Cücəni payızda sayarlar, – deyə Soltan gözünü oyundan çəkməyərək cavab verdi.

– Baxma, söz son gülənindir...

Bu dəfə, doğrudan da, Soltan qalib gəldi və hesab dörd ilə iki oldu. Kərəmxan alnının tərini silə-silə zarafatında davam edirdi:

– Bu iki xalı elə-belə qəsdən uduzdum, dedim, Səriyyə xanımın yanında pərt olmayasan...

Mən nazik parusin jaketimi çıxarıb kənara, otların üzərinə tullayıb, raketkanı götürdüm və buldozerçiyə:

– Durun, – dedim.

O, ayağa qalxaraq mənim jakетimi yerdən götürüb yandakı palıd ağacının budağına keçirdi. Sonra üzümə baxmadan:

– Başlayın! – dedi.

Kərəmxan oyunu diqqətlə izləyərək:

– Qəribcan, – deyirdi, – özünü gözlə, Səriyyə xanım bu dəfə yaman girişib...

Doğrudan da, mən yaman girişmişdim. Hətta gecə yerimin içində xeyli oyaq qalaraq, dünən buraxdığım səhvləri bütün aydınlığı ilə xəyalımdan keçirir və yanıb-tökülürdüm. Axı mən texnikumda ən yaxşı tennisçilərdən biri sayılırdım. İndi neçə dəfədir ki, bu buldozerçi dalbadal məni məğlub edir. Mən Soltanla Kərəmxana asanlıqla qalib gəldiyim halda, ona uduzurdum. Halbuki onlar təkbətəkdə buldozerçini dəfələrlə məğlub etmişdilər.

Bu gün həmişəkindən yüngül geyinmişdim. Ayaqlarımda məs, əynimdə qolları çiynimə qədər açıq nazik və qısa don var idi. Mən oyuna o qədər ehtirasla girişmişdim ki, bəzən özümü unudaraq:

– Yox, düz deyil, düz deyil, – deyə uşaq kimi qışqırır, cığallıq edirdim.

Soltan mənim tərəfimi saxlayırdı, Kərəmxan isə buldozerçinin. Bir dəfə buldozerçi ilə mübahisə elədiyimiz vaxt Kərəmxan onun sözünü təsdiq etdikdə, mən hirslənib özümdən çıxaraq az qala raketka ilə onu vurmaq istədim. Kərəmxan kənara sıçrayıb bərkdən güldü:

– Aya, sən ölmüyəsən, bu Səriyyə xanımdan qorxmaq lazımdır.

Buldozerçi isə nə dinir, nə də gülümsəyirdi. Üzündə elə bir ifadə vardı ki, elə bil, oyunu aparacağına qətiyyən şübhəsi yox idi. Bu da məni hər şeydən çox yandırırdı. Bu dəqiqələrdə mən onu məğlub etsəydim, ürəyimdən tikan çıxardı. Mənim özümə və ona acığım tuturdu. Onun üzündəki o qəribə ifadə və əlinin arxayın, sərbəst hərəkəti diqqətimin bir hissəsini oyundan yayındırırdı. Bəzi anlarda tennisdən ziyadə öz hisslərimin anlaşılmaz gərginliyinə uyurdum. Oyunda onu aldatmaq əvəzinə özüm aldanırdım. Belə hallarda o, xəfifcə gülümsəyir və sərrast zərbə endirirdi.

Bütün cidd-cəhdimə baxmayaraq, mən yenə də dünənki kimi məğlub oldum. Heç olmazsa, bir oyun da apara bilmədim. Saçlarımı düzəldərək, əlim çatmadığı üçün:

– Jaketi alıb mənə verin, – deyə acıqla buldozerçiyə müraciət etdim.

O, eyni sakit, sərbəst hərəkətlə jaketi budaqdan götürüb, geymək üçün iki əli ilə tutdu, mən də bu xidməti kibrli bir təşəxxüslə qəbul edib, ona təşəkkür etmədim.

– Bəs turu davam etdirməyək? – deyə Soltan məndən soruşdu.

– Bu günlük bəsdir, – dedim.

Daha oynamağa marağım qalmamışdı.

Kərəmxan içəridən bir boşqab təzə gilas gətirdi:

– İndi ki, oynamırsınız, gəlin novbar eləyin.

Mən yerdə otların üstündə oturub, onlarla birlikdə gilas yeyir və ağzımı büzüb çəyirdəyini uzağa üfürürdüm. Buldozerçi isə yenə də çubuğa naxış vururdu. Birdən o mənə baxaraq gülümsədi.

– Hə, nə var, – dedim, – yoxsa öyünürsünüz?

– Yox, – dedi, – sizin gilasın çəyirdəyini elə tullamağınız uşaqlıq günlərimi yadıma saldı. Bəhsə girib ağzımızı su ilə doldurardıq ki, görək kim uzağa atacaq...

– Demək istəyirsiniz mən də indi uşaqlıq dövrü keçirirəm?

– Yox, elə deməz, – Kərəmxan dostunun əvəzinə cavab verdi.

Buldozerçi gözləri əlindəki işində olduğu halda:

– Bəyəm uşaqlıq pisdir? – dedi, – indi uşaqlığımı mənə qaytarsaydılar...

– Nə edərdiniz? – deyə maraqla soruşdum.

Lakin o, qaşlarını çatıb cavab vermədi. Birdən-birə bütün acığım soyudu. Meh əsib onun yumşaq, sarı saçlarını hərdən tərpədir və bu zaman o mənə haradansa, uzaq, çox uzaq yerdən gəlmiş naməlum bir adam kimi görünürdü. «Nə üçün mən Kərəmxan və ya Soltanla olduğu kimi ona da «sən» deyə xitab eləmirəm. Nə üçün Adil də, mən də onu yoldaşlarından ayırırıq?.. Açıq olmasa da, ürəyimizdə ayırırıq...»

Elə bu zaman üçtonluq böyük yük maşını körpünün altına qoyulacaq boruları gətirdi. Dördümüz də qalxıb maşının qabağına yeridik. Oğlanlar köməkləşib, boruları maşından endirdilər.

Soltan şoferə düşüb dincəlməyi təklif etdi. Lakin o:

– Yox, gecdir, gərək tez qayıdam. Səhər tezdən sizin üçün sement gətirəcəyəm, – deyib maşını döndərdi.

Sərin axşam kölgəsində, çiçəkli otların içində yanaşı qoyulmuş üç paslı boru mənə üç təzə qonaq kimi qəribə bir təsir bağışlayırdı. Elə bil ki, onlar bu saat dil açıb bizə bir xəbər verəcəkdilər. Elə bil ki, onlarla bizim aramızda bir ünsiyyət, bir yaxınlıq vardı. Bu qara çuqun borular tər otlar içində sanki sevinirdi. Sanki onlar gülümsəyir və pıçıldaşırdı.

«Görəsən, uşaqlığı geri qayıtsaydı, bu buldozerçi nə edərdi? Ax, lap yadımdan çıxıb ki, Adilin duran vaxtıdır. Gecikmişəm...»

– Sağ olun, uşaqlar, mən qaçdım!

... Adil bayırda oturub, ucu həmişə səliqə ilə yonulmuş karandaşla dəftərçəsinə nə isə yazıb-pozurdu.

– Adil, çoxdan durmusan?

– Bir az olar...

– Bu saat çay dəmləyim. Bilirsənmi, borular gəldi...

– Gördüm.

– Adil, maraqlıdır, elə deyilmi?

– Nə maraqlıdır?

– Bu meşələrin, otların, çiçəklərin arasında çuqun borular görmək adama birtəhər gəlir...

– Necə yəni birtəhər gəlir?

– Heç özüm də bilmirəm. Ancaq buldozerçi yenə də məni apardı.

– Doğrudanmı?

– Lap yanıb-tökküldüm, bu gün onu elə məğlub etmək istəyirdim ki... Sənin üçün mürəbbə də gətirimmi?

– Gətir...

Mən balaca rozetkanı şəhərdən gətirdiyim gilənar mürəbbəsi ilə doldurub, stolun üstünə qoydum. Sonra çaylarımızı tökərək (mən rəngli çayın əsəbləri sakit etdiyini bildiyim üçün Adilin çayını tünd elədim):

– Adil, – dedim, – bu gün elə işləmişik ki, belə getsə, körpünü lap tez salacağıq.

Bir qədər susaraq əlavə etdim:

– Demək, bunu qurtarandan sonra yuxarıda, Qızılqayanın altındakı körpünü başlayırıq?

O, çayından bir qurtum alaraq, başı ilə təsdiq etdi.

– Bu yol, bu körpülər bizdən yadigar qalacaq. Kim bilir, bu yol ilə dağların o tərəfindəki o varlı fermalara nə qədər adam, maşın gəlib-gedəcək! Elə deyilmi, Adil?

– Elədir...

– Biz hələ cavanıq, hələ əsl işə yenicə başlayırıq. Eh, hələ nə qədər bu cür yollar, körpülər salacağıq... Bilirsənmi, bu Soltangil çox yaxşı oğlanlardır. O buldozerçi ki var, qiyabiçidir, Politexnik İnstitutunun mexanika fakültəsində oxuyur. Mühəndis olacaq...

– Nə bildin, özü dedi?

– Yox, yoldaşları dedilər. Dünən işdən sonra gördüm, fizika öyrənir. Adil, mən də qiyabi oxuyaram. Bu, daha yaxşıdır, elə deyilmi?

– Madam ki, sən istəyirsən, demək elədir. Ancaq o buldozerçi çox yaraşıqlı oğlandır... Bəzən dayananda elə bilirsən dahi bir rəssam tərəfindən çəkilmiş portretdir.

O bu sözləri mənim üzümə baxmadan, çayına mürəbbə saldığı zaman dedi. Mən heç ürəyim istəmədiyi halda, qalxıb özümə yenə çay tökdüm, sonra mən də ona baxmadan:

– Əvvəllər, – dedim, – mənə elə gəlirdi ki, o buldozerçi özündən bədgümandır.

– Nə barədə?

– Bilmirəm. Elə-belə. Ancaq bayaq hiss elədim ki, mənim düşündüyüm kimi deyilmiş... Adil, sən orduda olmusan?

– Yox, olmamışam. Ancaq institutda hərbi dərs keçmişik. Nə üçün soruşursan ki?

– Heç, elə-belə. Bu kiçik leytenant rütbəsi nəyə lazımdır? Ola bilməzdi ki, elə serjantdan sonra birbaşa leytenant rütbəsi gələydi?

– Bu suala cavab verməkdə çətinlik çəkirəm. Məncə, ola bilərdi...

– Məncə də ola bilərdi. Axı, kiçik leytenantla leytenantın arasında nə böyük fərq varmış ki... Mən hərbi nazir olsaydım, bu barədə düşünərdim... Adil, müharibə zamanı, məsələn, bir kiçik leytenant general rütbəsinə çata bilərdi?

– Çata bilərdi.

– Yox, Allah eləməsin müharibə olsun... Mən müharibəyə nifrət edirəm. Ona görə yox ki, qorxuram. Ona görə ki, müharibə sözünün özündə nə isə dəhşətli bir soyuqluq var, elə deyilmi, Adil?

– Elədir...

– Sabah körpü divarlarının bünövrəsini qoyacağıq. Mən istəyirəm bu yol tez çəkilib qurtarsın. «QAZ-69»a oturub birbaşa dağların arxasındakı o fermalara sürüm.

– Tək? – deyə o gülümsədi.

– Yox, əlbəttə, sənlə.

Mən indicə nə demək istədiyimi yadıma salmaq üçün bir neçə an susdum. Sonra:

– Hə, – deyə sevinclə davam etdim, – bilirsənmi, Adil, dağların dalındakı o fermalar bəzən mənə qəribə, əfsanəvi bir aləm kimi görünür. Mənə elə gəlir ki, orada həyat başqa cürdür...

– Yəni nə cür?

– Yəni... yəni daha sərbəst, daha xoşbəxt...

– Məgər biz burada sərbəst, xoşbəxt deyilik?

Mən susdum. Gözüm yol çəkdi.

– Əlbəttə, məncə, xoşbəxtik. Ancaq elə bil ki, burada çatmayan nə isə orada vardır. Elə bil ki, orada nə isə daha fərəhli bir şey görəcəyik...

Adil mənə cavab verməyərək uçuruma tərəf baxırdı... Günəş çoxdan batmışdı. Uçurumdan o yana dəniz kimi qaralan tək-tək işıq gəlirdi. Dərənin göz işlədikcə uzaq qurtaracağında güclə seçilən dağın döşündə isə yüzlərlə başqa işıqlar yanmışdı və elə görünürdü ki, elə bil, havada nəhəng bir gəmi dayanıb. Sanki bu gəmi məchul bir aləmdən gəlib, hara isə yenə də baş alıb gedəcəkdi. Hərdən körpüsalanların danışıq və gülüşləri eşidilirdi. Körpüsalanlar... demək, biz, yəni mən və onlar körpüsalanlarıq. Ancaq bu buldozerçi iki gündür, dalbadal məni tennisdə yaman aparır. Demək, əgər müharibə olsaydı, bu kiçik leytenant buldozer əvəzinə tankda oturardı. Kim bilir, bəlkə də qəhrəman olardı. Yox, mən müharibəyə nifrət edirəm. «Müharibə» sözü adamı üşüdür.

... Gecə çarpayıda arxası üstə uzanıb, gözlərimi qaranlıq çadırın qapısından görünən ulduzlarla dolu göyə zilləmişdim. Elə bil, ya-

nımızdan üzüaşağı sürətlə axan balaca çay öz gümrah şırıltısı ilə hey təkrar edirdi: «Biz körpüsalanlarıq... Biz körpüsalanlarıq...»

... Səhər tezdən ikimiz də eyni vaxtda qalxdıq. Məhrəba, sabun, diş fırçası götürüb suyun üstünə endik. Körpünün tikilişinə mane olmasın deyə, hələ biz gəlməmiş Soltangil digər fəhlələrlə birlikdə balaca çayı öz axarından başqa səmtə döndərmişdilər və bu yeni məcra o qədər də dərin olmadığından, su yayılaraq axırdı. Saysız-hesabsız xırda, rəngarəng daşlar bu şəffaf suyun içində muncuq kimi işıldayırdı. Haradansa zərqanadlı böcəklər uçub gəlmişdi. Günəş uçurumdan o yana, ta uzaq dağlara qədər uzanan dərəni parlaq işıqla doldurmuşdu. O ağ qartal yenə də uçurumun üzərində hərlənərək, aşağıları sakit və məğrur baxışlarla süzürdü. Dərənin dibindən orada-burada boz tüstü burumları qalxırdı. Yaxındakı ağacların yarpaqları arasında quşlar səs-küy salmışdılar. Biz yuyunub qayıtdıqda, Soltan, Kərəmxan və Qəribcanın rayona tərəf gedən yolda, əyinlərində qolsuz köynək, başıaçıq dayanıb yüyürməyə hazırlaşdıqlarını gördük. Mən məhrəba-sabunu tələsik Adilə verib körpüsalanların yanına yüyürdüm və onlarla yanaşı duraraq:

– Mən də ötüşürəm, – dedim.

Kərəmxan:

– Lap yaxşı, – dedi. – Ancaq şərtimiz budur ki, kim birinci çıxsa, dalda qalanların hərəsinə on beş lopuq vuracaq.

– Olsun! – dedim.

– Bax, yolun qırağındakı o yemişan ağacına qədər qaçacağıq.

Kərəmxan bunu deyib komanda verdi:

– Hazır ol! Bir, iki, üç!

Mən təxminən yüz metr məsafəni necə qaçdığımı bilmədən, ağaca çatıb, dərhal geri döndüm. Körpüsalanlar yalnız indi gəlib yetişdilər. Azı, on beş-iyirmi saniyə sonra...

– Sağ ol, vallah, – Kərəmxan tövşüyə-tövşüyə mənə baxdı.

– Hə, – dedim, – uzun söz nə lazım, sıraya durun, ovurdlarınızı hazırlayın.

Onların üçü də yanaşı durub ovurdlarını şişirtdi. Soltanla Kərəmxana lopuq vurandan sonra buldozerçiyə yaxınlaşıb:

– Boyunuz çox ucadır, bir az əyilin, – dedim.

O, uşaqla rəftar edirmiş kimi, gülümsəyib başını aşağı əydi, üzünü mənə yaxın tutub ovurdlarını şişirtdi. Bir bu üzünə, bir o üzünə elə vurdum ki, yazığın gözləri yaşardı.

Soltan bərkdən gülərək:

– Vur, Səriyyə, – dedi, – tennisdəki heyfimizi al.

Lopuqları vurub qurtarandan sonra buldozerçinin qızarmış üzünə baxdım:

– Hə, necədir, istəyirsiniz bir də qaçaq?

– Qaçaq, qaçaq! – deyə Soltan qışqırdı.

– Mənim işim deyil, – buldozerçi üzünü ovuşdurdu.

– Amma nə vurdu, – deyə Soltan ona nəzər saldı.

Bu vaxt «QAZ-69» sürətlə gəlib yanımızdan keçdi. Mən sükan arxasında oturmuş Adili görüb, çığırdım: «Bay, Adil niyə belə tez getdi?» Sonra dönüb tələsik çadıra gəldim. Adil çay içməmiş çıxıb getmişdi. Mən bir neçə saniyə hərəkətsiz dayanıb, onun stolun üstünə atılmış pencəyinə baxdım. Bu, dörd-beş ay bundan qabaq məhz mənim zövqümlə tikilmiş idmançı formasında açıq rəngli kostyumun pencəyi idi. Mən onun bu paltarını çox xoşlayırdım. Bu kostyumda o mənə daha yaxın və daha sadə görünürdü. Elə bil ki, bu kostyumu geyəndə, onun özünü ciddi və tox tutmaq cəhdi birdən-birə yox olub gedir, əvəzində mənim çoxdan tanıyıb-xoşladığım, gülüb-zarafat elədiyim gənc oğlan zahir olurdu və mən həmin bu səmimi oğlanın ərim olmasından məmnun qalırdım.

İndi mən bunları düşünərək pencəyə baxarkən, birdən o mənə bütün bizi əhatə eləyən varlıqdan təcrid olunub sonsuz boşluqda dayanmış kimi görünürdü. Bu yaxınlarda Mars haqqında yazılan bir məqalədə oxumuşdum ki, əgər Yer kürəsi daim sıfırdan aşağı filan temperaturda qalsaydı, o zaman bütün dənizlərin, okeanların yuxarı hissəsi, üzərini toz basmış bərk bir maddəyə çevrilərdi. Mən ürəyimdə nə isə soyuq və darıxdırıcı bir şey hiss edib, gözümü Adilin pencəyindən çəkdim. Sonra tamam qeyri-şüuri bir hərəkətlə irəlilədim, çaydanı götürüb özümə çay tökdüm. Eyni donuq hərəkətlə çörək kəsib üstünə yağ çəkdim. Lakin birdən-birə heç iştaham olmadığını hiss etdim və çörəyi süfrəyə qoydum, Adilin pencəyini stolun üstündən götürüb, burada meşə ağaclarından düzəltdiyim asqıya keçirtdim. Qəribədir, mən pencəyi əlimə alanda, sanki o, birdən-birə canlandı və elə bil, özü mənim əlimdən aralanıb asqıda bənd aldı. Bu gözəl yaylaq sabahında, yaşıl kol-kos altındakı qayalardan çıxaraq, günəşin brilyant şüalarını əks etdirib gümrah şırıltı ilə uçuruma tökülən suyun yaxınlığında, çadırın içindəki sükut dözülməz, ağır bir şeyə çevrildi. Mən heç nə düşünməməyə çalışaraq, cəld çadırdan çıxdım. Buldozerçi körpü salınan yerə gedirdi, üzünü təzə yumuşdu, saçları hələ yaş idi. Məni görərkən gülümsədi.

Mən yuyunandan sonra saçlarımı yaxşı səliqəyə salmadığımı xatırlayaraq, təkrar dönüb çadıra girdim və balaca stolun üstündəki güzgünün qabağında dayandım. Mənim sol yanağımda uşaqlıqdan ilyarasının yeri qalmışdı. Dünən biz tennis oynayanda iki-üç dəfə buldozerçinin nəzərlərini, ani olaraq, öz üzümdə hiss eləmişdim. O, həmin bu ilyarasının yerinə baxırdı.

Təbiətin qəribə işləri var. Vaxtilə məni çox incitmiş, əzab vermiş o yaranın yeri indi mənim üzümə, necə deyim, qəribə bir yaraşıq verirdi və bunu başqa birinin duyub-hiss etməsi, gizli olaraq, mənim xoşuma gəlirdi.

Mən özümü quş kimi yüngül və təravətli hiss edirdim. İşin üstünə getdim. Üç yoldaş buradaydı. Onlara yaxınlaşarkən Soltan bir kağızla avtomat qələmi uzadıb:

– Səriyyə, – dedi, – al, qol çək.

Mən kağızı alıb orada yazılmış bu sözləri oxudum: «Biz dörd yoldaş – Soltan, Kərəmxan, Qəribcan və bir də mən Səriyyə 1959-cu il mayın otuzunda həmin bu körpünün bünövrəsini qoyduq».

Mən onların imzasının yanından qol çəkib kağızı Soltana qaytardım. Sonra bünövrə yerini təkrar-təkrar nəzərdən keçirdim, hörüləcək divarların arasını təkrar ölçdüm. Hər şeyin layihədəki kimi olduğunu bir daha dürüst yoxlayandan sonra:

– İndi başlaya bilərik! – dedim. Mən fövqəladə bir iş görən adamlar kimi ciddi və həyəcanlı idim.

Soltan kağızı şüşəyə salıb, ağzını tıxacla möhkəm bağladı, sonra şüşəni bünövrəyə qoydu.

– Əmr olunsun, iyirmi bir topdan yeddi yaylım atəşi açılsın! – deyə Kərəmxan körpünün divarını hörməyə başladı.

Buldozerçi ilə Soltan bir-bir ona daş verirdilər. Bu bünövrəyə kağız yazıb qoymaq məsələsi heç mənim ağlıma gəlmədiyindən, özümü birtəhər hiss edirdim. Elə bil ki, mən nə isə tamam yeni bir aləmə daxil olmuşdum. Lakin bu «sirr» və bu «aləm» nə idi, nədən ibarət idi – mənə məlum deyildi. Qəribədir, mən Soltanla, Kərəmxanla danışıb güldüyüm halda, buldozerçiyə tərəf baxmırdım. Yalnız bir anlığa mənim başımdan son dərəcə xoşagəlməz bir fikir keçdi... Mənə elə gəldi ki, subay qızam və indicə həmin bu buldozerçiyə ərə getdim! Elə bil, o bünövrəyə qoyulan bizim nikah kağızımız idi. Mən əsəbi bir həyəcanla bu hissi özümdən qovaraq, başımı qaldırıb, cəsarətlə buldozerçiyə baxdım və ona müraciətlə:

– Heyif ki, – dedim, – Adil burada olmadı, yoxsa məktubda onun da adını yazardıq...

– Doğrudan da... – deyə buldozerçi ciddi ifadə ilə cavab verdi, – gərək naçalnik də olaydı.

Lakin onun sözləri məni təskin etmək əvəzinə, daha da əsəbiləşdirdi. Onun üzündə həddindən artıq ağıllı ifadə var idi. Cavabı da həddindən artıq ləyaqətli və ciddi idi. Mən boş vedrəni qapıb, bir kənarda düzəldilmiş palçığın yanına yüyürdüm və beli götürüb vedrəni doldurmağa başladım. Lakin buldozerçi yaxınlaşıb:

– Verin bura, – dedi, – sizin işiniz deyil.

– Yoxsa ki, siz göydən gəlmisiniz? – deyib, mən beli vermək istəmədim.

O, heç bir söz demədən zorla barmaqlarımı belin sapından qoparıb, onu məndən aldı...

Mən ona acıqlı bir nəzər salıb kənara çəkildim. Ona demək üçün, onu da özüm kimi hirsləndirmək üçün acı bir söz axtarırdım.

Lakin o sözü tapmadım. O, vedrəni doldurub apardı. Mən də əlacsız halda onun ardınca getdim.

Kərəmxan daşları üst-üstə qoyaraq, mənə müraciətlə:

– Sən, – dedi, – naçalnikin burada olmadığına görə darıxma. Hələ o qədər körpülər salacağıq ki...

«Lakin mən bir də bünövrəyə qoyulan kağızda adımın yazılmasına icazə verməyəcəyəm... Belə romantika nə mənə lazımdır, nə də Adilə! Qoy bu buldozerçi ilə yoldaşları öz adlarını yazsınlar! Lakin mən... mən istəmirəm. Buldozerçi ilə birlikdə istəmirəm. Bu mənə pis gəlir. Nə üçün pis gəlir?» O zaman mən bu suala cavab verə bilməzdim. Mən bu cavab haqqında heç düşünmürdüm də. Mən yalnız ruhi bir gərginlik və iztirab hiss edirdim. Hətta mən bu iki daşın arasında Adilin də qarasına deyinirdim.

«Mənim bu ərim nə qəribə adamdır! Çay içmədən, mənə heç bir söz demədən çıxıb gedir...»

Kərəmxan Soltanın verdiyi guşə daşını alıb hörgüyə qoyaraq:

– Səriyyə xanım, – dedi, – gələcəkdə bu Zoğallı körpüdən (körpü salınan yerdə çoxlu meşə zoğalı olduğu üçün biz ona «Zoğallı körpü» adını qoymuşduq) gəlib keçəndə bizi yada salarsan.

Soltan da dərindən nəfəs alaraq:

– Kim bilir, – dedi, – biz onda harada olacağıq...

Buldozerçi isə mənə baxmadan:

– Səriyyə xanım elə o zaman da bizimlə olacaq, – dedi.

– Doğrudan? – deyə mən qəzəblə ona baxdım.

– Doğrudan, – deyə o məni yandırıb-tökən bir arxayınlıqla cavab verdi.

Sonra bünövrəyə işarə ilə əlavə etdi:

– Adımız bir kağızda yazılıb bünövrəyə qoyuldu. Tay bizi bir-birimizdən ayırmaq olmaz.

Birdən ürəyimə anlaşılmaz bir vahimə çökdü. Mənə elə gəldi ki, «biz» dedikdə, buldozerçi məhz ikimizi, yəni özü ilə məni nəzərdə tutur və elə bil ki, onun bu sözlərində nə isə sehrli bir qüvvə, bir hökm vardı. Sonra belə bir mövhumata qapıldığıma bərkdən gülərək:

– Amma yaman da çoxbilmişsiniz, – deyə ona baxıb başımı buladım.

O isə mənə ciddi və sürəkli bir nəzər salıb dinmədi. «Yoxsa zarafat eləmir? Yoxsa bu buldozerçi bizim heç zaman bir-birimizdən ayrılmayacağımıza, doğrudan da, əmindir? Yox, mənim özünü belə əsrarəngiz göstərən adamdan xoşum gəlmir (halbuki indiyə qədər mən belə bir adama rast gəlməmişdim). Bu Soltan, Kərəmxan necə açıqürəkli, necə sadə oğlanlardır! Amma bu buldozerçi! Özünü elə aparır ki, elə bil, cadugərdir. Tutaq ki, həyatda, doğrudan da, belə

bir fövqəladəlik mümkündür. Lakin onun məni tilsimə salmağa nə haqqı var? Qəribədir... Bu boş şeylər haradan mənim ağlıma gəlir?»

Mən soruşdum:

– Usta Kərəmxan, səncə, divarları ayın on ikisinə qədər qurtara biləcəyik?

– İnşallah, qurtararıq, – deyə Kərəmxan keçmiş qocaların dili ilə cavab verdi.

Onun səsindəki inam və arxayınlıq sanki məni o üzüntülü xəyallardan ayırıb, təkrar öz adi vəziyyətimə qaytardı. Mən işgüzar bir ifadə ilə:

– Soltan, – dedim, – məncə, divarlar hörülüb qurtaran kimi boruları qoyub, bərkidə bilərik. Sonra da...

Bu vaxt dünənki üçtonluq maşın siqnal verə-verə düşərgəyə yanaşdı.

Soltangil maşında gəlmiş üç nəfər cavan fəhlə ilə birlikdə sement çəlləyini və başqa tikinti materiallarını yerə boşaltdılar. Sonra maşın həmin üç nəfər fəhlə ilə birlikdə qayıdıb getdi, mən də istirahət saatı olduğu üçün (biz hər gün saat on ikidən birə qədər tənəffüs edirdik) çadıra getdim. Naharın yaxşı olmasına hər zamankından daha artıq səy etdim. Adilin çaysız-çörəksiz çıxıb getməsi xoşuma gəlmirdi. Əlbəttə, əgər mən səhər oğlanlarla qaçışmasaydım, çadıra tez qayıtsaydım, Adil belə etməzdi. Lakin əgər sabah onlar yenə ötüşmək fikrinə düşsələr, mən mütləq o yarışda iştirak edəcəyəm.

Mənim plovum Adilin çox xoşuna gələrdi. Ona görə də düyü arıtlayıb, turşuqovurmalı plov bişirib dəmə qoydum. Stolun üstünə təzə ağ süfrə saldım. Badımcan şorabası çıxarıb doğradım (Adil bu məzəni çox sevdiyi üçün Bakıdan bir balon gətirmişdim), nazik, ağ yuxadan bir neçəsini sulayıb süfrəyə qoydum. Onu da deyim ki, bu yuxanı özüm bişirirdim. Kərəmxan mənə balaca bir sac gətirmişdi. Özüm xəmir yoğurub kündələyirdim. Sonra çadırın qapısında ocaq qalayıb sac asırdım. Bəzən Kərəmxan da yuxaları çevirməkdə mənə kömək edirdi, yəni mən yuxanı oxlovla yayıb sacın üstünə qoyurdum, o da dəmir şişlə çevirirdi. Belə vaxtlarda buldozerçi də çadırlarının qabağındakı balaca dikdirdə oturub, dinməz-söyləməz bizə tamaşa edirdi. Sağ olsun anam, mənə hər şeyi öyrətmişdi. Hər nə desəniz, bişirə bilirdim. Stolun üstünü tamam düzəldəndən sonra təkrar işin üstünə qayıtdım. Qəsdən heç nə yemədim. Mən istəyirdim ki, Adillə birlikdə iştaha ilə nahar edim.

Hələlik başqa işimiz olmadığından, üçümüz də hörgü işində Kərəmxana kömək eləyirdik. Körpünün divarı yüksəldikcə bizim həvəsimiz də artırdı. Kərəmxan:

– Biri kitab yazır, biri maşın çıxarır, – deyə hey danışırdı, – biri, nə bilim, nə icad eləyir... Bu körpü də bizim əsərimizdir. Elədir, yox?

– Elədir, – deyə Soltan təsdiq etdi. – Zarafat deyil, biz təzə bir dünya qururuq!

«Biz təzə bir dünya qururuq!» deyə mən ürəyimdə təkrar etdim və mənə elə gəldi ki, biz və bütün insanlar, o «təzə dünya»ya məhz bizim saldığımız bu körpüdən keçib gedəcəyik. Dağların o tayındakı varlı fermalar yenə də parlaq ulduzlarla dolu əfsanəvi bir aləm kimi qarşımda canlandı. «Oraya gedən insanlar bu körpüdən keçəcəklər. Körpünün bünövrəsinə isə bizim adımız qoyulmuşdur. Bizim! Buldozerçinin və mənim! Nə üçün buldozerçi ilə mənim? Bəs Soltan?.. Bəs Kərəmxan? Biz iki yox, dörd yoldaşıq! Biz körpüsalanlarıq!..»

Bu sözlər qəlbimdə gərgin duyğular və məchul intizar ifadə edən bir mahnının nəqəratı kimi təkrar olunurdu.

– Uşaqlar, – Soltan ruh yüksəkliyi ilə sözünə davam edirdi, – biz bu Zoğallı körpünü qurtaranda yuxarı Qızılqaya meşələrinin qiyamət vaxtı olacaq.

– Nə cür? – deyə mən maraqla soruşdum.

Bu dəfə Kərəmxan cavab verdi:

– Moruq yetişəcək, qarağatlar qızarıb qaralacaq...

– Bundan başqa, – deyə Soltan əlavə etdi, – aşağılarda, aranda isti düşəndə, Qızılqaya meşələri cənnətə dönür. Deyirsən, bəs havaya ətir səpmisən. Qızılqaya körpüsündən sonra Dəli Alı keçidində işə başlarıq. Ordakı körpünü də salıb qurtarandan sonra daha sovxoza çatırıq. Təzə naçalnik də ki, belə başlayıb (naçalnik dedikdə onlar Adili nəzərdə tuturdular), yol lap tez çəkilib qurtaracaq. Ondan sonra buyura bilərsiniz.

– Hə, – deyə Kərəmxan şirin bir nağıl başlayırmış kimi davam etdi. – Bir də görəcəksən böyründən qəşəng bir maşın keçdi. Səriyyə xanım oturub sükanın dalında, naçalnik də böyründə. Gedirlər fermalar olan yaylağa...

Bayaqdan bəri kimsənin üzünə baxmadan sükut içində Kərəmxana daş-palçıq verən buldozerçi gözünü hörgüdən çəkməyərək:

– Nə bilirsən, – dedi, – bəlkə rulun dalında naçalnikin özü oturacaq.

– Yox, – Kərəmxan etiraz etdi, – bilirəm ki, Səriyyə xanım rulu heç kimə verməz. Elə döyül, Səriyyə xanım?

– Elədir! – mən, buldozerçiyə meydan oxuyurmuş kimi bir nəzər salaraq, qətiyyətlə cavab verdim. – Mən oturduğum maşının rulunu başqasına verməyi xoşlamıram.

– Naçalnik ki, başqası deyil, – buldozerçi yenə də gözləri hörgüdə olduğu halda gülümsədi.

Mən tutularaq bir neçə saniyə susdum. Sonra özümü topladım:

– Əlbəttə, başqası deyil, – deyə qürurla cavab verdim.

Yalnız bu zaman o, gözlərini hörgüdən çəkib mənə ciddi bir nəzər saldı. Etiraf edim ki, onun belə gözlənilməyən ani baxışları çox

təsirli olurdu. Sanki mən qəlbimdə gizlənən hansı bir sirri isə onun görüb-duyduğunu hiss edərək, dərhal mülayim və qorxaq bir vəziyyət alırdım. Bəlkə bu mənə belə gəlirdi.

Soltan:

– Uşaqlar, – dedi, – işimiz bu cür getsə, körpünü vaxtından azı on beş-iyirmi gün qabaq qurtaracağıq. Siz nə fikirdəsiniz?

– Mən lap srağagündən o fikirdəyəm, – deyə Kərəmxan cavab verdi.

– Mən zarafat eləmirəm.

– Kim deyir ki, mən zarafat eləyirəm...

– Yaxşı, siz nə deyirsiniz? – deyə Soltan buldozerçi ilə məndən soruşdu.

«Bu oğlan nə üçün məhz ikimizə birlikdə müraciət edir?» deyə mən, sanki diksindim və özümü onda qoymayaraq, dərhal Kərəmxan kimi zarafatyana cavab verdim:

– Mən srağagündən o fikirdəyəm.

– Elə isə, yaşasın körpüsalanlar!

Saat dördə az qalmış Adil işdən qayıtdı. «QAZ-69»u çadırın qapısında qoyaraq, düşüb bizim yanımıza gəldi. Onun kefi kök idi. Doğrusu, bu gün mən belə gözləmirdim...

– Hə, uşaqlar, işlər necə gedir?

– Pis deyil, yoldaş naçalnik, şikayətimiz yoxdur.

– Bu gün nazir özü mənə zəng eləmişdi... İşimizdən çox razı qaldığını bildirdi.

Mən buldozerçiyə baxdım. Birinci dəfə biz bura gələrkən gördüyüm və məni əsəbiləşdirən o məğrur təbəssümü yenə də üzündə idi. Elə bil ki, o, buldozeri yenə də lap uçurumun kənarına qədər sürür və mənim qorxmağımdan ləzzət alırdı...

– Yaxşı işləyənlərin haqqında danışdım. Sizin də adınızı dedim (o, Soltana müraciətlə «sizin də» sözünü xüsusi vurğu ilə dedi). Özüm də xahiş elədim ki, redaksiyalardan biri ilə danışsın, adam göndərsinlər, gəlsin baxsın, oçerkdən-zaddan yazsın...

Lakin Soltanın da, Kərəmxanın da üzü birdən-birə ciddi və soyuq ifadə aldı. Buldozerçi eyni təbəssümlə Adilə deyil, mənə baxırdı.

– Oçerk yazsalar da olar, yazmasalar da, – deyə Soltan cavab verdi.

– Nə üçün? – Adil təəccüblə soruşdu. – Qabaqdan respublikanın böyük bayramı gəlir. Orden-zad məsələsi olacaq.

Kimsə dinmədi. Araya dərin sükut çökmüşdü. Ayrı vaxt dil qəfəsə qoymayan Kərəmxan da bir söz deməyərək, pərgar götürüb, hörgünün düz qalxıb-qalxmadığını təkrar yoxladı.

– Nazir dedi, bəlkə, özüm də gəldim...

– Gedək, Adil, yəqin ki, sən bərk acsan, səhər də heç nə yeməyib getmisən.

O, heç bir şey başa düşməyən adamlar kimi, oğlanlara və mənə baxdı. Sonra bir söz demədən mənimlə birlikdə dönüb çadıra getdi. Geyimini dəyişdi. Yuyunub-qurulanaraq gəlib əyləşdi.

Körpüsalanlar nə isə danışıb bərkdən gülüşdülər. Mən bir boşqab plov çəkib Adilin qabağına qoydum.

– Özünə nə üçün çəkmirsən?..

– Özüm hələ acmamışam.

– Bəs, mən tək...

– Eybi yoxdur. Tək yeyəndə nə olar ki?

– Nazir bizdən çox razıdır...

Körpüsalanlar nə isə danışıb-gülüşürdülər...

– İşin başlanğıcı üçün bu yaxşı əlamətdir, elə deyilmi?

– Elədir, Adil.

– Bilirsənmi, bizim nazir çox avtoritetli adamdır, – deyə o, eyni ruh yüksəkliyi ilə davam edirdi. – Yuxarılarda bir sözü iki deyil...

Kərəmxan oxuyurdu:

Pəncərədən daş gəlir,
Ay bəri bax, bəri bax.
Xumar gözdən yaş gəlir,
Ay bəri bax, bəri bax...

Sonra üçü də birlikdə təkrar edirdi:

Ay bəri bax, bəri bax...

– Sən bunların üstündə möhkəm dur, – Adil körpüsalanlar tərəfə işarə elədi.

– Necə yəni «üstündə möhkəm dur»?

– Yəni qoyma vaxtlarını laqqırtı ilə keçirsinlər.

– Onlar, onsuz da, vaxtlarını laqqırtı ilə keçirmirlər. Dünəndən soyuq dovğa var, gətirimmi?

– Sağ ol, hələlik bəsdir.

O, naharını bitirib stulunu geri çəkdi. Mən qalxıb süfrəni yığışdırdım. Onun üzünə baxmasam da, tutulduğunu, qayğılı görkəm aldığını hiss edirdim. Mən qabları ehtiyatla götürmürdüm, bir-birinə vurub səs salırdım. Bu dəqiqə bu qablardan mənim xoşuma ən çox gələni, məsələn, incə çinidən olan bu zərli salat qabı düşüb sınsaydı, çox yaxşı olardı.

Kərəmxan isə oxuyurdu:

Pəncərədən daş gəlir,
Ay bəri bax, bəri bax...

Adil nahardan sonra qəzet oxumaq istədi. Lakin tezliklə onu kənara ataraq, qalxıb çadıra girdi və arxası üstə çarpayıya uzanıb, sağ əlini gözünün üstünə qoydu.

Mən süfrəni yığışdırıb çaydanı plitənin üstünə qoyandan sonra körpüsalanların yanına getmədim. Çadıra da girmədim. Qapıda oturub gözümü uçurumdan o tərəfdə görünən mənzərələrə dikdim. Dərə dəniz kimi dərin, geniş və mavi idi. Dərədən o yanda, uzaqlarda xəfif duman altındakı meşəli dağlar bir xəyala bənzəyirdi. Uçurumun üzərində hərlənən o cəsur qartal, yəqin ki, istədiyi vaxt bu ucsuz-bucaqsız dərənin üstündən süzüb keçər və uzaq dağların zirvəsinə qona bilərdi.

Mən ağlamaq istəyirdim. Mənim həyatım və bizim yerə mıxlanmış bu brezent çadırımız son dərəcə durğun və cılız idi. Mən təbiətin bu əzəməti içində ikən ondan uzaq və pərişan idim. Mən nə istəyirdim? Bilmirdim. Lakin mən bu dəniz kimi dərin və mavi dərədən axıb gələn səssiz simfoniyanı dinlədikcə, taleyimin həm də fərəhli olmadığını acı-acı hiss edirdim. Mənə elə gəlirdi ki, kim tərəfindənsə təhqir olunmuşam, alçalmışam. Halbuki dünyada uçurumun üzərində hərlənən, sərt qayaları hakim nəzərləri ilə süzən bu ağ qartal kimi yaşamaq mümkündür! Kim deyir ki, mən acizəm? Kim deyir ki, mən koramal kimi güneylərdə sürünmək üçün yaranmışam?! Təbiətin bu təntənəsinə qovuşmaqda kim mənə mane ola bilər? Nahaq yerə bu Qəribcan buldozeri lap uçurumun kənarına sürməklə məni qorxutmaq istəyirdi. Mən duyğuların əsarətinə, köləliyinə nifrət edirəm!..

Mən bu mavi dərənin oxuduğu mahnıda əsl insan ləyaqətinin nəhayətsiz və azad yüksəlişini hiss edirəm.

Yox, mən ağlamaq istəmirəm!

... Mən çayı dəmləyib, təkrar işin üstünə getdim və bu dəfə onların məni necə soyuq qarşıladıqlarına, özlərini necə məğrur tutduqlarına təəccüb etmədim!.. Mən belə də gözləyirdim. Onlar həmin bu dəniz kimi dərin dərənin üstündən süzüb keçərək, gümüşü duman altındakı o dağlara çata bilən cəsur qartallar idi! Mənim kimi, onlar da duyğuların köləliyinə nifrət edirdilər. Lakin onlar mənim kim olduğumu bilmirdilər. Bu dəqiqələrdə onlar məni özlərinə yad hesab edirdilər. Onlarla mənim aramdakı sədd nədən ibarət idi və bu səddi necə vurub uçurtmaq olardı? Buldozerçi gör necə qaşqabaqlıdır! O, bir dəfə də olsun mənə tərəf baxmır. O mənə nifrət edir.

– Bu gün tennis oynayırıqmı? – deyə nəvazişlə gülümsəyərək ondan soruşdum. Və birdən-birə özümün qırx səkkiz kilo gələn çəlimsiz, yazıq bir qız olduğumu hiss etdim (çox qəribədir, hələ də mənə elə gəlirdi ki, qadın deyiləm, bakirə bir qızam). Lakin bu duyğu yalnız bir an davam etdi.

– Bu gün mənim vaxtım yoxdur, – o mənə baxmadan təşəxüslə cavab verdi:

– Doğrudan? – deyə başımı azca yana əyərək kinayə ilə sözü uzatdım. – Yəni sizin vaxtınız o qədər qiymətlidir?

O mənə nifrət və qəzəb dolu uzun bir nəzər salaraq:

– Yox, – dedi, – elə bircə sizin ərinizin vaxtı qiymətlidir.

«Afərin buldozerçi!»

– Qərib! – Soltan ona acıqlandı.

Lakin buldozerçi sanki onu eşitməyərək:

– Bilirsinizmi, – deyə mənə müraciətlə sözünə davam etdi, – yaxşısı budur, siz ona deyin ki, öz nazirinin mərhəmətindən az danışsın. Biz nə onun, nə də nazirin «sağ ol» deməsi üçün işləmirik.

Mən kirpiklərimi qırpmadan düz onun gözlərinə baxırdım.

– Yaxşı! – deyə Soltan təkrar məzəmmətlə səsləndi, – sən də qəribə adamsan. Səriyyə xanımın nə günahı var?

Mən gözlərimi buldozerçidən çəkməyərək, işgüzar bir məsələdən danışırammış kimi, sakit və arxayın ifadə ilə:

– Yaxşı, – dedim, – mən sizin sözlərinizi olduğu kimi Adilə çatdıraram.

– Çatdırın, yoxsa...

– Qərib, daş ver! – deyə Kərəmxan onun sözünü kəsdi.

Mən axşamçağı Adillə oturub çay içdiyimiz zaman buldozerçinin sözlərini olduğu kimi ona söylədim. Sonra onun boşalmış stəkanına yenidən çay tökərək:

– Hələlik, Adil, – deyib körpüsalanların yanına tennis oynamağa getdim.

Mən buldozerçinin sözlərinə qarşı Adilin nə deyəcəyini soruşmadım, çünki bunu soruşmaq mənim üçün çox çətin idi. Bir də ki, buna ehtiyac yox idi.

... Soltanla Kərəmxan oynayırdılar. Buldozerçi isə əllərini başının altına qoyaraq, arxası üstə uzanıb göyə baxırdı. Mən gələn kimi qalxıb oturdu. Lakin mənə deyil, uçuruma tərəf baxdı.

Kərəmxanla Soltan qurtaran kimi mən raketkanı aldım və buldozerçiyə amiranə:

– Durun, görək, – dedim.

Sonra düz onun gözlərinə baxıb əlavə etdim:

– Mən sizin sözlərinizi olduğu kimi rəisə söylədim.

– Çox sağ olun!

Onun kefi birdən-birə kökəldi və o, çevik hərəkətlə qalxıb oynamağa başladı. Hiss edirdim ki, o, indi mənim qalib gəlməyimə çalışır, qəsdən səhv edir. Ona görə də əl saxlayıb, eynilə bayaq körpünün üstündə onun söylədiyi sərt ifadə ilə:

– Bilirsinizmi, – dedim, – mən kimsənin mərhəmətinə möhtac deyiləm. Xahiş edirəm, nə qədər bacarırsınız, ciddi oynayın.

O mənə baxaraq:

– Doğrudur, – dedi və yenə də məni apardı.

Sonra biz Soltanla Kərəmxanın yanında, göy otların üstündə əyləşib söhbət elədik. Soltan:

– Səriyyə xanım, – dedi, – siz Qəribcanın bayaqkı sözlərindən inciməyin.

– Mən inciməmişəm.

– İnciməyiniz də lazım deyil. Siz də bizim yoldaşımızsınız. Bu balaca körpü bizi bir ailə kimi etmişdir. Əgər bizim işimizdən nazirin, ya da rəisin xoşu gəlirsə, lap yaxşı. Ancaq gərək onlar elə düşünməsinlər ki, biz özümüzü gözə dürtmək üçün, kiminsə «sağ ol»unu qazanmaq üçün əlləşirik.

O, bir qədər susub yoldaşlarına baxdı. Kərəmxan da, buldozerçi də gözlərini yerə dikib onu dinləyirdilər.

Soltan qəddini düzəldib, tanışlığımızdan bəri birinci dəfə onda görüb-hiss etdiyim məğrur, ötkəm bir əda ilə:

– Biz, – dedi, – xalq üçün, ölkəmiz üçün işləyirik. Biz istəyirik ki, dağların o tərəfindəki fermalara gedən yol tez salınsın. Yəqin yoldaş rəis özü də bunu istəyir. İnsafən, işdən çox möhkəm yapışıb.

– Əlbəttə! – deyə mən buldozerçiyə baxdım. – Adilin işləməyinə nə söz ola bilər?

Soltan:

– Biz rəisi də, lap naziri də öz yoldaşımız hesab edirik, – dedi.

«Lakin biz istədiyimiz vaxt bu qorxulu uçurumun, dəniz kimi dərin və ucsuz-bucaqsız olan bu mavi dərənin üzərindən süzüb keçərək, zirvəsində ulduzlar yanan o qəlbi dağlara qona bilərik» deyə mən qəlbimdə, xəyalımda onun nitqini davam etdirirdim. «Biz kirdə duyğuların cəbrinə nifrət edirik! Görəsən, Adil durub gedib? Adilə çay vermək lazımdır. Adil məni gözləyir».

Birdən Kərəmxan başını qaldırıb:

– Yaşasın körpüsalanlar! – deyə nəşə ilə səsləndi.

– Sabah istirahət günüdür. Yəqin ki, evinizə gedəcəksiniz? – qüssə ilə soruşdum.

– Yox, – Soltan cavab verdi, – sabah ova gedəcəyik.

– Ova? – deyə sevinclə səsləndim. – Mən də gedəcəyəm...

– Sizin üçün çətin olar. Biz ayı ovuna gedəcəyik.

– Ayını neyləyirsiniz?

– Ətini satacağıq, dərisini də, püşk atacağıq, kimə düşsə, o götürəcək.

– Mən də gedəcəyəm.

– Qorxmursunuz?

– Yox, qorxmuram.

– Yaxşı, gedək.

– Ayının yerini bilirsiniz?

– Bilirik.

– Səhər nə vaxt çıxacaqsınız?

– Lap tezdən.

– Hələlik.

Mən qalxıb öz çadırımıza getdim.

... Adil yolun xəritəsini bayırdakı stolun üzərinə sərərək baxır və başqa bir kağızda nə isə haqq-hesab edirdi. Mən çadıra gedib fənəri yandırdım, çarpayıların üstünü açdım. Adilin gecə yeməsi üçün balaca kasada çaldığım qatığın necə uyuşduğunu yoxladım və sərin olsun deyə qabı üstündən götürdüm. Paltarımı çıxarıb xalat geydim. Daha görüləcək bir işim olmadığından çıxıb Adilə mane olmamaq üçün ondan bir az aralı, kətilin üstündə oturdum. Hava qaralmışdı. Çadırın ortasından asdığımız fənər Adilin üzünü və qabağındakı kağızları işıqlandırırdı.

Qaranlıq meşədən ara-sıra yuvalarına gecikmiş quşların səsi eşidilirdi. Texnik olduğuma baxmayaraq, Adilin yazdığı, haqq-hesab elədiyi rəqəmlər mənə birdən-birə son dərəcə cansıxıcı göründü. Mənə elə gəldi ki, bizi əhatə eləyən qaranlığın sonu yoxdur. Elə bil ki, min ildir biz bütün işıqlı və canlı aləmdən ayrı düşərək bu cür sükut edirik. Min ildir Adil bu quru rəqəmləri yazıb-pozur. Mən əllərimi qoynumda «çarpazlayıb» dərindən «ah» çəkdim (bu, necə oldu bilmədim, çünki mənim «ah» çəkməkdən zəhləm gedərdi). Adil başını kağızların üzərindən qaldırıb, işıqdan qaranlığa – mənə baxdı və çox qəribə bir təbəssümlə:

– Nə olub, Səriyyə? – dedi.

Sonra mənim cavabımı gözləmədən yenə də haqq-hesabını davam etdirdi.

«Nə olacaq? Heç bir şey!» deyə mən ürəyimdə cavab verdim.

Doğrudan da, nə olmuşdu ki? Mən heç nə bilmirdim. Mənim nəzərlərim və xəyalım bizi əhatə eləyən bu qatı qaranlıq içində itib-gedirdi. Uzaqlarda, dərədən o yandakı dağların döşündə hava gəmisinin çıraqları kimi görünən işıqlar isə mənim əsəblərimə toxunurdu. Qaranlıqda gizlənmiş çiçəklərin ətri mənə soyuq, dözülməz kədər təlqin edirdi. Birdən hardansa bir daş qoparaq, qaranlıqda gurultu ilə qayalara dəyib uçurum aşağı yuvarlandı. Gurultu getdikcə uzaqlaşaraq, dərənin dibində boğuq bir uğultuya çevrildi.

Adil başını kağızın üstündən qaldırmayaraq:

– Yəqin, – dedi, – yuxarıda, haradansa əlikdən-zaddan keçdi.

Mən birdən-birə sanki canlanaraq fövqəladə ruh yüksəkliyi ilə:

– Adil, – dedim, – sabah biz ayı ovuna gedəcəyik.

O, işıqdan qaranlığa – mənə baxaraq bir neçə saniyə dinmədi və sonra olduqca arxayın cavab verdi:

– Nə olar, gedin. Deyirlər, ayı ovu çox maraqlı olur.

Adil başını aşağı salıb yenə də işləri ilə məşğul oldu. Lakin biz insanlar anadan qəribə doğulmuşuq. Bizim kim olduğumuzu duyub-dərk edə bilmək üçün dünyaya bir yox, yüz minlərlə loğman gəlib-getməlidir. Ərimin mənim körpüsalanlarla ayı ovuna getməyimə bu qədər asanlıqla, bu qədər arxayınlıqla razı olması məndə ona qarşı amansız bir acıq, bir qəzəb oyadırdı.

Mən durub çadıra girərək soyundum. Əynimdə yalnız qolsuz ipək köynək qalanda, balaca güzgüdə öz əksimə baxdım. Üzümün, boy-buxunumun, bədənimin yaraşığından bu vaxta qədər hiss eləmədiyim bir məmnuniyyət duydum. Özümə məftun nəzərlərlə baxdım. Sonra şıltaq, xudpəsənd bir ləzzətlə çarpayıma uzandım. Qapıdan dolan sərin meh üzümə toxunub saçlarımı tərpətdikcə, mən öz gözəlliyimi daha dərindən hiss edirdim. Hiss edirdim ki, mən özüm bu sükut edən kainatın, bu qaranlıq gecənin sevinci, səadətiyəm. Mən əsl və qüdrətli həyatın özüyəm! Mənsiz bu dünyada yaşamaq heç nəyə dəyməz. Körpüsalanların qüruru, çadırımızın böyründən axıb uçuruma tökülən suyun şırıltısı mənimlə tamamlanır, mənimlə həmahəng olur. Dünyanın bütün dahi şairləri məni tərənnüm etmişlər.

Mən acıqlı halda belə düşünür, belə hiss edirdim. Lakin mənim bu xudpəsənd bəxtiyarlığımda nə isə çatmırdı. Sanki yatağıma saysız-hesabsız balaca tikanlar dolmuşdu və hər dəfə o tərəf-bu tərəfə çevriləndə bu tikanlar bədənimə batır, məni zəhlətökən bir ağrı ilə incidirdi.

Nəhayət, Adil durub işığı söndürdü, soyunub yerinə girdi və elə bil ki, çadırda qaranlığın hakim olması ilə, Adilin çarpayısının xəfifcə səslənməsi ilə bayaqdan bəri məni göyün yeddinci qatına çıxaran səadətim də uçub getdi. Mən yenə də bu ucsuz-bucaqsız qaranlığın içində yalqız qaldım. Mən sabahkı ov barəsində düşünərək yuxuya getdim.

Səhər hava işıqlanar-işıqlanmaz qalxıb ayağı büzməli şalvar və qısa corabla yüngül məs geydim, çayda əl-üzümü yuyub qayıtdığım zaman Adil də oyanmışdı. O, əllərini başının altında çarpazlayıb, çadırın qapısından görünən və hələ qaranlıq olan meşəyə baxırdı. Mən jaketimi geydim və balaca çamadanıma dörd adamlıq çörək, kotlet qoyaraq:

– Hələlik, Adil, – dedim, – termosda kakao var, kotlet də bişirmişəm.

– Termosu sən götürsən yaxşıdır, mən bu gün kakaosuz da ötüşərəm.

– Yox, hələlik, Adil!

– Hələlik, Səriyyə!

Onun termosu mənim götürməyimi təklif etməsi ürəyimi kövrəltdi və mən ağlayacağımdan qorxaraq, tələsik çadırdan çıxdım.

Körpüsalanlar geyinib məni gözləyirdilər.

– Üçünüzün də tüfəngi var. Bəs mən?

Kərəmxan:

– Eybi yoxdur, – dedi, – mən öz tüfəngimi sənə verərəm... Əgər ayıdan qorxmasan, gələn dəfə sənə də bir qoşalülə alarıq.

Soltan qabağa düşdü:

– Getdik!

Biz fermalara gedən qədim köç yolundan ayrıldıq, qərbə burulan cığırla meşəli dağa çıxıb o biri üzə aşdıq. Bura göz işlədikcə uzanan qalın meşə, sərt qayalı sıldırım dağ idi. Adama elə gəlirdi ki, bu yerlər ömründə insan üzü görməmişdir. Elə bil ki, bura heç kəsə məlum olmayan yeni bir aləm idi. Hava işıqlandıqca quşların səs-küyü də artırdı. Biz dar cığırla irəliləyirdik. Soltan ilə Kərəmxan qabaqda, mən ortada, buldozerçi isə arxadan gəlirdi. Hava sərin və ətirli idi. Yolun o tərəf-bu tərəfində şehli otlar arasında tez-tez sarı-qırmızı çiçəklər nəzərə çarpırdı və onlar yarıqaranlıq içində yuxulu kimi görünürdü.

Biz sarıçiçəklə örtülü yamaca çatanda günəş çıxdı. Meşə birdən-birə min rəngə boyandı. Yamacdakı çiçəklər isə eynilə limon ətri verirdi. Dar cığır bu yamacı qalxıb o biri tərəfə aşırdı. Lakin biz köndələninə irəliləyib, yenə də qalın ağaclığa girdik. Burada heç bir cığır, heç bir iz yox idi.

– Azmarıq ki? – deyə qabaqda gedənlərdən soruşdum.

– Azmarıq. Ancaq sən yorulmamısan ki? – deyə Soltan dilləndi.

– Nə vaxt siz yorulsanız, bilin ki, mən də yorulmuşam. Yorulmasanız, demək, mən də yorulmamışam.

– Səriyyə bacı qız deyil, oğul qırığıdır! – Kərəmxan zarafat elədi.

– Yaxşı! Mənim tərifdən xoşum gəlmir. Yaxşısı budur, sən vədinə əməl elə. Tüfəngi ver bəri!

– Hələ ayı olan yerə çox qalıb, səni yorar.

– Yormaz.

– İndi ki, yormaz, onda al. Nə cür atıldığını bilirsənmi?

– Doludur?

– Əlbəttə. Ancaq nə zaman atmaq lazım olduğunu bizə Soltan işarə eləyəcək.

– Bildim.

Soltan geriyə dönərək:

– Buradan o yana, səssiz! – deyə əmr verdi. Soltanın xəbərdarlığı məni qorxutmadı. Əksinə, özümdə heç bir zaman duymadığım bir cəsarət hiss elədim. Mən ayını tez görmək, mənə aydın olmayan təhlükə ilə tez qarşılaşmaq istəyirdim.

Mən buldozerçinin heç dinib-danışmaması haqqında düşünürdüm. Elə bil, ağzına su almışdı. Adamı lap darıxdırırdı. Başımı geri döndərərək, mülayim bir ifadə ilə:

– Sizində tüfənginiz doludur? – deyə ondan soruşdum.

Sualımın mənasız olduğunu bilirdim. Ayı ovuna boş tüfənglə getməzlər ki... O, başı ilə təsdiq etdi və elə bil ki, bu hərəkəti ilə mənə karlı bir sillə tutuzdurdu. Mən hirsləndim:

– Bir batman başınızdansa, iki misqal dilinizi tərpətsəniz olmaz? – Kərəmxan da çiyinlərini qısıb xısın-xısın güldü.

– Sss... – Soltan geri dönüb bizə gözlərini ağartdı.

Bu zaman şıqqıltı eşidildi. Elə bil, kimsə budağı əyib sındırdı. Buldozerçi sürətlə qabağa keçib Soltana yanaşdı. Sonra ayaq saxlayıb diqqətlə qulaq asdılar. Daha heç bir səs-səmir yox idi. Üçümüz də tüfəngimizi hazır tutaraq, ehtiyatla irəlilədik. Kərəmxan kəmərindən asdığı iri ov bıçağını qınından çıxartdı. Birdən Soltan əyilib yerə diqqətlə baxaraq:

– Görürsünüz? – deyə pıçıldadı.

– Düzdür, – deyə buldozerçi təsdiq etdi.

– Nə olub? – mən Kərəmxandan soruşdum.

– Ot ayaqlanıb... Deməli, buradan nə isə keçib...

Mən çox diqqət elədikdən sonra yumşaq meşə otlarının, doğrudan da, bəzi yerlərdə ayaqlandığını seçə bildim. Soltanla buldozerçi qabaqda, mənimlə Kərəmxan isə arxada, izi tuş tutub dağ yuxarı dikləməyə başladıq. Oğlanlar çox sərvaxt yeriyirdilər. Ən kiçik bir şıqqıltı belə eşitdikdə, dayanıb diqqətlə qulaq asır, aşağı əyilib ətrafı nəzərdən keçirirdilər. Yoxuşun yarısında təkrar qərbə tərəf yol aldıq. Bu cür dik və qayalıq yoxuşu düzünə çıxmaq dolayı getməkdən asan olur. Biz yıxılmamaq üçün tez-tez budaqlardan, qayalardan yapışaraq səssizcə irəliləyirdik. Nəhayət, qabağımıza qalın qarağat kolluğu çıxdı. Mən ayıların armudu, qarağatı çox sevdiyini uşaq vaxtı qoca nənəmin nağıllarından eşitmişdim. Qarağat kolluğunu keçib bir az da getdik və arxa tərəfi hündür və sıldırım qaya olan balaca meşə açıqlığına çatanda, çox qəribə bir mənzərə ilə üz-üzə gəldik; iri, boz bir ayı adam kimi dal ayağı üstündə dik qalxaraq bizə baxırdı. Mənə ən çox təəccüblü görünən onun üzündəki ifadə idi. Ayı elə baxırdı ki, elə bil, bizi gördüyündən məmnun olmuşdu. Onun balaca, bulanıq gözlərində mülayim bir ifadə var idi. Elə bil pişvazımıza çıxmışdı. Soltan ilə buldozerçinin tüfəngləri açıldı. Əvvəlcə mən heç nə seçmədim. Barıtın tüstüsü çəkiləndə ayının yerə yıxıldığını gördüm. Yalnız bu zaman hazır tutduğum tüfəng yadıma düşdü və elə bu vaxt başqa bir dəhşətli hadisə oldu. Buldozerçi dörd-beş addım irəlilədi.

– Dayan! – deyə Soltanın səslənməsi ilə yerə yıxılmış ayının qəzəblə qalxıb buldozerçini qucaqlaması bir oldu. Mən hələ indi də yadıma düşəndə utandığım, əcaib bir səslə qışqıraraq, tüfəngi atıb, onların yanına yüyürdüm. Buldozerçi ayının çənəsindən tutub var gücü ilə altdan yuxarı qaldırır, onun ağız atmasına imkan vermirdi. Ayının və oğlanın hərəkətləri ildırım sürətilə gözümün qabağından sanki zahir olub keçir və mən ayıdan başqa heç bir şey seçmirdim. Birdən heyvanın oğlanı buraxıb, nərilti ilə yerə yıxıldığını, Kərəmxanın isə tələsmədən iri ov bıçağını onun böyründən dartıb çıxardığını gördüm. Sonra bir güllə daha açıldı. Tüstü çəkiləndə buldozerçi əl yaylığı ilə üzündən axan qanı silirdi. Soltan və Kərəmxan onun üzünü, boyun-boğazını diqqətlə nəzərdən keçirirdilər.

Nəhayət, Soltan:

– Bir şey yoxdur, – dedi, – azca cırmaqlayıb.

Kərəmxan mənə baxıb qəhqəhə ilə güldü.

Mən də əvvəlcə gülümsədim. Sonra birdən əllərimlə üzümü tutub ağladım. Soltan:

– Bay, Səriyyə xanım, – deyə zarafatla səsləndi, – yoxsa qorxdun?

Mən heç bir söz demədən əllərimi üzümdən götürüb, gözümün yaşını sildim və buldozerçiyə baxmamağa çalışdım. Kərəmxan dəsmalından bir az cırıb yandıraraq, külünü onun qan axan yerlərinə basdı. Yod və spirt olmayanda, təzə külün yaralanmış yer üçün ən yaxşı dezinfeksiya vasitəsi olduğunu bilirdim. «Lakin görəsən, ayının dırnaqlarında infeksiya yox idi ki...» Mən heyvana baxaraq, bir az qabaq bizi qarşılarkən, onun üzündəki xoşhallığı xatırlayırdım. Bəlkə də, o bizi dost hesab edirdi. Lakin biz onu öldürdük.

Oğlanlar ayının ətini necə aparmaq barədə məsləhətləşirdilər. Nəhayət, bu qərara gəldilər ki, buldozerçi gedib yeddi-səkkiz kilometr buradan aralıda, meşədə olan arıçılıq fermasındakı tanışlarından bir at alıb gətirsin. Buldozerçi tüfəngini doldurub gedəndə:

– Orada yaralarınıza da yod vurun, – deyə sərt ifadə ilə arxadan səsləndim.

O, geri qanrılaraq, mənə ani bir nəzər salıb yoluna davam etdi.

Soltan ilə Kərəmxan isə biləklərini çirməyib ayını soyurdular. Mən onların necə cəld və həvəslə işlədiklərinə tamaşa edirdim. Kərəmxan:

– Qışdan çıxmağına baxma, kökdür, – dedi.

– Yaxşıdır, – deyə Soltan sakit halda təsdiq etdi.

Onlar həm işləyir, həm də zarafat edərək, mənim kefimi açmağa çalışırdılar. Buldozerçinin ayaq səsləri eşidilməz olduqda, mən gəlib onların yanında yerə çökdüm, gülümsəyərək zarafatyana soruşdum:

– Birdən yolda buldozerçinin qabağına belə yekə bir ayı çıxsa neyləyər?

– Atasını yandırar, – deyə Kərəmxan cavab verdi, – qoşalüləsi doludur.

Soltan isə:

– Ayı adamın qabağına asanlıqla çıxmır, – dedi, – bu da bir təsadüfdür. Bəzən on-on beş dəfə ova gedirsən, amma bir dəfə də rast gəlmirsən.

– Amma nəhəng şeydir, – deyə mən sözümü dəyişdim.

Heç yarım saat çəkmədi ki, onlar heyvanın dərisini, başını, hətta pəncələri də üstündə, soyub bütöv çıxardılar. Sonra Soltan xəncərini siyirib ayını şaqqaladı. Ətinin yaxşı yerlərini daşıyıb vələs ağacının kölgəsindəki balaca qayanın üstünə yığdılar və milçək qonmasın deyə yarpaqlı budaqlardan kəsib üzərinə döşədilər. Sonra dərəyə enib çayda əllərini yuyub qayıtdılar. Kərəmxan:

– Hə, indi toqqanın altını bir az bərkitmək olar, – deyib ov heybəsini açdı. – Səriyyə xanım, gəlin əyləşin.

Biz sərin kölgədə yumşaq otların üstündə oturduq. Mən öz qadınlıq vəzifəmi unutmayaraq, çörək büküdüyüm balaca, təmiz süfrəni əl çamadanından çıxarıb kotletləri, çörəyi ortalığa qoydum. Onlar da balıq konservi və bu yerlərdə məşhur olan axtarma motal pendiri gətirmişdilər. Soltan yeməklərin hərəsindən bir az götürərək, eynilə mənim tələffüz elədiyim kimi:

– Bu da buldozerçinin payı, – dedi.

– Siz məndən çox yaşayacaqsınız, – dedim, – elə mən də bu saat o barədə düşünürdüm.

Üçümüz də iştaha ilə yeyib qurtarandan sonra oradan-buradan söhbət elədik.

– Ora qoyduğunuz nə qədər olar? – mən vələs ağacının altına işarə ilə soruşdum.

Soltan cavab verdi:

– Altmış-yetmiş kilo, bəlkə də çox...

– Harada satacaqsınız?

– Yuxarı dağ kəndlərində...

– Bizlərdə ayının əti yeyilmir...

– Amma bu tərəflərdə ayı əti dərman hesab olunur.

Soltan:

– Dərisini sənin üçün qurudacağıq, – dedi.

– Sağ olun, istəməz.

– Götürəcəksən. Qışda çarpayının qabağına salarsan. Zoğallı körpüdən yadigar qalar.

– Mən yadigar xoşlamıram.

– Onda elə-belə... Götürərsən, axı bu ovda sənin də zəhmətin var?!

– Yaxşı, elə-belə götürərəm.

Sonra bir qədər aralıda qayanın altında, qarağat kolları arasında qaranlıq ağzı görünən mağaranı göstərib:

– Bəlkə, – dedim, – ora ayının yuvasıdır?

– Ola bilər, – deyə Soltan diqqətlə baxıb cavab verdi.

– Durun gedək baxaq.

– Nə olar, gedək.

Soltan tüfəngini doldurdu.

Kərəmxan da açılmamış dolu tüfəngini götürdü.

– Belə hazırlaşmaqda, deyirsiniz, bəs orda yenə ayı ola bilər?

– Ağlım kəsmir, – deyə Soltan cavab verdi, – ancaq yenə də ehtiyat yaxşıdır.

Biz mağaraya yaxınlaşanda mən birdən-birə qorxmağa başladım. Mənə elə gəldi ki, bu saat qaranlıq mağaradan dəhşətli bir heyvan çıxıb üçümüzü də parçalayacaq və buldozerçi gəlib bizi də vələsin kölgəsindəki ayının vəziyyətində görəcək.

Soltan:

– Səriyyə xanım, sən hələ gəlmə, burada dayan.

– Nə üçün? Gələcəyəm.

– Yox, belə lazımdır.

O, əl fənərini çıxarıb yandırdı. İkisi də çox ehtiyatla mağaranın ağzına yaxınlaşdı. Kərəmxan qoşalüləni qaldırıb hazır saxladı. Soltan fənəri qabağa tutaraq, mağaranı işıqlandırıb, diqqətlə baxdı. Kərəmxan tüfəngi çiyninə salaraq, geri qanrılıb:

– Bir şey yoxdur, – dedi. – İstəyirsən, gəl bax.

Mən cəld irəliləyib içəri girdim. Dib tərəfə quru ot və balaca ağac budaqları tökülmüşdü. Demək, ayı bütün qışı bunların üstündə yatırmış və günlərin birində körpüsalanların gülləsinə rast gələcəyi barədə heç düşünmürmüş. İçərinin havası pis və rütubətli olduğundan, mən qayıdıb bayıra çıxdım. Meşə gur günəş işığında min rəngə çalırdı. Hava sarı çiçəklərdən qalxan limon ətri ilə dolu idi.

– Görəsən, buldozerçi niyə gecikdi? – Mən bunu ürəyimdə düşündüyüm halda, tamam qeyri-şüuru olaraq, ucadan dedim və öz səsim mənə tanınmayacaq dərəcədə qəribə gəldi.

Soltan:

– Gələr, – dedi.

Sonra Kərəmxana baxıb gülümsəyərək əlavə etdi:

– Yəqin başı söhbətə qarışıb...

– Oradakı tanışı kimdir?

– Bir qəşəng qız, – deyə Kərəmxan cavab verdi, – özü də bal aqronomudur...

– Bal aqronomu?

– Hə, bal aqronomu...

– Yamanca özündən quraşdıransan. Bal aqronomu...

Mən bərkdən qəhqəhə ilə güldüm.

– Doğrudan qəşəng qızdır?

– Doğrudan!

Mən qolumdakı balaca saata baxıb, fikirli halda:

– Gecikəcəyik,– dedim, – yəqin ki, indi Adil də bərk darıxır.

– Gecikmərik, – deyə Soltan cavab verdi, – odur, bax, buldozerçi gəlir.

Mən diksinərək geri döndüm. (Adilin bəzən məni tənqid eləməyə haqqı var. Çox zaman mən öz hərəkətlərimi ölçüb-biçmirəm. Məsələn, burada nə üçün diksinirdim ki?)

Buldozerçi qıvraq bir atın üstündə, tərkində də bir oğlan uşağı gəlirdi. Biz onların qabağına yeridik.

Buldozerçi atdan düşəndə:

– Bal aqronomunun kefi necədir? – deyə birdən soruşdum.

O, təəccüblə üzümə baxaraq:

– Yaxşıdır, – dedi. – Siz onu tanıyırsınız?

– Bəli, tanıyıram.

Soltanla Kərəmxan bərkdən güldülər. Buldozerçi məsələnin nə yerdə olduğunu anlayaraq, onlara məzəmmətlə baxıb başını buladı.

– Eybi yoxdur, – dedim, – pərt olmayın, biz bir briqadayıq. Briqada üzvlərinin bir-birindən ayrı sirri olmamalıdır.

– Sirri ha! – deyə o, xəfifcə gülümsədi.

– Bəli, sirri.

Mən elə danışırdım ki, elə bil, xalqın oğluna meydan oxuyurdum. «Bütün bunların sizə nə dəxli var?» deyə o, məndən soruşa bilərdi. Lakin o soruşmadı. Mən bunu hiss edirdim, soruşmazdı. Çünki biz bir briqadanın üzvləri idik...

Soltan yoldaşlarına:

– Səriyyə xanım tələsir, – dedi, – tez olun.

Onlar ayının ətini buldozerçinin gətirdiyi xaşalara doldurub ata yüklədilər. Sonra şeylərimizi götürüb yola düzəldik.

Biz Zoğallı körpüyə çatanda günəş qüruba enirdi. Körpüsalanlar yükü götürüb, atı uşaqla geri göndərdilər.

– Yolda qorxmazsan ki? – deyə balaca oğlandan soruşdum.

O, gülümsəyərək heç bir söz demədən ata mindi və tezliklə ağaclar arasında görünməz oldu.

– Qorxmaz! – Soltan oğlanın ardınca baxmadan cavab verdi.

Sonra ayının dərisini duzlayıb günə sərdik. Mən onlarla xudahafizləşib çadıra qaçdım. Adil çarpayısına uzanıb kitaba baxırdı. Məni görərkən kitabı kənara qoyub çarpayıdan qalxdı:

– Hə, ovunuz nə cür keçdi?

Mən onun səsinin ahəngindən pərt olmayaraq:

– Çox gözəl, – dedim, – heç belə uğurlu ov olmazdı. Yekə bir ayı vurduq.

O, daha heç nə soruşmadı.

– Yəqin ki, acmısan, Adil, naharının vaxtından keçib.

– Mən nahar eləmişəm.

– Afərin. Mən bir az uzanmaq istəyirəm, yorulmuşam...

Lakin mən xalatımı yenicə geyinmişdim ki:

– Yoldaş naçalnik, olarmı? – deyə bayırdan Soltanın səsi eşidildi.

Adil qapıya yeriyərək sakit halda soruşdu:

– Nə olub?

– Dedik, əgər mümkünsə, maşını bir-iki saatlığa verəsiniz, ayının ətini qonşu kəndə aparaq, tez satıb qayıdarıq.

– Maşını yolun işi üçün veriblər, kəndlərdə ayı əti satmaq üçün yox.

– Elədir. Bir də ayı vursaq, nəzərə alarıq... Ancaq bu dəfə.

Mən içəridən səsləndim:

– Adil zarafat eləyir...

– Yox, zarafat eləmirəm.

– İki saatlığa heç nə olmaz, Adil, onsuz da evdəsən. İstirahət günüdür.

– İcazə ver bunu mən bilim, – o, hövsələdən çıxmış halda dönüb mənə cavab verdi.

– Eybi yoxdur, Səriyyə xanım, özümüz birtəhər eləyərik, – Soltan bərk incimiş halda qayıdıb getdi.

– Nə üçün vermədin, Adil? Maşını yeməyəcəkdilər ki...

– Mən ilk dəfədir səndən belə kobud söz eşidirəm. Səriyyə, eyib deyilmi?

Mən düz onun gözlərinin içinə baxaraq dinmədim.

O, birdən-birə yumşaldı:

– Səriyyə, axı sən işin birini bilirsən, birini yox. Tutaq ki, mən maşını verdim. Yolda və ya kənddə onlara bir avtomobil müfəttişi rast gəldi. Onda necə olar? Mən kimə sübut eləyə biləcəyəm ki, bu işdə mənim heç bir şəxsi marağım yoxdur? Səni inandırıram ki, götürüb birbaş nazirə yazarlar ki, filan yolun rəisi işləmək əvəzinə, ov eləyib dövlətin maşınında ət satdırmaqla məşğuldur. Sən adamları tanımırsan...

– Qoy yazsınlar. Biz ki, həqiqəti bilirik...

– Biz bilirik. Amma nazir bilmir. Kimlərinsə beş şahı qazanması üçün mən özümü şübhə altında qoya bilmərəm. Aydındırmı?

– Aydındır.

– Birinci dəfədir ki, mənə bu cür müstəqil, məsul iş tapşırıblar. Bilirsənmi, Səriyyə, bu yol, bu körpü, eyni zamanda, bizim, yəni sənin və mənim gələcəyimiz üçün salınır. Biz indidən özümüz öz gələcəyimizi korlaya bilmərik... Gərək sən özün də razı olmayasan ki...

– Yaxşı, Adil. Mən sənin karyeranın yüksəlməsinə mane olmayacağam.

– Nəinki mane olmayacaqsan, sən gərək buna kömək edəsən!

– Əlbəttə.

– Onda gəl barışaq... Sən bu gün elə qəşəng yanmısan ki, – o, əlimdən tutaraq məni özünə sarı çəkdi. Lakin mən onun əlini ehmallıca kənar edərək çadırdan çıxdım. Mən artıq dincəlmək meylində deyildim. Mən palıd ağacının kölgəsində oturub, uçuruma baxırdım və ilk dəfə biz bura gələrkən buldozerçinin yolun ortasına tökülmüş qayaları maşının döşünə verib, bu uçurumdan üzüaşağı necə yuvarlatdığını xatırlayırdım. Mənə elə gəlirdi ki, o vaxtdan düz bir əsr keçmişdir və bu müddət ərzində nə isə çox qüssəli hadisələr baş vermişdir. Mən xeyli qocalmışam, xeyli incimişəm. Bakıdakı günlərimiz yadıma düşdü. Orada yaxşı idik. «Qu» desən qulaq tutulan bu meşələrdə isə mən çox yalqız və mükəddərəm.

Tennis oynamaq, ov... Bunlar hamısı mənasız, boş işlərdir. Bizim xoşbəxtlik üçün doğulmağımız haqqındakı aforizm adi şair xəyalının ani uydurmasıdır.

Pəncərədən daş gəlir,
Ay bəri bax, bəri bax.
Xumar gözdən yaş gəlir,
Ay bəri bax, bəri bax...

Körpüsalanların birdən ağız-ağıza verib oxuduqları bu mahnı məni dikindirdi. «Bunlar nə qəribə adamlardır?!»

Səni mənə versələr,
Hər görənə xoş gələr... –

deyə onlar təkrar edirdilər. Birdən mən qəribə bir arsızlıqla gülümsədim və bu saat subay bir qız olmadığıma təəssüf elədim. Yox, mən subay deyiləm. Mən ərimin gələcəyi üçün məsuliyyət daşıyan bir qadınam. Ərimin gələcəyi, gələcək böyük vəzifələri üçün! Əlvida, subaylıq, əlvida, azadlıq... Mən daha azad deyiləm! Onlar, körpüsalanlarsa azad və xoşbəxtdirlər. Onlar kimsənin gələcək vəzifələri üçün narahat olmurlar. Onlar körpünü, dağların o biri tayındakı fermalara tez getmək üçün salırlar və bundan zövq alırlar. Lakin onlar nə üçün mənim adımı da öz adlarının yanına qoşub bu körpünün bünövrəsinə qoydular? Mən ki, onlardan deyiləm. Mən ki, Adilin həyat yoldaşıyam. Həyat yoldaşı, həyat yoldaşı!.. Biz, yəni mən və mənim həyat yoldaşım bu körpünü başqa məqsəd üçün salırıq. Biz, yəni mən və mənim hörmətli, istedadlı həyat yoldaşım bu körpüdən keçib daha yüksək vəzifələrə, daha ali mövqelərə çatmaq istəyirik. Bu körpüsalanlarsa gələcəkləri barədə düşünmək əvəzinə, hey oxuyurlar:

Səni mənə versələr,
Ay bəri bax, bəri bax...

Onlar susdular. Sonra dünyada zərrəcə dərdi-qəmi olmayan Kərəmxan, çiynində ov tüfəngi, çadırlarından aralanıb üzüyuxarı, meşəli dağa dikləndi. Yəqin arxadan onu səsləyib nə isə dedilər və o, geri qanrılıb yoldaşlarına cavab verərkən məni görüb gülümsədi, sonra əlini havada yelləyərək dönüb yoluna davam etdi. Ona cavab olaraq necə kədərlə gülümsədiyimi hiss elədi. Mənə elə gəldi ki, şən, dərdsiz-qəmsiz Kərəmxan həmişəlik çıxıb getdi. Elə bil ki, köç gedib məni burada yalqız qoymuşdu. Mən o ki var, ağladım və bunu Adilin bilməməsi üçün qalxıb üzümü yudum. Mərcantək xırda daşların üzəri ilə axan dağ suyu günəşin şüalarını güzgü kimi əks etdirirdi. Təzə ağ çiçək açmış böyürtkən kollarının sərin kölgəsində zərqanadlı böcəklər uçuşurdu.

Təbiətin gözəlliklərində heç bir təbəddülat yox idi.

Axşamçağı Adillə çadırın qapısında oturub çay içdiyimiz zaman yük maşını yanımızdan sürətlə körpüsalanların çadırına tərəf getdi. Kərəmxan da kabinədə oturmuşdu. Heç on dəqiqə çəkmədi ki, maşın təzədən geri qayıtdı. Bu dəfə körpüsalanların üçü də maşında idi. Adil onların ardınca baxaraq, mürəbbəli çayından bir qurtum alıb, tamam sakit:

– Əgər, – dedi, – sabah onlar geciksələr, üçünü də işdən qovacam. Biz hər bir intizamsızlığın qarşısını dərhal almalıyıq.

«Biz!» Məni maraq götürdü. Mən Adilin bu üç oğlanı işdən necə çıxaracağını və bu zaman buldozerçinin nə deyəcəyini və üzündə necə ifadə olacağını eşidib görmək istərdim. Bu mənim üçün təzə bir aləm olardı. Lakin ertəsi gün düz saat səkkizdə onlar işin üstündə deyib-gülür və ikinci hörgünü başa çatdırırdılar.

Adil çay-çörəyini yeyib-içdikdən sonra «QAZ-69»a əyləşib işinə getdi.

«Doğrudanmı, Adil heç nə görüb-hiss etmir?» – Zehnimdən, cavabı özümə də aydın olmayan bir sual keçdi və mən ev-eşiyi yığışdırıb, xörəyi asaraq körpüyə getdim.

Körpüsalanlar məni şən səs-küylə qarşıladılar. Kərəmxan:

– Səriyyə xanım, – dedi, – dünən ayı ətini verdik xırda-xırda getdi. Düz mincə manatımız var.

– Nə çox çıxarıb...

– Hələ ucuz verdik. Lap müftə...

Soltan:

– Bilirsiniz? Biz toxunulmaz fond düzəltmək istəyirik, ağlınız nə kəsir?

– Necə yəni toxunulmaz fond?

– Yəni ovdan gələn pulu yığıb saxlayaq. Elə ki, on beş-iyirmi min oldu, ondan sonra nəyə sərf eləmək lazım olduğu barədə fikirləşərik.

Kərəmxan:

– Təklif var ki, – dedi, – xəzinədarımız da sən olasan.

– Mən?

– Hə, sən.

– Yəni ovdan nə qədər pul yığacaqsınız ki, ona bir xəzinədar da lazım olsun?

– Biz köhnə ovçuyuq, yığarıq, – Kərəmxan özünü çəkdi.

«Köhnə... guya ki, hərəsinin neçə yaşı varmış...»

Soltan:

– Gələn istirahət günü qabana gedəcəyik; ən azı, iki min beş yüz-üç min başının altındadır.

– Doğrudan? Yaxşı, mən sizin bölünməz fondunuzun xəzinədarı.

– «Sizin» niyə? Bəs sən şərik olmaq istəmirsən? – deyə Kərəmxan soruşdu.

– Mən? Mən nə haqla şərik ola bilərəm? Ovu eləyən siz...

Buldozerçi gülümsəyərək soruşdu:

– Yoxsa daha bizimlə ova getmək istəmirsiniz?

– İstəyirəm, əlbəttə, istəyirəm, – deyə heç düşünmədən cavab verdim, – ancaq bu şərtlə ki, qoyun mən də atım. Mənim də gülləm dəysin.

– Şübhəsiz.

– Bilirsiniz, məsələn, əgər qılınc işi olsaydı, onda sizə göstərərdim. Ancaq güllə atmaq...

Buldozerçi eyni təbəssümlə:

– Güllə atmaq çətin deyil, öyrənərsiniz, – dedi.

– Yaxşı. Mən xəzinədar.

Kərəmxan:

– Təklif var ki, Soltan briqadanın başçısı olsun.

– Ovçuluqdamı?

– Ovçuluqda da, körpü salmaqda da, yoldaşlıqda da.

– Başçının hər bir ədalətli əmrini yerinə yetirəcəyimə and içirəm! – deyə mən zarafatmı, həqiqətmi olduğunu bilmədiyim bir təntənə ilə əlimi yuxarı qaldırdım.

– Biz də and içirik! – Kərəmxanla buldozerçi də birlikdə səslədilər.

Kərəmxan qışqırdı:

– Yaşasın briqadanın başçısı!

Soltan əlavə etdi:

– Yaşasın briqada!

Sonra bərkdən gülüşdük. Soltan dedi:

– Briqadanın ən mühüm şərtlərindən biri budur ki, gərək üzvlərdən heç biri öz sirrini yoldaşlarından gizlətməsin. Kim bu cəsarəti özündə hiss eləmirsə, indidən desin. Yoldaş yoldaşa tən gərək, tən olmasa, gen gərək. Heç kəsə məcburiyyət yoxdur. Əgər biz ürəyimizdəkini bir-birimizdən gizləyəcək olsaq, demək, həqiqi yoldaş deyilik. Demək, ikiüzlülük edirik.

«Yoxsa bunlar mənə tələ qururlar?»

Hamımızın üzü ciddi bir ifadə almışdı. Hamımız susurduq.

«İkiüzlülük... oğlan nə yaman dedi! Afərin! Gülləni atma, atdın, düz hədəfə vur. Doğrudan da, nə vaxtacan biz insanlar ürəklərimizi bir-birimizdən gizlədəcəyik?! Nə vaxtacan ikiüzlülük eləyəcəyik?! Kifayətdir!»

– Mən bu cəsarəti özümdə hiss edirəm! – dedim.

– Mən də!

– Mən də!

– Doğrudan da, uşaqlar, – deyə Soltan davam edirdi, – sirlər həmişə insanların arasında bir böyük sədd olmuşdur. Bu səddi uçurub dağıtmaq lazımdır. Həqiqi birlik, həqiqi yoldaşlıq ancaq bu zaman ola bilər. O səddi uçurmaq nə qədər çətin olsa da, biz bunu bacarmalıyıq! Biz bilirik ki, inqilab asanlıqla yaranmır.

Kərəmxan buldozerçinin verdiyi daşı hörgüyə qoyub palçıqla suvayaraq:

– Uşaqlar, – dedi, – mən kimə aşiq olsam, o saat gəlib sizə deyəcəyəm ki, məni intihar-zad eləməyə qoymayasınız.

Yoldaşları gülüşdü. Lakin mən:

– Aşiq olursunuz-olun, daha intihar nə üçündür? – deyə maraqla soruşdum.

– Birdən qız məni istəmədi, ya da istəyib sonra atdı, onda nə cür yaşayaram?

– Hə, – mən də onun kimi zarafatyana cavab verdim, – doğrudan da, çətin olar...

Kərəmxanın bu zarafatı mənə pis təsir elədi. Özümü nəyi isə salıb itirmiş adam kimi narahat hiss elədim.

«Bu buldozerçi nə üçün belə qaşqabağını tökük?» deyə əsəbi halda düşündüm. «Yoldaşları danışıb-gülür, bu isə dünyanın haqq-hesabını çəkir». Mən buldozerçini acılamaq, hirsləndirmək üçün bir söz axtarırdım. Mən dostlarının sevincinə biganə adamları xoşlamıram, bunu xudpəsəndlik hesab edirəm. Axı, mən bilirəm ki, buldozerçinin heç bir dərdi yoxdur. Bilirəm, gözəl bir anası var, arteldə işləyir. Özü də, deyirlər, üç dəfə Moskvaya Kənd Təsərrüfatı Sərgisinə gedib. Deyirlər, buldozerçinin özü kimi boylu-buxunlu gözəl bacısı da Gəncədə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirib və həmin institutun müəllimi olan yaxşı bir oğlana ərə gedib. Kefi kök, damağı çağ yaşayırlar. Qaldı ki, özü... Maşallah, deyirsən, bəs buz baltası-

dır. Gündə dörd adamın işini görür, heç yoruldum demir. Amma o gün mən ovurdlarına vurduqca kirpiklərini necə qırpırdı... Mən bu saat onun ovurdlarına məmnuniyyətlə yüz zərbə vurardım.

Soltan saatına baxaraq:

– Tənəffüs! – deyə elan etdi. – Səriyyə xanım, gedək bizə. O gün deyirdiniz ki, kabab xoşlayırsınız. Axşam kənddən təzə qoyun əti gətirmişik.

– Doğrudanmı? Yaxşı. Siz gedin, mən də körəyə baş çəkim, gəlim.

– Bunu da qoyun xəzinəyə, – Soltan kağıza bükülü pulu mənə uzatdı.

Mən min manatı çamadana qoyub, körəyin soğanını tökdüm. Nahara hazır olsun deyə, stolun üstünü düzəltdim. Sonra əl-üzümü yuyub, körpüsalanların çadırına getdim.

Buldozerçi qapıda yekə bir ocaq çatmışdı. Soltan stolun üstündə kənddən gətirdikləri pomidorlardan, göy-göyərtidən salat düzəldirdi. Kərəmxan isə ağac budaqlarından kəsib qayırdığı şişlərə kabab çəkirdi. Doğranıb mis qaba yığılmış ətdən kəklikotu ətri gəlirdi:

Kərəmxan:

– Səriyyə xanım, elə bir basdırma düzəltmişəm ki, ləzzətindən doymayacaqsınız.

Mən də bir iş görüb, kömək eləmək istədim.

– Yox, sən əlini bulama, – deyə Kərəmxan qoymadı, – kabab çəkməyin elmi var.

Başımı buladım:

– Pah-pah!

– Bu, borş-sup deyil ki, sən biləsən. Kabab bişirmək oğul işidir.

O, ilk şişləri gətirib boşqablara çəkəndən sonra:

– Səriyyə xanım, – dedi, – Allahdan gizli deyil, səndən nə gizlin, bir çaxırımız var. İcazə versəydin, onu da gətirərdik.

– İcazə verirəm, gətirin.

– Sağ ol, vallah, – deyib Kərəmxan çadırdan bir şüşə çaxır və dörd stəkan gətirib birini də mənim qabağıma qoydu.

– Etiraf edim ki, heç bir zaman bu qədər ləzzətli kabab yeməmişdim...

– Yaşasın briqada, – deyə Soltan zarafatyana əda ilə qırmızı şərabla dolu stəkanı yuxarı qaldırdı.

Biz də stəkanlarımızı qaldırıb toqquşdurduq. Onlar birnəfəsə stəkanlarını boşaltdılar. Mən bir qurtum alıb, qoydum yerə.

İkinci stəkandan sonra buldozerçinin üzü o qədər mülayim və nəzakətli bir ifadə aldı ki, mən gözümü ondan çəkə bilmirdim. Bu, mənim ilk etirafım idi...

Şüşə boşaldıqda, oğlanlar bir-birinin üzünə baxdılar. Sonra Kərəmxan:

– Səriyyə xanım, – dedi, – Allahdan gizli deyil, səndən nə gizlin, çadırda bir şüşə də var.

– Gətirin!

Mənim birinci stəkanım isə hələ yarısına qədər idi. Lakin kababda onlardan geri qalmırdım. Doğrusu, onların içməyi xoşuma gəlirdi. Elə bil ki, şərab məsum uşaqlıq ifadələrini yenidən geri qaytarırdı. Qədd-qamətli, məğrur buldozerçi iynənin ulduzundan keçəcək dərəcədə incə olmuşdu. O mənə baxmamağa çalışsa da, mən tez-tez baxırdım. Mən ikiüzlülük etməməyə – briqadadan heç nə gizlətməməyə and içmişdim. Kərəmxan axırıncı stəkanını yuxarı qaldıraraq:

– Uşaqlar, – dedi, – arzumuz budur ki, briqada xoşbəxt olsun. Ürəyimiz dərd-qəm görməsin. Körpüləri tez salaq, dağın o tərəfindəki fermalara gedən yolu tez qurtaraq. Maşınların Zoğallı körpüdən qıjıltı ilə necə keçdiklərinə baxıb ləzzət alaq.

– Sağ olsun körpüsalanlar! – deyə mən həyəcanla əlavə edərək, stəkanımı onların stəkanları ilə toqquşdurdum.

Bir saatlıq tənəffüs tamam olan kimi Soltan ayağa qalxaraq:

– İndi isə, briqada, iş başına! – deyə nəşə ilə komanda verdi.

Biz düz saat beşə qədər qızğın işlədik. Körpünün hörgüləri artıq hazır idi. Biz bu işi nəzərdə tutduğumuzdan dörd gün tez qurtarırdıq. Kərəmxan hörgünün təzə divarlarına baxaraq:

– Körpəmiz, deyəsən, yavaş-yavaş ayaq üstə durur, – dedi.

Biz körpünü zarafatla «körpəmiz» adlandırırdıq. İşi tez qurtaraq deyə üç-dörd gün bundan qabaq Adil bizə iki nəfər əlavə işçi vermək istəyirdi, lakin briqada buna razı olmadı.

Mən:

– Öz körpəmizi özümüz böyüdəcəyik! – dedim.

– Yaxşı, etiraz eləmirəm, – deyə Adil cavab verdi, – ancaq körpü, mərkəzə vəd etdiyimiz vaxtda qurtarmalıdır.

Soltan da gülümsəyərək:

– Narahat olmayın, – dedi, – sizi mərkəzin yanında xəcalət eləmərik.

Sonra daha ciddi ifadə ilə əlavə etdi:

– Balaca selav körpüsüdür. Dördümüz öhdəsindən gələ bilərik.

Adil razı halda maşına minib getdi.

Bu əhvalatdan bir neçə gün əvvəl, biz öz aramızda məsləhətləşib söz qoymuşduq ki, körpünü vaxtından iyirmi beş gün tez qurtaraq. Soltan da bunu yol rəisinə xəbər vermək əvəzinə, «qorxmayın, sizi mərkəz yanında xəcalət eləmərik» dedi. Buldozerçi isə səbirsiz halda üzünü yana çevirdi.

Körpü tikildikcə, onunla bizim aramızda qəribə bir ünsiyyət yaranırdı. Sanki o, yenicə ayaq tutan körpə bir məxluq kimi, yosunlu qayadan çıxıb tökülən balaca çayın şırıltısını, bizim nəşəli səs-küyümüzü, gülüşümüzü sevinclə dinləyir, ətrafdakı qalın meşələrə maraqla baxıb gülümsəyirdi...

... Axşam saat yeddiyə işləyəndə Adil işdən çox nəşəli qayıtdı. Naharını böyük iştaha ilə yedi.

– Saata nə tez-tez baxırsan, Adil? Yoxsa bir yerə gedəcəksən?

– Səkkizə on beş dəqiqə işləyəndə yol barəsində açerk veriləcək. Radionu aç.

– Nə bildin? – deyə mən radioqəbuledicini açaraq, onun üzünə baxmadan soruşdum.

– Gündüz Bakıdan zəng eləmişdilər.

Açerkin adı «İstedadlı mühəndis» idi.

Əvvəlcə Adilin xarici görünüşü, hətta geyimi və müəlliflə necə nəzakətli bir təbəssümlə söhbət elədiyi təsvir olunurdu. Sonra institutda oxuduğu illərdən, nazirlikdəki fəaliyyətindən danışılırdı.

... «O, təbiətin işgüzar bir adamıdır. Nazirlikdə işlədiyi dörd il müddətində bir dəqiqə də olsun işə gecikməmişdir. O, həmişə irəliyə can atır. Heç bir zaman bugünkü işini sabaha qoymur...» Mənim tanımadığım diktor qız çox aydın və təbii danışırdı.

Mühəndis qaşlarını çataraq dinləyirdi.

Sonra diktor onun «K» rayonundan dağlardakı fermalara çəkilən yola rəis təyin olunmasına keçərək dedi:

«Gənc mühəndis gələn kimi sanki burada həyat görünməz bir qüvvə ilə qaynamağa başladı. Onu ayaqlarında brezent çəkmə, əynində qolları qısa köynək, daim bu və ya digər sahədə görmək olar...»

İndi onun qaşlarının çatılışında və uçurumdan o yana, dərəyə zillənən gözlərində məmnun bir ifadə oxunurdu. Hiss edirdim ki, ərim öz taleyindən razıdır. Hiss edirdim ki, onun uzaqlara baxan gözləri qarşısında gələcək fəaliyyətinin təntənəsi canlanmışdır. Birdən diktor: «Onun həyat yoldaşı gənc texnik Səriyyə Musabəyli də hazırda Zoğallı körpünün salınmasına rəhbərlik edir» dedi və mən diksinərək, Adilə baxdım. O mənim baxışıma cavab olaraq, məhəbbətlə gülümsədi. Adil öz taleyindən razı idi. Lakin onun təbəssümü sanki minlərcə iynəyə çevrilib mənim əsəblərimə sancılırdı. Diktor məni tərifləyirdi:

«Səriyyə uzaq və qalın meşələrdə, sıldırım dağlar arasında körpüsalanlara məharətlə başçılıq edir. Onun təşəbbüsü ilə yoldaşları əlavə işçi istəməyərək, körpünü öz qüvvələri ilə salıb qurtarmağa söz vermişlər. Səriyyə işləməklə barabər, ali məktəbə girməyə də hazırlaşır.

Mühəndis Adildə güclü təşkilatçılıq bacarığı vardır. O...»

Diktor daha bir neçə dəqiqə danışdı. Lakin mən daha qulaq asmırdım. Mühəndis Adilin fəaliyyəti artıq mənə məlum idi...

Onun uzaqlara, öz şöhrətinin təntənəsinə zillənmiş baxışları dözülməz idi. «Yəqin ki, körpüsalanlar da indi öz balaca radioqəbuledici aparatlarında qulaq asırlar» deyə düşünürdüm.

Açerk oxunub qurtarandan sonra o, dərindən nəfəs alaraq, yenə də məhəbbətlə mənə baxdı...

Mən:

– Bilirsən, Adil, – dedim, – biz bu gün körpüsalanlarla şərab içdik, heyif ki, sən olmadın.

– Körpüsalanlarla nə içdiniz? – deyə o, təəccüblə soruşdu.

– Şərab. Gözəl Azərbaycan şərabı...

Onun baxışlarındakı təəccübü dərin düşüncə kölgəsi əvəz etdi. Yavaş və mülayim səslə soruşdu:

– Nə əcəb? Sən ki, içməyi sevmirsən...

– Yoldaşlarım təklif etdilər, mən də içdim!

– Nə olar, yaxşı eləmisən...

«Ax... demək, belə...»

Mən başqa zəhərli bir söz axtardım və bunu tapmadıqda, ona kinli bir nəzər salaraq, qalxıb çadıra girdim.

ADİL

... Mən o dəhşətli fırtına buludlarının sıxlaşa-sıxlaşa bizim çadırımızın üzərinə yeridiyini görürdüm... Mən, hər şeydən əvvəl, öz hərəkətlərimi diqqətlə təhlil edirdim.

Açerkdə deyilənlərin hamısı həqiqət idi. Mən dağların o biri tərəfindəki fermalara gedən yolu bacardıqca tez qurtarmağa can atır və bunun üçün əlimdən nə gəlirdisə eləyirdim. İş sahələrinə baş çəkmədiyim bir gün də olmurdu. Fəhlələrin məəttəl qalmaması üçün bütün materialları həmişə vaxtından bir neçə gün qabaq daşıtdırırdım. Adamların maaşını bir gün də gecikdirmirdim. İstər yerli idarələr, istərsə də mərkəz mənim işimdən çox razı idi. Mən hər ikimizin (Səriyyənin və özümün) həyatı qarşısında məsul idim. Bilirdim ki, bu çəkdiyimiz yol, eyni zamanda, bizim gələcəyimizə gedir. Sadəcə desək, əgər mən pis işləsəm, yolu vaxtında qurtarmasam, bir də heç bir zaman bu cür müstəqil, məsul iş üzü görmərəm. Mən fatalist deyiləm. Bilirdim ki, hər gənc ailənin gələcək səadəti, birinci növbədə, ailə başçısının ağıllı hərəkət etməsindən asılıdır. Mən boş xəyallara, təsadüflərə bel bağlayanlardan deyildim. Mən bütün şahmat fiqurlarının qabaqcadan əsaslı surətdə düşünülmüş möhkəm plan üzrə hərəkət etməsini istəyirdim, həyata qarşı həmişə hücumçu olmaq fikrindəyəm. Daha doğrusu, bu mənim prinsipim, əqidəm idi. Mən müdafiə mövqeyində dayanmağa nifrət edirdim. Ona görə də yola

rəis təyin olunub gəldiyim lap ilk gündən işi elə qurdum ki, adi idarələrin qarşısında mən yox, idarələr mənim qarşımda başlarını itirirdilər. Mən smeta üzrə yola lazım olan materialları, məsələn, sementi, betonu, boruları dərhal daşıtdırır, qalanını isə vaxtından azı bir ay qabaq tələb edirdim. Onlar materialı tələb etdiyim vaxtdan gec verdikdə isə aləmi bir-birinə vururdum.

– Yoldaş Adil, xahiş edirəm, üçcə gün də dözəsəniz...

– Yoldaş Adil, siz nazirə nahaq şikayət eləmisiniz. Biz həmişə əvvəlcə sizin sahənizi təmin etməyə çalışırıq.

– Yoldaş Adil, olub-qalan taxtanı sizə verdik. Bir az səbir elə-yin.

Lakin mən səbir eləmirdim. Bu barədə özümü tamamilə haqlı hesab edirdim: «Əgər hamı mənim kimi işləsə, vaxtında tələb eləsə, heç nəyə «yox» deyilməz. Vaxtında tələb etməmisənsə, vaxtında almamısansa, onda zəhmət çək cavab ver!»

Beləliklə, yolun çəkilişində, körpülərin salınmasında hər iş, mənim üslubuma uyğun olaraq, öz qaydası ilə gedirdi. Plan hər həftə nəzərdə tutduğumdan da artıq həyata keçirilirdi. Bununla belə, mən narahat idim. Çox narahat idim...

Biz Səriyyə ilə bir-birimizi istəyərək, neçə ay gəzib-dolanaraq evlənmişdik. Doğrudur, anam-atam bu işə narazı idilər. Onlar deyirdilər ki, mən adlı-sanlı ailədən olan, yaxşı təhsil görmüş bir qızla evlənə bilərəm. Xüsusən, anam ipə-sapa yatmırdı. Lakin evlənmək barədə mənim ancaq özüməməxsus gizli mülahizələrim var idi. Mən belə güman edirdim ki, istər ailə cəhətincə, istərsə də təhsildə, hətta xarici görünüşdə də qız oğlana nisbətən bir pillə aşağıda dursa yaxşıdır. O zaman sənin sözün (əlbəttə, əgər sən ədalətli və ağıllı bir ailə başçısısansa) daha kəsərli olar. Sən ailə barəsində öz fikirlərini (əlbəttə, haqlı fikirlərini) daha asanlıqla həyata keçirə bilərsən. Sən öz arvadına qarşı son dərəcə həssas və diqqətli olmalısan. Hər bir kiçik səhvi dərhal duyub ləğv etməyi bacarmalısan. Əks təqdirdə...

Bura gələndən bir neçə gün sonra mən onun buldozerçinin köynəyinə düymə tikdiyini görərkən əvvəlcə təəccüb etdim. Sonra anamın «yaxşı ailədən olan, yaxşı təhsil görmüş qız...» haqqındakı fikirlərini xatırlayaraq, ürəyimdə gülümsədim, «aha, yavaş-yavaş mətləb üstünə gəlirik» dedim.

Sonra o, körpüsalanlarla tennis oynamağa gedəcəyini söylədikdə, mümkün qədər sakit tərzdə narazılığımı bildirdim. Buna baxmayaraq, o getdi. Qayıdanda isə mən bu barədə ona heç bir söz demədim. Mən bilirdim ki, belə işlərdə ehtiyatla hərəkət etmək, aradakı pərdəni götürməmək lazımdır. Həyat çılpaqlığı sevmir. Səhəri gün o yenə də tennis oynamağa getdi və mən yenə də bir söz demədim...

Mən onun buldozerçini görərkən narahat vəziyyət aldığını hiss edirdim. Lakin bu barədə düşünməyi belə özümə ar bilirdim. Mənim arvadım... buldozerçi haqqında ayrı nə fikirdə ola bilərdi?!.

Mən Səriyyənin körpüsalanlarla ova getməsinə də etiraz eləmədim. Mən zor tətbiq eləyə bilməzdim, hər şeyi onun özünün başa düşməsi lazım idi. Doğrudur, onun öz iş yoldaşları ilə tennis oynamasında və ya ova getməsində heç bir qəbahət yox idi. Lakin mən onun getməsini istəmirdim. Mən yol rəisi idim. Həyat yoldaşım bunu anlamalı idi. Madam ki, mən getmirdim, demək, onun da getməsi lazım deyildi. Həkim xəstəni müşahidə eləyən kimi, mən də onun hərəkətlərinə fikir verir, haradan başlayacağımı bilmirdim. Hər şeydən əvvəl, xəstəliyin özünü düzgün müəyyən etmək lazım idi. Bunsuz müalicə mümkün olmazdı. Əgər mənim haqqımda oçerk oxunan zaman onun keçirdiyi ruhi vəziyyəti görməsəydim, əgər o, körpüsalanlarla şərab içdiyini mənə elə kinli-kinli söyləməsəydi, bəlkə də, mən indi bu çətin düşüncələrə qərq olmazdım. Oçerk oxunub qurtarandan sonra onun necə qızardığını, mənə necə baxdığını və körpüsalanlarla şərab içdiyini ağlasığmaz, heç gözlənilmədən, nə cür gizli bir qəzəblə söylədiyini indi də yadıma salanda ürəyim ağrıyır. Bu nə qəribə hal idi? O nə üçün birdən-birə mənə qarşı bu qədər kinli olmuşdu? Mən nə etmişdim? Qəbahətim nə idi? Əgər məni tərifləyirdilərsə, burada pis nə var idi? O nə üçün bunun əvəzində məni yandırmaq istəyirdi? Mən ki, onun əri, həyat yoldaşı idim. Mənim tərifləmək onun tərifləməyi deyildimi? Bir də, axı məni havayı yerə tərifləmirdilər! Mən bu haqqı öz zəhmətimlə, işimlə qazanmışdım. Məgər, mən onun və onun gələcək uşaqlarının səadəti üçün əlləşib-vuruşmurdummu?

Birdən nəğmə səsi eşidildi. Arsız və yüngülxasiyyət oğlan olan Kərəmxan nə isə gülməli bir şey oxudu, sonra yoldaşları ağız-ağıza verib dedilər.

Ay Dadaş,
Atma daş –
Mən yaralıyam,
Şəkinin, Şirvanın
Mən maralıyam.

Onlar bu axmaq nəqəratı təkrar edib bərkdən gülüşdülər. Səriyyə içəridən çıxıb qapının ağzında dayanaraq, körpüsalanların çadırına tərəf baxdı və onun üzündəki gərgin ifadəni xoş bir təbəssüm əvəz elədi. Mən oxuyanlara tərəf işarə edərək kəskin istehza ilə:

– Deyəsən, içdiyiniz şərabın təsiri özünü indi göstərir, – dedim.

Lakin o, əvvəlcə, elə bil, məni eşitmədi. Sonra üzümə elə qəribə, soyuq bir nəzər saldı ki, elə bil, məni ilk dəfə görür və kim oldu-

ğumu xatırlamağa çalışırdı. Elə bil, mən tamamilə uzaq, yad bir adam idim. Bayaqkı şərab söhbətindən sonra bu, mənə ikinci ağır zərbə idi. Mən bir anlığa özümü alçalmış, təhqir olunmuş kimi hiss elədim. Mənə elə gəldi ki, hələ iyirmi yaşı tamam olmamış, orta təhsilli bir çilingər qızı mənə xeyli yuxarıdan baxır!..

Lakin bu duyğunun mənim üzərimdəki hökmü yalnız bir an çəkdi. Mən qətiyyətlə ayağa qalxaraq:

– Bilirsənmi nə var, – dedim, – işdən sonra onlara getməyi sənə qadağan edirəm.

O gülümsədi və birdən-birə mənə fövqəladə dərəcədə gözəl göründü. Onun təbəssümündə dərin bir məmnuniyyət var idi. Ona sillə vurmaqdan özümü güclə saxladım.

– Yox, Adil, – dedi, – mən «qadağan» sözünü xoşlamıram.

– Yaxşı, onlara getməyi sənə məsləhət görmürəm.

– Nə üçün? – deyə o elə arxayınlıqla soruşdu ki, elə bil, sualın cavabı ona əvvəlcədən məlum idi. O, dəhşətli dərəcədə cazibədar və qəddar idi!

– Bir özün düşün: cavan qadın subay oğlanlara qoşulub...

– Nə olsun? Yoxsa qısqanırsan?

Hiddətimi boğaraq:

– Əgər onlar mənim tayım-bərabərim olsaydılar, bəlkə də, qısqanardım...

O, təkrar gülümsədi, məmnun göründü.

– İndi ki, tayın-bərabərin deyillər, bəs niyə deyirsən?

– Sən mənim mövqeyimin tələb etdiyi yüksəklikdə dayanmağı bacarmalısan!

– Sənin mövqeyinin... Yox, Adil, mən sənin tələb etdiyin yüksəklikdə dayana bilmərəm. Mən onların yoldaşıyam. Biz dördümüzün də adını bir kağıza yazıb, hörgünün bünövrəsinə qoymuşuq. Biz bir briqadayıq.

– Sonra söz-söhbət olar. Gedər yuxarılara-zada çatar.

– Çatsın! Sən ki, məni tanıyırsan. Briqada ki, məni tanıyır.

– Bilirsənmi, Səriyyə, – deyə bu dəfə mülayim ifadə ilə izaha çalışdım, – biz həyatda hələ təzə-təzə ayaq tutub yeriyirik. Bizim haqqımızda pis bir fikrin əmələ gəlməsi bütün gələcəyimizə təsir elə-yə bilər. Məni pilləkənin yarısından qayıdıb təkrar aşağı düşməyə məcbur edərlər, bir də yuxarı qoymazlar. Sən bunu başa düşməlisən!

– Başa düşürəm.

– Odur ha... Əsas məsələ budur. Yoxsa onlar kimdirlər ki, səni onlara qısqanım?

– Onlar körpüsalanlardır!

– Nə olsun körpüsalanlardır! Müftə işləmirlər ki? Körpü salıb, pul alırlar.

– Sən də pul alırsan.

– Elədir. Ancaq mən mənəm. Onlar da onlar!

– Hər halda, onlar sənin kimi qorxaq deyillər.

– Mən qorxağam?

– Bəli, qorxaqsan!

– Mən nədən qorxuram?

– Rəislikdən çıxarılmaqdan! Karyerandan!

– Rəislik mənim vəzifəmdir. Mən öz ailəm qarşısında, cəmiyyət qarşısında məsulam, mən sənin kimi yelbeyin qadına xoş gəlmək üçün özümü uçuruma ata bilmərəm... Sən... Sən...

Mən qəzəbimi ifadə etmək üçün söz tapa bilmirdim. O isə mələk donuna girmiş iblis kimi gülümsəyib:

– Doğrudur, – dedi, – buna görə də hər yerdə özünü gözə dürtmək istəyirsən... Özün haqqında oçerklər yazdırırsan.

– Oçerkləri mən yazdırmıram! – deyə qışqırdım.

– Sən yazdırırsan! Əgər sən yazdırmasaydın, yanına gələn müəllifə deyərdin ki, məndən də artıq zəhmət çəkən adamlar var. Get, əvvəlcə onlardan yaz.

– Məsələn, kimdi onlar?

– Məsələn, onlar iki ayda görüləcək işi iyirmi beş gündə yerinə yetirən Soltan, Kərəmxan...

– Bəs o yekəpər buldozerçini niyə demirsən? Sən öz ərini gör kimlərlə müqayisə edirsən...

– Onlar «kimlər» deyil, Adil! Onlar mənim yoldaşlarımdır. Biz bir briqadanın adamlarıyıq. Mən onları çox istəyirəm. Sən onların heç birini təhqir eləyə bilməzsən.

Cavab vermədim. Daha doğrusu, cavab vermək iqtidarında deyildim. O, bütün gözəlliyi və amansızlığı ilə qarşımda dayanmışdı. Mən subay çağlarımda ideal ailə həyatı haqqında çox düşünərdim. Bu da sənə ideal ailə! Bu da sənin müqəddəs həyat yoldaşın! Sən onun səadəti üçün özünü oda-közə vurursan, o isə səni vəzifəbazlıqda, saxtakarlıqda təqsirləndirir. Bundan sonra gəl səmimiyyətdən, məhəbbətdən danış!

... Mən onu ilk dəfə texnikumun buraxılış imtahanında görmüşdüm. Əynində qolları dirsəkdən yuxarı idman köynəyi, ayaqlarında qısaboğazlı corab, yüngül məs var idi. Mən nazirlik tərəfindən imtahanda nümayəndəydim. Onun cavabları o qədər tərifli olmasa da, aydın və cəsarətli idi. O, tez-tez mənə baxaraq, yanındakı qıza nə isə deyirdi. Riyaziyyatdan şifahi imtahan verdiyi zaman orta məktəbdə mənimlə birlikdə oxumuş müəllim:

– Adil, – dedi, – bizim bu Səriyyə xanım almanca yaman bilir. Hötenin şerlərini sənə əzbərdən deyər.

– Doğrudanmı? – deyə mən gülümsəyərək qıza baxdım.

Sonra almanca soruşdum:

– Yol texnikumunda oxumaq sizin haradan ağlınıza gəlmişdir?

– Mən əvvəlcə, – deyə o da eyni dildə cavab verdi, – atamın məsləhəti ilə neft texnikumuna daxil olmaq istəyirdim. Ancaq orada riyaziyyatdan kəsildim. Sonra elə oldu ki, bura gəldim.

Almanca bilməyən müəllim dostum maraqla qulaq asaraq:

– Hə, necədir? – soruşdu.

– Çox gözəl bilir, – dedim.

Birdən qız:

– Siz də yaxşı danışırsınız, – deyə mənə baxıb gülümsədi. Və elə bil, bu bir cümlə ilə birdən-birə məni öz hökmü altına aldı. Mən almanca ondan haralı və kimin qızı olduğunu soruşdum.

O:

– Neyləyirsiniz?

– Elə-belə, maraqlanıram.

Mən başqalarını şübhəyə salmamaq üçün ciddi və işgüzar bir görünüş alaraq, yenə də almanca öz telefon nömrəmi ona söyləyib, xahiş elədim ki, buraxılış imtahanlarını verib qurtarandan sonra mənə zəng eləsin.

O, mənə baxmadan:

– Yaxşı, – deyə cavab verdi.

– Telefon nömrəsi yadınızdan çıxmadı ki?

O, telefon nömrəsini təkrar etdi.

«Siz də yaxşı danışırsız» sözləri o gecə yüz dəfə fikrimdən gəlib keçirdi və hər dəfə də mən onun əsmər bənizini bütün aydınlığı ilə görürdüm. Onun gülümsəyən qara gözlərinin dərinliklərində indiyə qədər mənə məlum olmayan bir aləm var idi. Bu aləmdə hər şey təzə və maraqlı idi. Mən çarpayımda uzanaraq gözlərimi qaranlıq divara zilləyib, bu aləmi həsrətlə seyr edirdim. O biri otaqda yatmış atam-anam sanki çox uzaqlarda qalmışdılar. Elə bil, mən bir də onları görməyəcəkdim. Mən özümdən başqa heç nə duymurdum, yalnız öz varlığımı və onun şiddətli arzusunu hiss edirdim. Mən bu arzuya qovuşmaq üçün hər şeyi vurub-dağıtmağa hazır idim. Mən acmış pələng kimi qəzəbli və narahat idim. Başımın altındakı balışı dönə-dönə o tərəf-bu tərəfə çevirirdim. Balışımın yumşaqlığı məni hirsləndirirdi. Birdən xatırladım ki, bu balışın içinə doldurulan quş tüküdür. Vaxtilə həyatda olmuş, yaşamış quşların tükü!

Lakin o həyatın artıq mənə dəxli yox idi. Mənim indi görüb-duyduğum ailəmdə nə quşlar var idi, nə də bu mənfur yumşaq yastıqlar. Qalxıb işığı yandıraraq, güzgünün qabağına keçdim və diqqətlə özümə baxdım. Gündüz «almanca yaman bilir» deyə Səriyyəni mənə təqdim eləyən müəllim dostumu xatırlayaraq, onun kimi çirkin olmadığımdan dərin bir məmnuniyyət duydum. Səriyyənin almanca mənim telefon nömrəmi necə pıçıldadığını təkrar-təkrar eşidirdim. Mən həyəcanla otağın içində var-gəl edərək səhərin tez açılmasını istəyirdim. Damarlarımdakı həyat qüvvəsi heç bir zaman bu qədər tələbkar və amansız olmamışdı.

İşıqda tək qalmaq mənə ağır görünürdü. Elə bil, kimin qarşısında isə ifşa olunurdum. Əsəbi addımlarla irəliləyib çırağı söndürdüm. Təkrar qaranlıq divarlarla üz-üzə qalanda qədim yunanların sevgi allahlarını xatırladım. «Qəribədir, görəsən, insanlar bu allahları nə üçün uydurmuşlar? Onları buna nə məcbur etmişdir?»

Biz evlənən zaman mən növbəti məzuniyyət götürdüm və düz iyirmi dörd gün, demək olar, evdən çıxmadım.

Sonra... hər şey öz qaydası ilə getməyə başladı. Mən daha yunanların eşq allahları haqqında düşünmürdüm. Mən onları unutmuşdum. Lakin bu gün oçerk oxunandan sonra, Səriyyə körpüsalanlarla şərab içdiyini söyləyərkən, onu birinci dəfə gördüyüm günü yenidən xatırladım. Qanım yenidən coşdu, yenidən mənə elə gəldi ki, onu indicə görürəm, ona nə qədər bağlı olduğumu, onsuz bir gün də yaşaya bilməyəcəyimi bu qədər aydın hiss edirəm. Lakin onun bu lənətə gəlmiş körpüsalanlara münasibəti mənim üçün müəmma idi... Mən bütün gücümü toplayaraq bunu açıb-ağartmamağa çalışırdım. Ona görə də, onun hər axşam körpüsalanlarla tennis oynamasına, hətta onlarla ova getməsinə mane olmurdum. Bu maneçilik vəziyyəti daha da tündləşdirə bilərdi. Onun gözündə bu körpüsalanların əhəmiyyətini daha da artırardı. «Körpüsalanlar» dedikdə isə, istər-istəməz, gözümün qabağına dərhal buldozerçi gəlirdi. Yuxarıda dediyim kimi, mən Səriyyənin bu istefaya çıxmış kiçik leytenantı hər dəfə görəndə nə üçünsə narahat bir vəziyyət alaraq, tez mənə baxdığını duyur və bunu səbəbsiz hesab etmirdim. Lakin gerisini düşünmürdüm. Elə bil, qarşımda dərin bir uçurumun açıldığını hiss edərək geri qayıdırdım. Hətta bu gün o, körpüsalanlarla şərab içdiyini söyləyəndə də, mən şübhələrimdə uzaqlara getməkdən çəkindim. Mənə elə gəldi ki, bu sözü acığı tutduğu üçün deyir. Ancaq onun mənə nə üçün acığı tutmalı idi?

Burada çox ehtiyatlı hərəkət etmək lazım idi. Ona görə də mən səhər durub işə gedəndə özümü axşam aramızda heç bir şey olmamış kimi şən apararaq:

– Səriyyə, – dedim, – bu gün bəlkə Gəncəyə getdim, sənə nə alım gətirim?

O da heç bir şey olmamış kimi:

– Nə istəyirsən, – deyə cavab verdi.

– Bilirəm, yəqin ki, «Mişka» yadına düşüb, – deyə zarafatla onun üzünə toxundum.

– Yox, yox, lazım deyil.

– Nə üçün? Sən ki, konfet xoşlayırsan.

– Daha istəmirəm. Şirin şeydən acığım gəlir.

Buna baxmayaraq, Gəncədən qayıdanda dörd-beş cür konfet və Səriyyə üçün yaxşı bir paltarlıq alıb gətirdim. O bu hədiyyələri əvvəlki həvəslə almasa da, hər halda, yaxşı qarşılayıb, təşəkkür elədi. Nahardan sonra mən mümkün qədər sakit bir ifadə ilə:

– Səriyyə, – dedim, – hər gün bura gəlib-getmək mənim üçün çətin olur. Ona görə də, bu qərara gəlmişəm ki, hələlik köçüb rayonun mərkəzində qalaq. Havalar da o qədər isti keçmir.

O mənə iti bir nəzər saldı:

– Bəs mənim işim nə olsun?

– İşin nə olacaq? Körpü sənsiz də salınar, – deyə mən qəsdən əsnəyərək cavab verdim.

– Yox, Adil, – dedi, – körpünü salıb qurtarmayınca heç yerə getmərəm.

Mən yenə də əsnəyərək biganəliklə:

– Özün bil, – dedim, – burada sənin üçün də narahat keçir.

– Eybi yoxdur. Mən heç bir çətinlik çəkmirəm.

Mən qəzəbimi güclə saxlayaraq gülümsədim:

– Yəni körpünün taleyi səni məndən çox maraqlandırır?

– Səni körpünün taleyi maraqlandırmır, Adil.

– Bəs nə maraqlandırır?

– Öz taleyin!

– Səriyyə, – deyə mehribanlıqla soruşdum, – niyə sən mənim gözümün içinə belə sözlər deyirsən?

– Mən ikiüzlülük eləməmək üçün briqada qarşısında and içmişəm, Adil! Ona görə də hiss elədiyimi deməliyəm.

– Hansı briqada qarşısında and içmisən?

– Körpüsalanlar briqadası qarşısında. Bizim qanunumuz belədir.

– Yaxşı, sözüm yoxdur. Məgər mənim taleyim sənin taleyin deməк deyil?

– Bilmirəm, ancaq biz hələ bu körpüdən sonra yuxarı dağlarda ayrı bir körpü də salmalıyıq. Sən özün deyirdin ki...

«Doğrudan, mən deyirdim, lakin mən bu körpülərin bizim aramızda bu cür vəziyyət yaradacağını bilmirdim. Bu körpü səni məndən uzaqlaşdırır. Bu isə dəhşətdir... Sənin indiki əhvali-ruhiyyən mənim yuxuma da girməzdi. Sən nə yaman soyuq olmusan?! Nə yaman amansız olmusan?! Briqada qabağında and içmişəm... Briqada...»

SƏRİYYƏ

... Mən körpüsalanlar briqadasından ayrılmayacağımı qəti bildirəndən sonra, Adil bir də bu barədə danışmadı. Mənə qarşı daha mehriban, daha şən oldu. Tez-tez zarafat edir, axşamçağları mənimlə birlikdə meşəyə gəzməyə çıxırdı. Nə körpü barədə, nə də bizim briqada haqqında heç nə soruşmurdu. Lakin rayona köçmək söhbətindən dörd gün sonra biz körpünün böyük borularını bərkitdiyimiz zaman, motosikletdə bir oğlan gəlib buldozerçiyə bir zərf verdi. O da cəld açıb, içindəki balaca kağızı gözdən keçirdi. Buldozerçi gülümsəyərək kağızı Soltana uzatdı. O da alıb bərkdən oxudu. Bu, buldozerçinin birinci sahəyə dəyişilməsi barədə yol rəisi Adil tərəfindən verilmiş əmr idi. Soltanla Kərəmxanın nəzərləri bir anlıq mənə dikildi.

– Bəyəm bizə buldozerçi lazım deyil? – deyə Kərəmxan soruşdu.

– Necə lazım deyil? – Soltan acıqla cavab verdi. – Naçalnik bizimlə məsləhətləşə bilməzdi?

Buldozerçi:

– Yaxşı, uşaqlar, – dedi, – mübahisə yersizdir. Vaxta ki, naçalnik belə məsləhət bilir, demək, əməl olunmalıdır.

– Düz demirsən, – deyə Soltan etiraz etdi, – biz uşaq-zad deyilik ki, hər bir əmrə kor-koranə tabe olaq. Axı, əslində bu körpüdə dörd yox, yeddi-səkkiz adam işləməli idi. Biz özümüz istəmədik. Gördülər ki, sözümüz sözdür. Yeddi-səkkiz adamın bir ayda görəcəyi işi biz iyirmi gündə başa vurduq. Bəs, niyə belə eləyirlər?

Sonra mənə müraciətlə əlavə etdi:

– Biz yoldaşıq. Bundan qabaq Girdmançayın üstündə salınan körpüdə də birlikdə işləmişik, bir-birimizin xasiyyətinə bələd olmuşuq. Birlikdə təşəkkür almışıq. İndi rəis götürüb belə edir.

Buldozerçi:

– Məncə, – dedi, – bu giley-güzar mənasızdır. – Sonra zərfin üstünə qol çəkib, motosikletdə gələn oğlana qaytardı.

Mən də həmin oğlana:

– Rayon mərkəzinə qədər məni də apararsınızmı?

– Əlbəttə, buyurun.

Sonra mən Soltana zarafatyana:

– Yoldaş briqadir, – dedim, – mənim rayon mərkəzində çox vacib bir işim var, səhər yadıma düşməyib Adilə deyim, icazə olarmı?

Soltan qaşqabaqlı tərzdə:

– Gedin, – dedi.

Mən paltarımı belə dəyişmədən motosikletdə gələn oğlanın tərkinə əyləşdim...

Yol idarəsi rayon icraiyyə komitəsi binasının ikinci mərtəbəsində yerləşmişdi. Adilin on yeddi-on səkkiz yaşlı göyçək bir qız olan katibəsi məni başdan-ayağa süzərək:

– Naçalnik məşğuldur, – deyib üzünü o yana çevirdi.

– Nə ilə məşğuldur?

– Hər gələnə haqq-hesab verəsi deyilik ki! Sizdən başqa da gözləyənlər var, – deyə katibə, o tərəfdə əyləşmiş üç kişini göstərdi.

Mənimlə motosikletdə gələn oğlan yaxınlaşıb, onun qulağına nə isə dedi və qız cəld ayağa qalxıb gülümsəyərək:

– Bağışlayın, – deyə məndən üzr istədi.

Sonra qapıya işarə ilə:

– Buyurun, – dedi.

Adilin səliqəsinə nə söz! Heç nazirin özünün də bu cür kabineti ola bilməzdi. Qoz ağacından qayrılmış təzə yaraşıqlı yazı stolu. Ağ mərmər ləvazimatı. Səliqə ilə çərtilmiş rəngarəng karandaşlar. Büllur qrafin və stəkan. Qar kimi ağ örtüklü stullar, məxmər pərdələr...

Adili yaxından tanımayan bu az zaman içində onun bütün bunları necə düzəltdiyinə təəccüb edərdi.

O, stolun arxasında oturub nə isə yazırdı.

Başını qaldırıb məni görəndə bir neçə saniyə diqqətlə üzümə baxdı, sanki nəyi isə aydınlaşdırmağa çalışdı.

Sonra gülümsəyib qələmi yerə qoydu.

– Nə əcəb?

– Elə-belə gəldim, – dedim və stul çəkib oturdum.

– Nə ilə gəldin?

– Motosikletlə. Sən göndərdiyin oğlanın tərkində...

O, qıpqırmızı qızardı:

– Axı, yaxşı deyil, camaatın içində belə iş eləyirsən. Əgər gəlməyin bu cür vacib idisə, sifariş eləyəydin, maşın göndərəydim.

– Eybi yoxdur.

– Sənin üçün eybi yoxdur, amma mənim üçün...

– Briqada sənin əmrinə etiraz edir.

– Hansı əmrimə?

– Buldozerçinin başqa yerə dəyişilməsi haqqındakı əmrinə.

– Sən bundan ötrü gəlmisən?

– Bundan ötrü.

O, dərindən nəfəs alaraq, stulun arxasına söykəndi. Sonra yavaş səslə:

– Briqadanın nə ixtiyarı var, – dedi, – rəisin əmrinə etiraz eləsin?! Anarxiya-zad deyil ki...

– Doğrudur, anarxiya deyil, ancaq rəis haqsız olduqda, etiraz eləmək olar.

– Nədən bilirsən ki, rəis haqsızdır?

– Özün də bilirsən ki, haqsızsan!

– Sən nə üçün belə işlərə qarışırsan? Buldozerçinin başqa yerə dəyişilməsinin sənə nə dəxli var?

– Mənə dəxli var, çünki biz bir briqadanın üzvüyük! Əgər sən əmrini geri götürməsən, mən bu saat nazirliyə zəng edəcəyəm, gəlib kimin haqlı olduğunu ayırd eləsinlər. Biz körpünü birlikdə başlamışıq, birlikdə də qurtaracağıq. Buldozerçi bizə hamıdan çox lazımdır.

– Sonra ayrısını göndərərəm.

– Ayrısını Qəribi təyin elədiyin yerə göndərsən nə olar?

– Səni bura onlar göndərib?

– Yox, özüm gəlmişəm.

O, nəzərlərini yerə dikib bir neçə saniyə susdu və bu zaman gözlərinin küncündəki, alnındakı incə cizgilər mənə həddindən artıq dərin və qaranlıq göründü. Mənə elə gəldi ki, bu cizgilərin altında mənim yaxşı anlaya bilmədiyim ağır, lal bir əzab gizlənmişdir. Elə bil ki, bu cizgilərin dərinliyindən mənə yüzlərcə müztərib göz baxırdı.

Mən mümkün qədər mülayim səslə:

– Adil, – dedim, – axı sən gərək bu cür briqadaların yaranmasına, onların arasındakı dostluğun möhkəmlənməsinə kömək eləyəsən. Axı biz dörd yoldaş adımızı yazıb o körpünün bünövrəsinə qoymuşuq.

Axırıncı sözləri deyərkən, buldozerçinin siması bütün aydınlığı ilə gözlərimin qarşısında canlandı. Mən anlaşılmaz bir qorxu hiss edərək tələsik soruşdum:

– Nə deyirsən, Adil?

– Yaxşı, Səriyyə, qoy sən deyən olsun.

– Tək mən deyən nə üçün? Bu, bütün briqadanın arzusudur.

– Etiraz eləmirəm.

– Çox sağ ol, Adil, – deyib sevinclə onun əlindən tutdum.

O, üzümə ani bir nəzər salıb, əlini üsulluca geri çəkdi. Mən onun bu hərəkətindən incimədim. Elə bil ki, bu cür ifadə ilə baxan adama birinci dəfə rast gəlirdim. Elə bil ki, o, nə isə böyük bir sirri məndən gizləyirdi. Kabinet birdən-birə mənə qaranlıq və cansıxıcı gəldi.

– Yayın günündə bu pərdələr nəyə lazımdır, Adil?

– Toz-zad olur, – deyə o, pəncərəyə baxmadan cavab verdi.

Mən qalxdım:

– Gedim bazara, bir az ayın-oyun alım. Sən, yəqin ki, iş qurtaranda gedəcəksən...

– Sən tez getmək istəyirsən?

– Yox, nə üçün? Birlikdə gedərik...

– Yaxşı, get, nə alırsan al, gəl.

Mən kabinetdən çıxanda katibə ayağa qalxaraq gülümsəyib, məni gözləmə otağının qapısına qədər müşayiət etdi. Mən qəsdən özümü dartaraq təşəxxüslə:

– Xudahafiz, – deyib ondan aralandım və pilləkəni düşərkən öz hərəkətimə özüm də güldüm.

Bazarda əvvəlcə böyük bir zənbil alıb içini göy-göyərti, meyvə və tər xiyarla doldurdum. İri qırmızı pomidor və kabablıq qoyun əti aldım. Sonra kitab mağazasına gedib, mərkəzi və respublika jurnal-

larının son nömrələrini götürdüm. Bazarlığım çox xoşuma gəldi. Aldığım şeylərin hamısı təzə və təravətli idi. Hamısında nə isə könülaçan bir şey vardı. Geri qayıtdığım zaman qapıları taybatay açıq balaca bir dükanda birisi cavan, digəri nisbətən yaşlı iki manikürçünün müştəri gözlədiyini görüb içəri girdim.

Cavan qadın dırnaqlarımı açıq çəhrayı rəngdə manikür edir, yaşlı isə ordan-burdan danışırdı. İkisi də bir-birinə oxşayırdı. Məlum oldu ki, ana-baladırlar. Qışı Bakıda yaşayır, yayı isə buraya gəlirlər. Anasının qırx iki-qırx üç, qızın isə iyirmi dörd yaşı olardı. İkisi də yaraşıqlı və xoşrəftar idi. Manikürçü qadın saçlarını tünd-qəhvəyi boyadaraq, buruq-buruq eləyib arxasına atmışdı. Danışdıqca tez-tez gülümsəyir və bu zaman yanlardakı qızıl dişləri görünürdü. Qızı isə nazik, incəbel bir gəlin idi, mənim kimi, alçaqdaban tufli geymişdi.

Mənim də Bakıdan gəldiyimi və yol rəisi Adilin arvadı olduğumu bilib çox sevindilər. Manikürçü qadın dedi:

– Bütün şəhər sizin ərinizdən danışır...

– Nəyindən?

– Deyirlər, çox ağıllı oğlandır. Yuxarılarda bir sözü iki deyil.

Sonra gülümsəyərək əlavə etdi:

– Özü də çox gözəldir. Siz xoşbəxtsiniz.

Manikürçü qadın axırıncı sözü elə səmimi dedi ki, elə bil, özü dünyanın ən dərdsiz-qəmsiz və xoşbəxt adamı idi.

Qızı isə:

– Maşını da özü sürür, başqa naçalniklər kimi şofer saxlamır, – dedi.

Manikürümü qurtarandan sonra məni çaya dəvət elədilər. Bərk susadığımdan, məmnuniyyətlə razı oldum. Dükanın arxasında balaca, işıqlı bir otaqda olurdular. Otağın pəncərə və arxa qapısı birbaş həyətə açılırdı. Bayırda pəncərənin qabağında çoxlu qərənfil, ətirşah və zanbaq əkilmişdi. Ev-eşik, qapı-baca çiçək kimi tərtəmiz və sərin idi.

Məni şəkərçörəyi və təzə gilənar mürəbbəsi ilə çaya qonaq elədilər. Sonra biz yeni kinofilmlərdən, musiqi əsərlərindən söhbət elədik.

... Mən əlimdə böyük, dolu zənbil, kefi kök halda təkrar Adilin kabinetinə daxil oldum.

– Nə çox bazarlıq eləmisən, – deyə o, gülümsədi.

– Yarısını körpüsalanlar üçün almışam.

– Özləri tapşırmışdı?

– Yox.

O, üzünü yana çevirib:

– Bəs bu vaxta qədər elə bazarda idin? – deyə tutulmuş halda soruşdu.

– Manikürçügildəydim...

– Hansı manikürçügildə?

– Bu küçənin aşağısındakı manikürçülər yoxdurmu?

– Sən onları haradan tanıyırsan?

– Dırnaqlarımı düzəltdirəndə tanış olduq. Məni evlərinə dəvət etdilər.

– Axı bilmədiyin-tanımadığın evə nə üçün gedirsən?

– Adamlar anadan tanış olmurlar ki, Adil?

– Sən nə vaxtacan mənə bu cür cavablar verəcəksən?

– Bilmirəm!

– Bilməyin lazımdır.

Mən ona diqqətlə baxaraq:

– Amma, – dedim, – manikürçülər səni tərifləyirdilər.

– Mənim elələrinin tərifinə ehtiyacım yoxdur.

– Bəs kiminkilərinə ehtiyacın var?

Adil gözlərini üzümə dikərək bir neçə saniyə susdu. «Yəqin ki, məni vurmaq istəyir» deyə düşündüm. Əlbəttə, o belə şey eləməzdi. Lakin mən onun nəzərləri altında özümü narahat hiss edirdim. Elə bil ki, bu baxışlar ağır bir yük olub məni sıxırdı.

– Saat altıya işləyir, getmək istəmirsən? – deyə mən səbirsiz halda qalxdım.

– Gedək.

O, zənbildən yapışmaq istədikdə:

– Yox, Adil, özüm götürərəm, – deyib ağır zənbili qaldıraraq, qapıdan çıxdım.

Zənbili maşının dal tərəfinə qoyub özüm sükanın arxasına keçdim.

– Burada niyə otururşan?

– Mən sürəcəyəm.

– Lazım deyil, o yana keç.

– Yox, Adil, bu dəfə mən sürəcəyəm.

O keçib mənim yanımda əyləşdi.

Mən maşının sürətini artırıb rayon mərkəzindən çıxdım.

«Nə üçün bizim duyğularımız getdikcə bir-birindən bu cür uzaqlaşır? Nə üçün o, mənim isinişdiyim, dost və yoldaş hesab elədiyim adamlara bu qədər yaddır? Bəlkə mən heç işləməyəydim? Lakin bu necə ola bilərdi? Mən özümü vətəndaşlıq hüququndan necə məhrum eləyə bilərdim?

Yox, Adil, bu mümkün deyil! Mən bunu bacarmaram. Mən özümü sənin və körpüsalanların gördüyü işdən təcrid eləyə bilmərəm. Bəlkə sən özün bir yol tapasan? Nə üçün sən heç öz hərəkətlərin barədə düşünmürsən? Axı sən ağıllı, işgüzar oğlansan... Nə üçün sən mənim kölgədə sürünməyimi istəyirsən? Mən sürünməyə nifrət edirəm».

Mən uçmaq... hey uçmaq istəyirdim. Mən meşəli dağların, sıldırım qayaların, dibi görünməyən dərin dərələrin yanından qıjıltı ilə vurub keçdikcə, daha iti sürətlə uçmaq istəyirdim. Mən sürəti artırdıqca, tez-tez görünüb qeyb olan mavi üfüqlər də uzaqlaşırdı. Mən meteor, fövqəladə bir raket kimi yüz min kilometrləri bir anda qət etmək istəyirdim. Mən ərimin varlığını büsbütün unutmuşdum. Mən hər şeyin necə amansız bir sürətlə arxada qalmasından aldığım zövqdən başqa heç nə duyub-dərk etmirdim.

Mən pəncərə şüşəsi kimi çərçivəyə salınmış «əqlisəlimin» pedant soyuqluğuna nifrət edirdim! Əsrləri bir anda vurub-keçən dahilərə eşq olsun! Əgər biz koramal kimi yerlərdə sürünəcəkdiksə, manikürçü qadın demişkən, bəs bu dünya kimin üçünmüş? Əgər biz fərsiz, məhdud arzuların əsiri olacaqdıqsa, bəs bu əzəmətli dağlar, bu uçurumlu yollar nə üçünmüş? Bütün məxluqatın əşrəfi olan insanın ləyaqətinin mənası nədən ibarət imiş?.. Mən insan əli, insan dühası ilə düzəldilmiş maşının gedib Aya çatdığını eşitdiyim gecə uzun zaman yata bilmədim. Mən uçmaq, uçmaq istəyirdim.

– Yavaş, nə edirsən? – deyə o, qolumdan yapışdı, – sürəti azalt, görmürsən, yol xarabdır?

– Qorxma, heç nə olmaz.

– Yox, azalt!

– Yaxşı, Adil, bu dəfə sən deyən olsun, – deyə zarafatyana cavab verib sürəti azaltdım.

– Necə yəni «bu dəfə»?

– Yoxsa həmişə sən deyən olmağını istəyirsən? – mən eyni zarafatla yanakı ona baxdım.

Adil də mənə baxdı. Biz qadınlar xarici görünüşümüzün kişilərə nə cür təsir bağışladığını dərhal duyuruq. Bu anda mənim ona çox cazibədar göründüyümə şübhə yox idi və bunu hiss etmək mənə zövq verirdi. Elə bil ki, mən bununla ondan nəyin isə qisasını alırdım.

Yolun alt tərəfi hər yerdə uçurum idi. Əgər maşın aşsa, tikəmiz də tapılmazdı. Ona görə xüsusi döngələrdə çox ehtiyatlı olmaq lazım gəlirdi. Buna baxmayaraq, sürəti artırmaq həvəsi ilə yanırdım. Mən, hətta tez-tez siqnal verməyi belə unutmuşdum. Ona görə də çətin döngələrin birində qəflətən qabağımıza çıxan yük maşını ilə az qala toqquşmuşduq.

Lakin mən özümü itirməyərək, maşını dərhal sağa burub, saxladım. Qabaq təkərlər lap uçurumun üstündə dayanmışdı. Vəziyyət o qədər qorxulu olmuşdu ki, yük maşınının şoferi də maşını saxlayaraq, kabinədən başını çıxarıb acıqlı-acıqlı mənə baxırdı. Mən gülümsəyərək «QAZ-69»u yavaşca geri verdim və bu zaman buldozerçini ilk dəfə gördüyüm anı xatırladım...

Adilin rəngi azca qaçmışdısa da, özü heç bir şey olmamış kimi sakit oturmuşdu.

– Bağışla, Adil, – dedim, – bir də belə iş görmərəm.

O mənə cavab verməyərək, eyni soyuqqanlılıqla üzünü yana çevirdi. Onun bu hərəkəti ilə mənim maşını qanadlandırmaq həvəsim də sönüb getdi. Mən həyatda hər bir coşğun qəzəb və ehtirasın axırda necə cansıxıcı bir adilikla nəticələnə bildiyini acı-acı düşünərək maşının sürətini lap azaltdım. Bəlkə Adilə necə xoş gəlirsə, elə yaşamaq lazımdır? Axı, deyirlər, keçmiş analarımız belə edirmişlər... Aramızda baş qaldıran bu örtülü çəkişməyə bu cür son qoymaq olmazmı? Bəlkə mən Adili heç istəmirəm?! İndi onunla yanaşı oturduğumuz bir zamanda bu fikrin ağlıma gəlməsi mənə dözülməz dərəcədə ləyaqətsiz göründü. Mən özümü onun qarşısında ikiüzlü bir miskin kimi hiss elədim. Mənim əqidəmcə, dünyada ən böyük alçaqlıq namərdlikdir. Sənin bir yastığa baş qoyduğun adamdan heç nə gizlətməyə haqqın yoxdur! Ona görə də mən tezliklə öz hisslərimi aydınlaşdırmalıyam.

Mən heç kəsin qarşısında ikiüzlülük eləməmişəm. Bundan sonra da etməyəcəyəm. İndi bizim zəmanəmizdə «ər-arvad» sözləri çox zaman «həyat yoldaşı» ifadəsi ilə əvəz olunur. «Yoldaş yoldaşa tən gərək, tən olmasa gen gərək!» Çox gözəl deyilmişdir! Ataların hər sözü qızıla bərabərdir.

... Buldozerçinin dəyişilməyib yerində qalmasını briqada arasındakı birliyin ilk qələbəsi kimi qiymətləndirərək, işə daha qızğın girişdiyimizdən, körpü sürətlə qurulmaqda idi. Yolun körpü üzrə mühəndisi üç-dörd dəfə gəlib işimizi diqqətlə yoxlayaraq, çox razı qalmışdı. Lakin Adil özü səhərdən axşamacan iş sahəsini gəzdiyi halda, son zamanlar bir dəfə də olsun, nə bizim körpünün üstünə gəlmiş, nə də o barədə bir söz soruşmuşdu. O, körpüyə sarı heç baxmırdı da. Elə bil ki, bizim Zoğallı körpü onun ögey oğlu idi, bu, əlbəttə, mənim xətrimə dəyirdi. Elə bil ki, o, körpüyə deyil, mənim doğma balama biganəlik göstərirdi. Onun briqada üzvlərinə bu soyuq, məğrur münasibəti məni yoldaşlarımın yanında utandırırdı. Onlar bunu hiss etdikləri üçün Adil barəsində mənimlə bir kəlmə də danışmırdılar... Lakin mən istəyirdim ki, onlar bu barədə danışsınlar! Rəisin yad münasibətini pisləsinlər! Mən bunu şiddətlə arzulayırdım. Mən öz qəzəbimi ifadə üçün bir vasitə, bir münasibət axtarırdım.

Hamısından da çox mənə Adilin məhz buldozerçini ayrı yerə dəyişmək istəməsi qəribə görünürdü... Özü etiraf etməsə də, mən onda bu oğlana qarşı, nə isə bir kin hiss edirdim. Lakin mən o zaman buldozerçinin nədə təqsirkar olduğunu bilmirdim. Sonralar da onda heç bir günah yox idi. Mən bu barədə onun əvəzindən indi də and içə bilərəm. Lakin hələ o zamanlar, yəni arada hələ heç nə yox imiş, Adilin buldozerçini görmək istəməməsi məndə ona qarşı xoşagəlməyən bir duyğunun getdikcə güclənməsinə səbəb olurdu. Mən haqlı-haqsız onun qarasına əsəbiləşir, onu acılamaq istəyirdim. Onun buldozerçi-

ni dəyişmək təşəbbüsü isə bu duyğunu daha da tündləşdirdi, buldozerçi ilə mənim aramda tamamilə yeni və lal bir münasibətin yaranmasına sanki təkan verdi. Çünki mən buldozerçinin nələr keçirdiyini hiss edirdim. Buldozerçi namərdlik etmirdi. Adil bunu bilməli idi! Adil mənə şillə vuraydı, danlayaydı, lakin körpüsalanların böyük səmimiyyətinə yuxarıdan aşağı baxmayaydı. Adil yalnız o zaman məni itirməzdi.

... Buldozerçinin dəyişilməyib yerində qalması xəbəri körpüsalanların böyük sevincinə səbəb olmuşdu. Onlar bunu məndən gizlətmirdilər, lakin buldozerçi özü əvvəlkinə nisbətən daha qaşqabaqlı olmuşdu. Onun öz baxışlarını mənim nəzərlərimdən yayındırmağa indi daha çox cəhd etdiyini hiss edirdim. İş zamanı ikimiz də tək qalanda o, bir bəhanə ilə məndən uzaqlaşırdı. Mən də onu daha əvvəlki kimi cürbəcür zarafatlarla sancmırdım...

Tennis oynayanda onun məni aparmasından əvvəlki kimi yanıb-yaxılmırdım. Mən öz baxışlarımla, gülüşümlə, ona nə isə mehriban sözlər deyirdim. Mən onun soyuq və hətta acıqlı rəftarından qəzəb deyil, fərəh duyurdum. Mən onun üst köynəklərini və dəsmallarını zorla alıb özümüzünkülərlə bərabər yuyub ütülədiyim zaman özümü fövqəladə dərəcədə səmimi, ləyaqətli bir insan kimi hiss edirdim.

Biz artıq körpünün dəmir-beton tağını düzəltməkdəydik. Bizim «körpəmiz» keçmiş nağıllardakı qəhrəmanların uşaqlığı kimi görünməmiş bir sürətlə böyüməkdəydi.

Dağ günəşi qollarımızı, üzümüzü yandırıb qaraltmışdı. Buldozerçi isə sarıbəniz olduğundan, boyun-boğazı mis kimi qızarmışdı.

Oğlanların əynində mayka, mənim əynimdə isə yüngül, qolsuz don olurdu. İndi daha tənəffüsdə çadırlarımıza getmir, dördümüz də körpüdən bir azca yuxarıda, böyük palıdın kölgəsində oturub qəlyanaltı eləyirdik. Yemək hazırlamaq üçün baş aşpaz mən, müavinim isə Kərəmxan idi. Bəzən oğlanların vurduqları quşları qızardırdıq. Bəzən mən onlar üçün ət qutabı bişirirdim ki, bunu hamısından artıq xoşlayırdılar. Axı qutab ən çox Bakıda dəbdir. Bu yerlərdə, demək olar ki, heç bişirmirlər. Mən qutabları bişirib sumaq vura-vura üst-üstə yığdıqca, Kərəmxanın necə ləzzətlə baxdığını görüb qəhqəhə ilə gülür, sonra bir-ikisini büküb ona verirdim:

– Al bir dadına bax, gör yaxşı bişibmi?

O, qutabları ötürdükcə başını tərpədərək:

– Sağ ol, vallah, Səriyyə bacı, – deyirdi, – ömrümdə belə dadlı şey yeməmişəm.

Mən də öz sənətimdən dərin bir zövq duyaraq:

– Hələ bu gün sən deyən yaxşı deyil, – deyirdim, – gör gələn dəfə necə bişirəcəyəm!

Biz qəlyanaltı etdikdən sonra mən çadıra qaçıb öz bişmişimizə baş çəkir, yuyunub saçlarımı düzəldir və təkrar işin üstünə qayıdırdım. Tənəffüsdən sonra dördümüz də özümüzü daha şən və daha gümrah hiss edirdik. Etiraf edim ki, mən bu tənəffüs saatlarını həmişə böyük həvəslə gözləyirdim. Həmin saatlarda duyduğum istirahəti, xoşhallığı heç nə ilə dəyişməzdim. Tənəffüsdə biz istədiyimiz qədər zarafatlaşırdıq. Tənəffüsdə mən öz baxışlarımla buldozerçiyə daha səmimi sözlər deyirdim, o isə bunları eşitmək istəmirdi. O öz biganəliyi ilə məni ürkütmək istəyirdi, lakin buna müvəffəq ola bilmirdi. Əgər o zaman biri məndən soruşsaydı ki, bu nə oyundur sizin aranızda başlayıb, nə ilə nəticələnəcək, cavab verə bilməzdim. Bu oyunun böyük bir təbəddülatın başlanğıcı olduğunu ağlıma gətirməzdim.

Sən demə, buldozerçi gələcəyi məndən aydın görürmüş...

... Bir gün tənəffüsdə Soltan:

– Uşaqlar, – dedi, – briqadanın işindən narazılıq etmək olmaz. Körpəyə pis baxmırıq, ancaq briqada mənəvi aləmlə məşğul olmur...

Kərəmxan onun sözünü kəsdi:

– Bəs körpü salmaq özü, bəyəm mənəvi aləm deyil?

– Zarafatı burax, əməlli söz deyirəm.

– Elə isə danış, – deyib Kərəmxan mənə göz vurdu.

Buldozerçi onun bu hərəkətini görüb qızardı və bu mənə hədsiz dərəcədə xoş gəldi.

– Bizdə, ancaq bircə buldozerçi qiyabi institutda oxuyur. (Mən Qəribcana həmişə buldozerçi deyə xitab elədiyim üçün onlar da çox vaxt zarafatyana məni təqlid edirdilər). Bəs biz? Təklif var ki, bu il biz də instituta ərizə verək.

Kərəmxan:

– Siz ölmüyəsiz, – dedi, – institut adı çəkiləndə, o imtahan gəlir dağ kimi durur gözümün qabağında...

Soltan onun sözünü ağzında qoydu:

– İş stajı düşür. Qaldı imtahan, ona da hazırlaşarıq. Bəs, bu buldozerçi nə cür daxil olub? Səriyyə, sən necə, qiyabi oxumaq istəyirsənmi?

– Necə ola bilər ki, briqada istəsin, mən yox? Buldozerçi riyaziyyatdan bizə kömək eləsə, hazırlaşa bilərik.

– Riyaziyyat... Riyaziyyat, – Kərəmxan yana-yana təkrar elədi, – bir də ədəbiyyatdan yazılı imtahan...

– Ədəbiyyatdan qorxma. O barədə mən hazırlaşmağımıza kömək eləyə bilərəm, – dedim.

Soltan:

– Yaxşı da... tay nə istəyirsiniz? Riyaziyyatdan buldozerçi, ədəbiyyatdan da Səriyyə. Qaldı tarix...

– Onda da müəllimimiz sən. Axı bizim bu Soltan yaman tarixçidir. Napoleonun davalarını soruş, sənə əzbər desin. Deməli, siz üçünüz müəllim, mən də şagird, bax, yaxşı öyrədin ha... Siz ölmüyəsiniz, imtahanda kəsilsəm, biabır olarsınız.

Soltan:

– İndidən kəsilmək barədə danışma, – dedi, – imtahan verəcəyik, vəssalam!

Mən:

– Buldozerçi dinmir, – dedim, – bəlkə heç o bizə kömək eləmək fikrində deyil?

Kərəmxan:

– Briqada tələb eləyəndən sonra necə öyrətməz? Ə, buldozerçi, bir dinsənə! Başa düşmürəm, Səriyyə bacı bura gələndə niyə ağzına su alıb durursan?

Buldozerçi sanki diksinərək, tələsik əvvəl mənə, sonra da Soltana baxdı və birdən qıpqırmızı qızararaq, Kərəmxana acıqlandı.

– Yekə oğlansan, hər zarafatın yeri var.

Mən qəhqəhə ilə gülərək:

– Tənqiddən inciмək lazım deyil, yoldaş buldozerçi.

Soltan:

– Təklif var, – Səriyyə sinif rəhbəri olsun, etiraz yoxdur ki?

– Yox! – deyə Kərəmxan bərkdən səsləndi.

Soltan:

– Hər gün işdən sonra altı ilə yeddi arasında bir saat məşğələ keçirilsin. Etiraz yoxdur ki?

– Yoxdur! – Kərəmxanla mən orta məktəb şagirdləri kimi birdən cavab verdik.

– Məşğələ cədvəlini tutmaq Soltana tapşırılsın, etiraz yoxdur ki?

Kərəmxanla mən bu dəfə daha bərkdən:

– Yoxdur! – dedik.

– Bir sual olar? – Kərəmxan şəhadət barmağını yuxarı qaldırdı.

– Olar!

– Bəs dərs kitablarını tapmaq kimə tapşırılır?

– Sinifkoma! – deyə mən əlimi döşümə qoydum.

Soltan əsl başçı kimi mənə müraciət edib:

– Kitab-dəftərimiz üçün nə qədər pul lazım olsa, ümumi fondumuzdan götürərsən, – dedi.

– Bir şey deyil, mən öz maaşımdan alaram.

– Yox, – Soltan eyni ciddiyyətlə etiraz elədi, – ümumi fonddan!

– Oldu! – deyə mən gülümsəyərək, əsgər kimi əlimi yuxarı qaldırdım, – sabah istirahət günüdür. Gedib nə lazımsa, alıb gətirərəm.

– Əsas onuncu sinfin kitablarıdır.

– Yeddinci-səkkizinci siniflərin riyaziyyat kitabları da lazımdır, – deyə Kərəmxan qayğı ilə cavab verdi, – gərək başdan təkrar eləyək.

Soltan:

– Yaxşı, heç demirsiniz, kim hansı instituta girmək xəyalındadır?

Araya uzun bir sükut çökdü.

Nəhayət mən:

– Gərək ki, – dedim, – buldozerçi institutun mexanika şöbəsində oxuyur.

– Elədir. İnstitutun tikinti fakültəsində yol-körpü şöbəsi də var.

– Mən oranın həvəsindəyəm. Ancaq...

Kərəmxan məzəli bir əda ilə boynunun ardını qaşıdı.

Soltan qətiyyətlə:

– Mən yol-körpü şöbəsinə girəcəyəm, – dedi.

Mən qaşlarımı yuxarı dartaraq:

– Qaldı yoldaş Səriyyə... – deyə sözü xeyli uzatdım, – vaxta ki, briqada üzvlərinin hamısı gələcəkdə də körpülər salmaq fikrindədir...

– Yox, – Soltan sözümü kəsdi, – hər kəsin öz həvəsi ilədir...

– Şübhəsiz. Mənim də həvəsim yol-körpü şöbəsidir.

Soltan:

– Bununla da məsələ qurtarır.

– İndi isə, xahiş edirəm, balaca bir konsertə qulaq asasınız.

Sonra o, oynaq bir hava üstündə, eynən estrada artisti kimi komik hərəkətlərlə oxumağa başladı:

Biz dağları yarırıq,
Dəmir körpü salırıq,
İnstituta baş vurub,
Dörd nədir, beş alarıq.
Ancaq bizim Qəribcan
Yaman dinməz olubdur.
Bilmirik nə dərdi var,
Nəyə peşman olubdur?
Bəzən xəyala dalır,
Bəzən ulduza baxır.
Yoxsa ki, bu binəva
Dönüb şair olubdur?!

Soltan gülümsəyərək əvvəlcə yerə, sonra da uçurumdan o yanda görünən dağlara baxdı. Buldozerçi məzəmmət dolu gözlərini Kərəmxana zilləmişdi. Kərəmxan isə ona fikir vermədən təkrar edirdi:

Yoxsa ki, bu binəva
Dönüb şair olubdur?!

Mən bir an tutuldum, sonra dərhal özümü ələ alıb, bərkdən güldüm:

– Şair sən özün olmusan ki.

Dərhal raketka götürüb:

– Yoldaş buldozerçi, gəl görək, – deyə torun arxasına keçdim. Oğlan da mənə baxmadan, dinməz-söyləməz, oyuna başladı. Şarı sərrast vurmasına, özünü sakit aparmasına baxmayaraq, mən onun kefi olmadığını hiss edirdim.

ADİL

O bu dəfə tennis oyunundan qəribə əhvali-ruhiyyə ilə qayıtmışdı. Elə bil, nə isə itirmişdi, nəyi isə xatırlamağa çalışırdı... Mənim suallarıma fikri dağınıq halda cavab verir, bunun xətrimə dəyə biləcəyini, yəqin ki, düşünmürdü. Buraya gəldiyimiz gündən bəri mən birinci dəfə idi ki, aramızda soyuq, qaranlıq bir divarın yavaş-yavaş qalxdığını aydınca hiss edirdim.

Əli yanan ağzına təpər. Mən qəzəbin, acığın, gücün mənasız olduğunu anlayaraq gülür, zarafat edir, onun xoşuna gələcək sözlər danışmağa çalışırdım. Mən qapıda stolun dalında oturmuşdum. O da yanımda dayanıb sağ əlinin qeyri-iradi, yavaş hərəkəti ilə saçını darayır və uçurum üzərində hərlənən ağ qartala baxırdı.

Mən:

– Səriyyə, – dedim, – yolu çəkib qurtarandan sonra bir aylıq məzuniyyət götürüb gedərik səyahətə... Eləmi?

O, gözlərini qartaldan çəkməyərək, könülsüz halda başını tərpətdi.

– Bir pud ağırlığında başını tərpədincə, altı misqal dilini tərpətsənə... – deyə mən zarafat elədim.

Lakin o, cavab vermədi. O zaman mən onun əlindən tutub çəkərək yanımdakı kətildə oturdum:

– Niyə bikefsən, nə olub?

O, mənə diqqətli bir nəzər salaraq, əlini geri çəkdi:

– Mənə nə olduğunu bilmirəm, Adil, bilməndə sənə deyəcəyəm.

Bu, çox qəribə cavab idi. Lakin mən daha heç nə soruşmadım. Ürəyimin necə sıxıldığını ona hiss etdirmədim. Bunun mənası yox idi. Dişim bağırsağımı kəsirdi. Bununla belə, mən onu indiki qədər istəməmişdim. Həm də mən onu tikə-tikə doğramağa hazır idim. Mən onun Madonna Sikstinskayanın üzünə bənzəyən üzünün, dodaqlarının xəncərlə parça-parça olunmasını istərdim. Mən bu dərəcədə vəhşiləşdiyim anda onun bu dərəcədə gənc və gözəl göründüyünə

yana-yana baxırdım. İndiyə qədər bu gözlər, bu nazik və elastik bel, əzələli, çiyninə qədər çılpaq olan bu qollar yalnız və yalnız mənə məxsus idi. Mənimki idi. İndisə mən bu hüququn sarsıldığını duyurdum. Lakin bununla bərabər, heç bir fənalıq etmək iqtidarında deyildim. Mən özümü çox yorğun hiss eləyərək, çadıra girib çarpayıma uzandım. Nə qədər yatdığımı bilmirəm. Birdən elə bil ki, yuxuda mənə «dur!» dedilər. Gözlərimi açıb, onu çarpayısının üstündə büzüşüb oturaraq, bayıra baxan gördüm. Mən oyandığımı hiss etdirməyərək, onun nəyə baxdığını bilmək üçün gözlərimi bayıra zillədim və körpüsalanların çadırı tərəfdə nöqtə boyda bir işığın qaranlıqda közərdiyini gördüm. Bu odlu nöqtə tez-tez havada yarımdairə cızıb dayanırdı. Yəqin kim isə papiros çəkirdi...

Lakin burda qəribə nə var idi? Onun gözləri nədən bu odlu nöqtəyə bənd olub qalmışdı?

O, niyə yatmamışdı?

Birdən sanki qanım damarlarımda dondu və mən dəhşətlə xatırladım ki, körpüsalanlardan yalnız bir nəfər papiros çəkir... Yalnız bir nəfər... Buldozerçi!

Biz institutda oxuyanda Şekspiri təqsirləndirib deyirdik ki, nə üçün Otello bir dəfə də olsun, dəsmalı haradan aldığını Kassiodan soruşmurdu... Lakin burada Kassiodan heç bir şey soruşmağa lüzum yox idi...

Nəhayət, odlu nöqtə havada daha böyük bir yarımdairə cızaraq qeyb oldu. Səriyyə daha bir müddət qaranlığa tamaşa etdi. Dərindən nəfəs alıb, arxası üstə yastığa uzandı və bir dəfə də olsun mənim çarpayıma sarı baxmadı.

Çadırımızın yanından axan su həmişəki incə ahəngi ilə şırıldayırdı. Qapıdan görünən göy parçasında ulduzlar sevinclə sayrışırdı. İlıq bahar havası çiçəklərin ətri ilə dolu idi. Təbiət həmişəki kimi gözəl və dərdsiz, qəmsiz idi. Mən isə bu qaranlıq çadırda əzab çəkirdim.

Cəhənnəm əzabı! Bir vaxt mən gəncliyimdən, namus və ləyaqətlə yerinə yetirdiyim işimdən gizli bir fərəh duyurdum. İndisə bunlar hamısı bir heç olmuşdu. Bir an mənə elə gəldi ki, həyat saysız-hesabsız aldanışlardan ibarət olub, uşaq oyuncağı kimi bir şeydir. Lakin yox! Madam ki, mənim içərimdə bu cəhənnəm zəbanə çəkir, demək, həyat yalnız aldanışlardan ibarət deyil. Demək, duyan, düşünən cəmi məxluqatın əşrəfi olan insanın əzəmətli bir taleyi olduğu həqiqətdir. Mən onun necə aramla nəfəs aldığını eşidir, lakin nələr düşündüyünü bilmirdim. Birdən körpüsalanların çadırı tərəfdə kiçik alov görünüb yox oldu. Sonra yenə nöqtə boyda işıq közərdi. Səriyyə təkrar qalxıb yerində oturdu. Mən onun bayıra zillənən gözlərinin qaranlıqda necə parıldadığını görürdüm.

Yenə də yadıma Otellonun dəsmal əhvalatı düşdü. Yox, hər halda, Otello dəsmalı haradan aldığını Kassiodan soruşmalı idi. Ədalət bunu tələb edirdi.

Mən özümü indi oyanmış kimi göstərərək yerimdə qurcalandım. Sonra çarpayımdan qalxıb yuxulu səslə soruşdum:

– Sən hələ yatmamısan?

– Yox.

– Nə üçün?

– Elə-belə, yuxum qaçıb.

– Uzan, beş yüzəcən say, yuxun gələr.

Sonra tələsmədən pijamamı geyinib bayıra çıxdım və çadırdan bir qədər aralanandan sonra ağaclığa girib səssiz addımlarla meşə yuxarı qalxmağa başladım. Madam ki, Səriyyə və mən çadırda uzanmış olduğumuz halda o odlu nöqtəni görürük, deməli, papiros çəkən adam körpüsalanların çadırı yanındakı qayalı təpənin döşündə oturmuşdur və ya dayanmışdır.

Mən tez-tez havada yarımdairə cızan odlu nöqtəni nəzərdən qaçırmamağa çalışaraq, ehtiyatla, kiçik bir şaqqıltı belə salmadan irəliləyirdim. Çox həyəcanlı olduğumdan, tez-tez ayaq saxlayıb nəfəsimi dərirdim. Nəhayət, üstünü kol-kos basmış qayanın yanına çatıb dayandım. Çünki artıq burada, papirosun közərən zəif işığında buldozerçinin üzünü tanıya bildim... O, balaca daşın üstündə oturub, dalbadal papiros çəkirdi.

Bu da sənə Kassionun cavabı.

Mən dönüb bizim çadıra tərəf baxdım. İçərisi qətiyyən görünmürdü. «Bəlkə bu kişi də, Səriyyə kimi bədxah olub, yata bilmədiyi üçün çıxıb burada oturmuşdur... Bəlkə mən də yazıq ərəb kimi aldanıram... Bəs Səriyyə? Bu qaranlıqda közərən papiros odu nə üçün onun yerinə qor doldurub? Axı mən bunu öz gözlərimlə gördüm. Bunu başa düşməmək üçün mən nə qədər axmaq bir sadədil olmalıyam...»

Mən dönüb yenə də buldozerçiyə baxdım. O mənim üçün əlverişli yerdə oturmuşdu. Otuz-qırx metr də qalxaraq, yuxarıdakı qayalardan birini tərpədib ona tərəf yumalatmaq kifayətdir. Sonra da arxayınca hərlənib çadıra gedərəm, dinməz-söyləməz çarpayıya uzanaram. Əgər Səriyyə soruşsa ki, «o nə gurultudur», mən tamam biganə ifadə ilə deyərəm ki, «görəsən, yenə yuxarıdan heyvandan-zaddan keçib, nədir... yıxıl yat...»

Bununla da hər şey qurtarar. Məni təqsirləndirmək kimin ağlına gələr? Sonra?! Sonra nə olsun? Uçub tar-mar olmuş bir sarayın xarabaları mənim nəyimə lazımdır? Mən lap uşaqlıqdan bayquşa nifrət edirəm.

«Mənə nə olduğunu bilmirəm, Adil! Biləndə sənə deyəcəyəm» – gündüz o belə dedi və mən onun doğru danışdığına zərrəcə şübhə elə-

mirdim. Görünür, böhran təzə-təzə başlayır. Nə etmək lazımdır?! Bunun qarşısını necə almaq olar?

Nəhayət, buldozerçi papirosu tulladı, qalxıb öz çadırlarına tərəf getdi. Mən də ağır addımlarla geri qayıtdım. Səriyyə nazik adyalı üstünə çəkərək üzünü o biri tərəfə çevirmişdi. Mən içəri girəndə nə tərpəndi, nə də bir söz dedi. Mən də heç nə demədim. Səssiz-səmirsiz yatağa uzandım və səhərə qədər yatmadım.

Səhər çaydan sonra o:

– Adil, – dedi, – biz qərara almışıq ki, bu il institutun qiyabi şöbəsinə imtahan verək.

– Siz, yəni kimlər?

– Biz, yəni mən, Soltan, bir də Kərəmxan.

– Bəs buldozerçi?

– O, institut tələbəsidir, qiyabi oxuyur – deyə soyuq bir ifadə ilə cavab verdi.

Və sonra birdən başını qaldırıb, gözlərimin içinə şax baxaraq əlavə etdi:

– Gərək ki, bir dəfə mən bunu sənə demişdim.

– Bağışla, yəqin unutmuşam. Ancaq sən qiyabi instituta nə üçün girirsən? Şəhərə qayıdanda əməlli-başlı oxuyarsan.

– Yox, Adil, mən qiyabi oxumaq istəyirəm.

– Niyə axı?

– Ona görə ki, biz briqadada bu cür qərara almışıq. Biz həm oxuyacağıq, həm də işləyəcəyik.

Mən acığımı güclə saxlayaraq:

– Əşi, – dedim, – briqadanın dediyi qanun-zad deyil ki...

– Mənim üçün qanundur. Biz uzun illər bir yerdə işləyəcəyik.

– Demək, sən gələcəkdə də onlarla birlikdə işləmək fikrindəsən.

– Əlbəttə!

– Bəlkə, bu yolu çəkib qurtarandan sonra mən yenə də nazirliyə qayıtdım.

– Nə olar ki... Sən qayıdarsan, mən qalıb işlərəm.

– Bu necə ola bilər?

– Nə üçün olmur ki?

– Sən, doğrudan, belə düşünürsən?

– Doğrudan.

– Daha onda bu nə ər-arvadlıq oldu ki...

– Adil, yaxşı olar ki, «ər-arvad» əvəzinə ayrı bir söz işlədəsən. Bu ifadə adama birtəhər təsir eləyir.

– Bağışla, – deyə mən bir neçə saniyə susdum.

Sonra:

– Yaxşı, Səriyyə, – dedim, – tutaq ki, sabah məni təkrar şəhərə qaytardılar. Bəs sən burada üç oğlanla necə qala bilərsən?

– İndi necə qalıram?

– İndi mənimlə qalırsan.

– Sən gedəndə də yoldaşlarım çadırlarını söküb gətirib burada, mənim qonşuluğumda qurarlar. Briqada məni tək qoymaz. Burada çətin nə var ki?

– Çətin bir şey yoxdur. Ancaq sən elə danışırsan ki, elə bil, indicə ayrı bir planetdən gəlmisən.

– Ola bilər.

– Bəlkə sən daha mənimlə yaşamaq istəmirsən?

– O barədə fikirləşməmişəm, Adil. Səndən xahiş edirəm, əgər mümkündürsə, hələlik bu haqda məndən heç nə soruşmayasan.

– Demək, hələlik...

– Bəli, hələlik!

– Baş üstə, soruşmaram.

– Çox sağ ol, Adil! Nahara nə bişirəcəyəm?

– Hər nə istəyirsən.

– Onda ətin bir hissəsini körək asım, qalanını da gəlib qızardaram.

– Sən hara gedəcəksən ki?

– İki-üç saatlığa rayon mərkəzinə dəyəcəyəm. İmtahanlara hazırlaşmaq üçün lazım olan kitabları almağı briqada mənə tapşırıb.

– Madam ki, briqada tapşırıb, gərək yerinə yetirəsən.

– Ancaq sən hərdən bax, körəyin suyu çəkilməsin.

– Narahat olma, əti bişəndən sonra götürüb qoyaram yerə. Qalan şeyini özün gəlib düzəldərsən.

– Yaxşı!

O, neft plitəsini yandıraraq, körək qazanını rahatlayıb üstünə qoyandan sonra cəld əl-üzünü yuyub paltarını dəyişdi. Sonra «QAZ-69»a əyləşib getdi.

Mən onun ardınca baxaraq, «briqada... briqada» deyə pıçıldadım. Şəhərdə keçirdiyimiz o sakit günlərdə mən onu bu qədər istədiyimi bilmirdim. Heç mən bu barədə düşünmürdüm də. İşdən gəlib stolun üstünü səliqə ilə düzəlmiş görərək, paltarımı dəyişir, yuyunur, sonra onunla birlikdə nahar edirdim. Nahardan sonra isə, divanda uzanıb qəzetə baxırdım. Hər şeydə bir rahatlıq, bir arxayınlıq var idi. İndisə bütün həyatımı daim irəliyə, əbədiyyətə sövq edən məhəbbətin yaz seli kimi qopub gəldiyi bir zamanda mən onu həmişəlik itirmək qorxusu qarşısında idim. Birdən mənim ağlıma qəribə bir fikir gəldi. O, maşını bərk sürür. Ola bilər ki, yolda qəzaya uğrayıb maşınla birlikdə dərəyə yuvarlansın. Bu yolda elə qorxulu uçurumlar var ki... Onun heç tikəsi də tapılmaz. Bəlkə o zaman mən... mən onun bu həyatda olmadığını və bir zaman olmayacağını, başqası ilə deyib-gülməyəcəyini düşünüb təsəlli tapa bilərəm! Yoxsa, əgər biz

ayrılırıqsa, ikimizin də bu dünyada yaşamağımız mənim üçün dəhşət olar...

Lakin bu vəhşi arzunun zühuru yalnız bir an çəkdi. Sonra mən həmin qorxulu uçurumu öz daxilimdə hiss elədim. Məni həyatla bağlayan duyğular sanki ağır bir cismə çevrilib, içərimdə dibsiz bir boşluğa yuvarlanmaqda idi.

O dediyi kimi, düz dörd saatdan sonra qayıdıb gəldi. Kitab bağlamasını maşından çıxardıb çadırın qabağına qoyan kimi paltarını dəyişib körəklə məşğul oldu. Kartofu doğraya-doğraya:

– Manikürçü qadının əlindən güclə qurtarmışam, – deyə gülümsədi, – buraxmırdı. Deyirdi, axşamçağı gedərsən.

– Nə olardı ki, qalıb axşamçağı gələydin!

– Körəyi bişirib getsəydim, qalardım.

«Mənim narazılığıma baxmayaraq, o yenə də manikürçülərlə görüşmüşdü və bunu məndən gizlətmədi... Bəlkə manikürçü qadın da, qızı da yaxşı adamlardır. Lakin, əgər mən öz arvadımın onlara getməsini istəmirəmsə, demək, o, bununla hesablaşmalı idi. İctimai həyatda olduğu kimi, ailədə də böyük-kiçik olmalıdır. «Nə üçün bu böyük məhz o yox, sən olmalısan?» deyə soruşa bilərdilər. İndi keçmiş patriarxal həyat-zad deyil ki?! Doğrudur. Amma ona görə mən olmalıyam ki, yaşım da, savadım da, düşüncəm də onunkundan artıqdır! Aydındırmı? Heç bir ağıllı kapitan sükanı təcrübəsiz, gənc bir adamın əlinə verməz. Lakin mən nahaq yerə əsəbiləşirəm. Mənim sükandan bərk-bərk yapışmağımın artıq bir qara qəpiklik əhəmiyyəti yoxdur. Həyat öz işini görməkdədir. Məndə gənc bir qadına lazım olan cəhətlərin hamısı: sağlam gənclik, gözəllik, ağıl, namuslu əmək qabiliyyəti var idi. Mən daha nə etməli idim?! Mən istəsəydim, Səriyyədən də yaxşısı ilə evlənə bilərdim, lakin bu «yaxşı» mənim üçün ancaq ondan, onun bütün varlığından ibarət idi. Əsl məsələ də burasında idi. Əgər mən bir çarə tapıb, bu lənətə gəlmiş hissi məhv edə bilsəydim, başqa dünyaya, şübhəsiz, yol tapardım. Əgər mən min bir gecə qəhrəmanları kimi dəmir qapıları sındırmaq, cadugərləri parçalamaq iqtidarında olsaydım, bu tilsimdən çıxa bilərdim. Təəssüf ki, bunların heç biri mümkün deyildi. Mən cəmi bir neçə il ömrü olacaq məlun bir hissə qalib gələ bilmirdim. Mən ona mehriban, şirin sözlər söyləməyə çalışdıqca, öz-özümə gülür, öz gücsüzlüyümə istehza edirdim. O, tamam sakit halda qaşıqla körəkdən az-az götürüb ağzına apardıqca mən yanıb tökülürdüm... Onun hər hərəkəti cazibədar və amansız idi.

Nahardan sonra o soruşdu:

– Daha bir şey lazım deyil ki?

– Çox sağ ol, heç nə lazım deyil.

– Onda hələlik, – deyə rayon mərkəzindən gətirdiyi bağlamanı götürüb getdi.

Mən bilirdim ki, hər bir gənc adamın ictimai pillələri qalxması müəyyən dərəcədə onun ailə həyatı ilə əlaqədardır. Bilirdim ki, minlərlə ağıllı adamları cəmiyyət gözündən salan, onu yüksəlməyə qoymayan ailədə baş verən rəzalətlər olmuşdur. Ona görə də mümkün qədər soyuqqanlı hərəkət etmək, yüz ölçüb, bir biçmək, onun hər bir davranışını, hərəkətini dərindən təhlil edib dürüst nəticə çıxararaq, xəstəliyin qabağını vaxtında almaq lazım idi. Bu saat mənim üçün ən düzgün yol Səriyyədən rəsmi surətdə ayrılmaq idi. Lakin bu mümkün deyildi. Birincisi, ona görə ki, Səriyyə körpüsalanlardan ayrılıb getmək fikrində deyildi... İkincisi, ona görə ki, məndən ayrılandan sonra onun buldozerçi ilə nə münasibətdə olacağını bilmirdim. Üçüncüsü, ona görə ki, sadəcə olaraq, ondan əl çəkməyə gücüm çatmırdı.

SƏRİYYƏ

... Onun son vaxtlar mənə həddindən artıq qayğı göstərdiyini, hər cür vəziyyətdən istifadə edərək mənə xoş sözlər deməyə çalışdığını hiss edirdim... Bu isə məni hər şeydən çox acıqlandırırdı. Çünki mən uşaqlıqdan ikiüzlülüyə, qorxaqlığa nifrət edirəm... Biz körpüsalanlar öz kiçik briqadamızda söz qoymuşduq ki, ürəyimizdən keçənləri bir-birimizdən gizlətməyək.

Bəs ər-arvad necə?

Mənim köhnə neft ustası olan qoca babam həmişə deyərdi ki, insan dünyaya bir dəfə gəlir. Ona görə də həmişə namusla yaşamalıdır. Başqasının yanında alnıaçıq olmalıdır. Mən indi babamın sözlərini xatırlayıb düşünürəm ki, əgər bu dünyada namusla yaşamaq, aldatmamaq mümkündürsə, nə üçün belə etməyəsən?! Nə üçün bir damın altında yaşadığın halda, bir-birini aldadasan? Mən aldatmaqdan bir zövq duya bilmirdim. Mən ikiüzlülüyün, yaltaqlığın necə yarandığını hiss edirdim... və bu məndə ikrah hissi doğururdu.

Mən körpüsalanlarla birlikdə ilk məşğələni keçib qayıtdığım zaman Adil soruşdu:

– Bu gün nə öyrəndiniz?

Mən düz onun gözlərinin içinə baxdım və o, dərhal nəzərlərini aşağı saldı. Onun gülümsəyən üzü qızarıb pörtmüşdü.

– Hələ, elə-belə, kitablarla tanış olurduq... – deyə mən soyuq cavab verdim.

Birdən yuxarı dağlardan sərin külək əsdi. Sonra hava qaraldı, göy guruldayıb dalbadal ildırım çaxdı. Əvvəlcə tək-tək, sonra şiddətli dolu yağmağa başladı. Biz stolun üstündəki şeyləri yığışdırıb çadıra qaçdıq. Sonra qapının ağzında dayanıb tufana tamaşa etdik. Meşələr və uçurumlu dərə şaraqhaşaraqla dolmuşdu. Qoz boyda dolu dənələri daşlara, qayalara çırpılıb elə səs çıxarırdı ki, elə bil, minlərlə pulemyotdan birdən atəş açılırdı. Yerə düşmüş dolu tez-tez çaxan ildırım işığında şüşə kimi parlayıb qeyb olurdu. Üç-dörd dəqiqədən sonra dalı yağışa döndü. Çox çəkmədi ki, sellərin qıjıltısı eşidildi. Bizim çadırımız balaca dikdirdə olduğundan, içinə su dolmurdu. Lakin o tərəf-bu tərəfindən ağ köpüklü sel sürətlə axıb uçuruma tökülürdü. Mən özümdə qəribə bir ruh yüksəkliyi hiss edirdim.

Təbiətin qüdrəti məni heyran qoyurdu. Mən tufanın gurultusunu dinləyərək bir az qabaqkı düşüncələrimi xatırlayırdım və sanki mənim açıq, qəti və aydın yol tutmağımı təbiət öz gücü ilə məndən tələb edirdi. Hər cür ikiüzlülük, yalançılıq bu qüdrət qarşısında son dərəcə kiçik və mənasız görünürdü.

Birdən haradansa lap yaxında iki-üç dəfə bərk şaqqıltı eşidildi.

– Bu sel körpünün divarlarını uçurub dağıtmasa yaxşıdır, – deyə Adil yavaş səslə dilləndi və elə bu zaman mən yarıqaranlıqda üç nəfərin üzüaşağı, körpüyə sarı qaçdığını gördüm, mən də dərhal plaşımı başıma ataraq yüyürdüm.

– Hara? – deyə Adil arxadan qışqırdı.

Mən cavab vermədim.

– Divarlar oğul kimi dayanıb! – Yağışın və sellərin gurultusu içində Kərəmxanın şən səsi eşidildi.

Sel körpünün iri borularından güllə kimi çıxaraq qıjıltı ilə uçuruma tökülürdü.

Biz dördümüz də dayanıb «körpəmizə» baxırdıq.

Bizim plaşlarımızdan şırıltı ilə su axırdı. Mən borulardan çıxan selin uçuruma necə töküldüyünü yaxından görmək üçün irəli getmək istədim.

– Yaxına getməyin, – Soltan qolumdan yapışdı.

Mən yerimdə dayandım.

Selin yuxarıdan uçurub gətirdiyi qayalar gurultu qopara-qopara uçuruma yuvarlanırdı. Yağışdan nə dərənin dibi, nə də yandakı dağlar görünürdü. Biz körpü divarlarının və yenicə bərkidilmiş boruların möhkəm dayandığına əmin olandan sonra, onlar öz çadırlarına, mən də özümüzünkünə qaçdım. Adil qapının ağzında dayanıb papiros çəkirdi. Məni görən kimi üzündəki acıq dərhal mülayim bir ifadə ilə əvəz olundu və o, qəsdən gülümsəməyə çalışaraq soruşdu:

– Hə... necədir?

– Yaxşıdır... – deyə mən qısa cavab verib, böyürdən sivişərək çadıra girdim. Sonra su içində olan plaş və ayaqqabılarımı çıxardıb, saçlarımı, üzümü quruladım.

Yağış eyni şiddətlə davam edirdi. Meşənin içində körpüsalanların işığı bəzən görünür, bəzən də dörd-beş dəqiqə yox olurdu. Biz adama bir stəkan kofe ilə bir-iki şəkərçörəyi yeyəndən sonra işığı söndürərək, soyunub çarpayımıza uzandıq. Qapının açıq yerlərindən üzümə sərin su zərrələri səpələnirdi.

Mən uzun zaman oyaq qaldım.

Adilin də oyaq olduğunu hiss edirdim.

Biz susurduq.

Yağış eyni şiddətlə çadırı tarap-turup döyəcləyirdi. Çadırın o tərəf-bu tərəfindən axıb uçuruma tökülən sellərin iti qıjıltısı eşidilirdi. Biz hər yandan tufanla əhatə olunmuş halda susurduq.

Mən təbiətin qüdrətli səsini dinləyirdim. Yəqin ki, Adil də o səsi dinləyirdi. Bəlkə də dinləmirdi. Bəlkə də Adil tamam ayrı şey haqqında düşünürdü. Biz bir-birimizdən bixəbər idik. Yağış isə yarpaqları eyni qüvvətlə vururdu. Sellər axıb uçuruma tökülürdü. Tufanın şiddətində bir ahəngdarlıq vardı və mən bu ahəngin xoş təsiri altında yuxuya getdim. Gecənin bir aləmi dəhşətli gurultuya oyandım.

– O nə idi?! – deyə çadırın qapısında dayanmış Adildən soruşdum.

– Deyəsən, bizdən bir az aşağı, üstündə böyük yemişan ağacı olan qaya uçdu...

– Sən yatmamışdın?

– Yox.

– Nə üçün?

– Elə-belə, yuxum qaçmışdı.

– Üstündə yemişan olan qaya uçsa, yolu bağlayar ki...

– Elədir...

– Gecən xeyrə qalsın!

– Sağ ol!

Mən dərhal yenə yuxuya getdim.

... Səhər tezdən oyandığım zaman Adil çadırda yox idi. Geyinib bayıra çıxdım. Göyün üzü zanbaq kimi gömgöy idi. Günəş yaş yarpaqları, çiçəkləri, otları və körpünün divarlarını gur işığa qərq eləmişdi, çaylaq dolusu köpüklü su axırdı.

Lakin dərədən o yana uzaq dağlar qaramtıl duman içindəydi. Görünür, ora hələ də yağırdı.

... Uçuruma tökülən suların şırıltısı dərənin dibindən axan dağ çayının qıjıltısına qarışırdı.

... Bizdən bir qədər aşağı, üzərində tək yemişan ağacı olan əyri qaya uçub yolu tutmuşdu. Adil və körpüsalanlar dayanıb sükut içində baxırdılar. Dağların o tərəfindəki fermalara gedən yeganə yol bağlanmışdı.

... Böyük bir yük maşını gəlib yol kəsilən yerdə dayandı. Həddindən artıq kök və gülərüzlü şofer oğlan düşüb yola tökülmüş qayaların üstündən aşaraq bizim yanımıza gəldi.

– Naçalnik, – deyə o, gülümsəyərək Adilə müraciət elədi, – biz neyləyəcəyik? Fermalara un aparıram. Camaat gözləyir.

– Düzələr, – deyə Adil sakit halda cavab verdi.

Sonra buldozerçiyə tərəf dönərək onun üzünə baxmadan soruşdu:

– Maşın sazdırmı?

– Bəli!

– Yolu təmizləmək lazımdır.

– Oldu!

– Tək siz öhdəsindən gələ bilərsinizmi? Bəlkə rayondan başqa buldozer də gətirdək...

– Məncə, lazım deyil, – buldozerçi yola tökülmüş daş qalağına baxa-baxa cavab verdi.

Bu qısa söhbət zamanı mən Adilin buldozerçi ilə mülayim söhbətindəki gərginliyi hiss edirdim. Hiss edirdim ki, bu mehribanlıq sünidir və Adilə çox baha başa gəlir. «Öz hisslərimizi bir-birimizdən gizlətməyə bizi nə məcbur edir? Dünya bina olandan indiyə qədər davam edib gələn bu ikiüzlülük insanları təngə gətirməmişdirmi?»

... Buldozerçi iri-iri qaya parçalarını qabağına qatıb düz uçurumun qırağına gətirir və oradan aşağı yuvarladırdı. Daşlar dəhşətli gurultu qopara-qopara, nəhəng qayaların üzərindən atlana-atlana dərəyə gedirdi.

Bu eynilə ilk dəfə mənim bura gəldiyim zaman gördüyüm mənzərə idi. Lakin buldozerçi ondakı kimi hər dəfə uçuruma yaxınlaşdıqca, mənə baxıb istehza ilə gülümsəmirdi.

İndi buldozerçinin üzündə işgüzar qayğıdan başqa heç bir ifadə yox idi. Adil bir qədər tamaşa eləyəndən sonra dönüb çadıra getdi. Yol bağlı olduğundan, yəqin ki, bu gün işə gedə bilməyəcəkdi. «QAZ-69» o biri tayda qalmışdı.

Buldozerçi düz üç saat aramsız işlədi. Yolun ortasında təll atılmış qayalar qurtarmaq bilmirdi.

– Düş, bir tikə çörəkdən-zaddan ye, – deyə Soltan buldozerçiyə müraciət etdi.

O, maşını saxlayıb düşdü. Sonra yaylığını çıxardıb onu təzə görürmüş kimi bir neçə saniyə baxdı, alnının və boynunun tərini sildi. Bu yaylığı, o birilərininki ilə birlikdə mən yuyub-ütüləmişdim.

– Gedək balaca bir qəlyanaltı eləyək, – Soltan yeni gəlmiş yük maşınının şoferinə də təklif etdi.

– Nəyiniz var? – Kök oğlan körpüsalanlarla yüz ilin dostuymuş kimi açıq-saçıqlıqla soruşdu.

– Ev yiyəsinin olanından, – deyə Soltan gülümsədi, – çay, pendir, təzə buğda yuxası.

– Yox, dadaş, mən sizi qonaq eləməli oldum...

Şofer azı yüz iyirmi kilo ağırlığına uyuşmayan bir cəldliklə daşların üstündən tullana-tullana o taya keçib yük maşınına qalxdı. Sonra böyük bir zənbillə geri qayıdıb, üç iri parça kolbasa, iki balıq konservi, beş şüşə pivə və bir kömbə çörək çıxartdı.

Kərəmxan:

– Ə, qardaşlıq, – dedi, – sən dünyanı yığıb gətirmisən ki.

– Nə olacaq? Gəlin oturun.

Şofer cibindən bükülü bir qəzet çıxarıb ora-burasına baxaraq:

– Təzə olsa da, maraqlı bir şey yoxdur, – deyə otun üstünə sərdi.

Soltan:

– Bəlkə çadıra gedəydik?

Buldozerçi:

– Lazım deyil, bura yaxşıdır, – deyib hamıdan əvvəl əyləşdi.

Kərəmxan:

– Onda mən gedim stəkandan-zaddan gətirim.

Şofer:

– Dayan, stəkan da var, – deyə göy, sətin pencəyinin cibindən balaca bir stəkan və çəngəl-bıçaqdan tutmuş konserv qutusu, şüşə ağzı açana qədər, azı, on beş-iyirmi ağzı olan bıçaq çıxartdı.

– Sən ölmüyəsən! Səndə dəsgah var, qardaşlıq, adın nədir? – deyə Kərəmxan soruşdu.

– Adım Səməndər! – deyə şofer cavab verib, kolbasaları, çörəyi səliqə ilə doğradı, konserv qutularını açdı.

Sonra mənə müraciətlə:

– Bəlkə, – dedi, – siz də əyləşəsiniz...

– «Bəlkə» nə üçün? – dedim. – Sizinki döndü... «Qonaq, çörək yeyirsiniz?»

Şofer bərkdən güldü.

Hamımız otların üstündə oturduq, mən bir-iki tikə alandan sonra əlimi süfrədən çəkib:

– Çox sağ ol, Mirzə Səməndər, – dedim, – indisə xahiş edirəm mənə icazə verəsiniz, qaçım yoldaşımın yanına, görüm neyləyir.

– Hansı yoldaşınızın?

– Necə yəni hansı yoldaşımın? Həyat yoldaşımın!

– Bağışlayın.

Adil qapıda yemək stolunun yanında oturub, körpünün borularından çıxaraq gurultu ilə uçuruma tökülən selə baxırdı. Mən cəld stolun üstünə təzə ağ süfrə salıb göy-göyərti qoydum. Sonra qayğanaq bişirib iki qaba çəkdim və özüm də əyləşib böyük iştaha ilə yeməyə başladım.

O, bir-iki tikə götürüb çəkildi. Mən payımın hamısını eyni iştaha ilə yeyib qurtardım.

– Sənə çay tökümmü, Adil?

– Tök!

– Yəqin ki, yol təmizlənənəcən evdəsən.

– Yəqin ki...

Mən onun üçün bir stəkan tünd çay tökub, yenə də körpüsalanların yanına getdim. Onlar da təzəcə yeyib qurtarmışdılar.

Buldozerçi öz maşınına əyləşib, yolu tutmuş qayaları yenidən tərpədərək uçuruma yuvarlatmağa başladı. Biz dayanıb tamaşa edirdik.

Üzərində iri yemişan ağacı olan qayalıq elə parçalanmışdı ki, elə bil, dinamitlə partlatmışdın. Yemişan ağacı tikə-tikə olub torpağa qarışmışdı. Dünən tağ kimi yola sarı əyilmiş qayalığın üzərində tək dayanan bu yemişan ağacının romantik bir gözəlliyi var idi. Onun duruşu şahanə bir vüqar, qayğısız bir gözəllik təlqin edirdi. Adama elə gəlirdi ki, o min ildir elə beləcə qürurla dayanıb... Və min illər bundan sonra da elə beləcə dayanacaqdır.

Dünyanın işi əzəldən belədir. Təbiət böyük bir eşqlə yaratdığını eyni təntənə ilə də məhv edir.

Buldozerçinin bütün diqqəti maşının qarşısında idi. Onun çılpaq qolları, boynu-boğazı mis kimi qızarmışdı. Saçının qıvrımları bir-birinə qarışmışdı. Kimsəyə baxmırdı. Kimsə ilə bir kəlmə kəsib danışmırdı. «İnsan nə qəribə məxluqdur...» – deyə mən öz-özümə filosofluq edirdim. Heç elə bil bu buldozerçi birinci dəfə mən bura gələndə gördüyüm o saymaz oğlan deyil... O zaman o, maşınını qəsdən hər dəfə uçurumun lap kənarına qədər gətirir və istehza ilə mənə baxıb gülümsəyirdi. Heyif ki, rəssam deyiləm. Yoxsa o zaman onun üzündə olan ifadəni elə çəkərdim ki...

İndisə, Kərəmxanın mahnısında deyildiyi kimi, tamam qaradinməz olubdur. Elə bil ki, danışmağa ağzından kirə istəyir. Elə bil ki, Soltanla Kərəmxandan başqa hamıdan zəhləsi gedir...

Lakin yox... O, şofer Səməndərlə də çox həvəslə danışırdı. Hətta, onun zarafatlarına gülürdü də. Adili görəndə isə, demək olar ki, əməlli-başlı qəzəblənirdi. O, üzünü yana çevirməklə bu hissini gizlətməyə çalışırdı. Lakin ovçu yanında göz qırpmaq olmaz. Mən onun hər bir hərəkətini bütün incəliklərinə qədər görüb-duyurdum. Mən ona qarşı son dərəcə həssas olduğumu gizlətmirdim. Biz bir-birimizdən heç bir şey gizlətməyəcəyimiz barədə briqadada and içmişdik. Lakin biz öz andımızı pozuruq. Mənə elə gəlir ki, Soltan da, Kərəmxan da, buldozerçi də, mən də nə isə bir şey bilirik. Nə isə hiss edirik, lakin bu «hiss etdiyimizi» bir-birimizə deməkdən çəkinirik.

İndi işimiz çoxdur. Baş açılan kimi mən bu barədə briqadada danışacağam... Mən hər şeyi... hər şeyi danışacağam. Bəlkə, hətta ağlayacam da. Mənim deməyə sözüm çoxdur. Mən onlara deyəcəyəm: «Bura baxın, əzizlərim, gəlin, nə qədər çətin olsa da, andımıza əməl eləyək... Gəlin dünən qopan tufan kimi biz də öz böyük həqiqətimizlə hər şeyi alt-üst eləyək. Yüz min illərdən bəri insanlara çətin görünən mətləbi biz asan eləyək!..»

İndi günəş düz buldozerçinin üzərinə şaxıyırdı. Onun alnında, üzündə tər damlaları parıldayırdı. Yağışdan-tufandan sonra dağ günəşi qızğın olur.

– Bəlkə bizim qəhrəmana bir stəkan pivə verəsiniz... – deyə mən zarafatyana bir əda ilə şofer Səməndərə müraciət elədim, – yoxsa daha yoxdur?..

– Mənim, bax, bu gözüm üstə! Nə üçün yoxdur?! – Şofer daşların üzərindən sıçraya-sıçraya gedib bir şüşə pivə gətirərək, ağzını açdı.

Mən:

– Bəs stəkan?

– Stəkanı neyləyir? – deyə o, yaxınlaşıb şüşəni buldozerçiyə uzatdı.

O da alıb birnəfəsə hamısını içərək, şüşəni uçuruma tulladı. Sonra bizə baxmadan yenə də işinə davam etdi.

– Birini də gətirimmi? – deyə şofer Səməndər ona sarı qışqırdı.

Buldozerçi başını buladı.

Kərəmxan zarafat elədi:

– Deyəsən, pivənin hamısını bizə içirtmək fikrindəsən.

– İçirdəndə nə olacaq, dədəm döyməyəcək, nənəm söyməyəcək. Qurbandır sizə!

Soltanla Kərəmxan qaya parçalarını linglə tərpədib irəli yuvarladırdılar ki, buldozer yaxşı ala bilsin. Səməndər də onlara kömək edirdi.

Etiraf edim ki, onun qonaq elədiyi şeylər mənə həmişə yediklərimdən ləzzətli gəlirdi. Yaxşı deyiblər: qonşu payı şirin olar.

– Sizin yuxarı fermalarda nə var, nə yox? – deyə mən ondan soruşdum.

– Hər nə desəniz. Sağlıq olsun, körpüləri salıb qurtarandan sonra gəlib görərsiniz.

Buldozerçi ara vermədən işləyirdi. Şofer Səməndər iki dəfə ona təklif etdi ki, sən düş, bir az dincəl, mən işləyim. Razı olmadı. Onun üzündən, əzələləri yumruqlanmış qollarından su axırdı. Dağ günəşi elə yandırırdı ki...

O, bir az dincəlsəydi, pis olmazdı. Keçmə bu oğlanların inadından.

Təxminən saat üçə yaxın yolun əsas hissəsi açıldı. Şofer Səməndər maşınına əyləşib uzaq dağlara yol aldı və tezliklə meşədə görünməz oldu.

Günün axırına yaxın buldozerçi yolu tamam təmizləyib qurtardı.

Biz, briqada üzvləri onu ortaya alıb, hərəmiz könül açan bir söz dedik.

– Tərlisən, sənə soyuq olar... – deyə Kərəmxan öz nazik pencəyini onun çiyninə saldı.

Mən çadıra gəlib:

– Adil, – dedim, – sən bizim rəisimizsən! Xahiş edirəm, buldozerçini təbrik eləyəsən.

O, sakit halda soruşdu:

– Nəyə görə?

– Yolu təmizləyib qurtardı.

Adil gülümsədi:

– Baş üstə, təbrik edərəm. Ancaq, axı bu onun vəzifəsidir.

– Əvvəla, onun vəzifəsi körpü salmaqdır. İkincisi, bir var, tək öz vəzifəni yerinə yetirəsən, bir də var, bir gündə on günün işini görəsən. Sən gördün ki, yola nə qədər daş-qaya tökülmüşdü...

Adil dinmədi. Haçandan-haçana mənim üzümə baxmadan:

– Əgər, – dedi, – ayın axırında imkan olarsa, tapşıraram, bugünkü işini nəzərə alıb, ona bir az artıq pul yazsınlar.

– Heç o, pul barədə düşünmür...

– Pul barədə düşünmürsə, burada nə gəzir?

– Bəs sən, mən burada nə gəzirik?

– Mən pul barədə düşünürəm!

Mən deməyə söz tapmadım və bu məni daha da qəzəbləndirdi.

Axşama yaxın hava yenə də tutuldu. Gecədən bir az keçmiş təkrar yağış başladı.

Səhər biz oyananda yağış kəsməmişdi. Mən körpü tərəfdə səs-küy eşidərək cəld geyinib bayıra çıxdım. Soltan, Kərəmxan və buldozerçi yağışın altında nə isə edirdilər. Mən plaşı başıma atıb onların yanına yüyürdüm. Sel üst tərəfdən böyük bir qaya parçasını yumalayıb suyun körpünün borularına dolduğu yerinə salmışdı. Borunun ağzı tutulduğundan, su yuxarı qalxaraq güc verib təzə divarı uçurmaq istəyirdi. Körpüsalanlar, dizlərinə qədər suyun içində, linglə qayanı qaldırıb kənara yıxmağa çalışırdılar.

Mən də lingin yuxarı tərəfindən yapışdım. Yağış üzümüzə çırpdığından, gözümüzü açmağa imkan vermirdi.

– Bir də!

– Ay gözünə dönüm, bir də! – deyə Kərəmxan tufanın içində ahəngdar səslə komanda verdi.

– Tərpənir! Bir də!

Və biz bir də güc verəndə qayanı qaldırıb kənara aşırdıq. Sel qəzəblə boruya doldu. Biz sudan çıxanda, yuxarı tərəfdə gurultu eşidildi və bu anda onlarca daş parçası o yandan yumalanaraq böyrümüzdən, başımızın üstündən atlandı.

– Qərib nə oldu? – deyə Soltan birdən səsləndi və mən tələsik dönüb baxanda, buldozerçini körpünün divarına söykənərək gözlərini yumub sağ ayağını yuxarı qaldırdığını gördüm. Üçümüz də bir anda onun yanına yüyürdük.

Soltan təkrar soruşdu:

– Nə oldu?

Buldozerçi ağrının şiddətindən zorla cavab verdi:

– Daş dəydi.

Onun yanında iri bir daş düşüb qalmışdı. Ayağından isə qan axırdı. Soltanla Kərəmxan onun qoltuğuna girdilər və biz çox çətinliklə onu çadırlarına aparıb çarpayısının üstündə oturtduq. Sonra mən:

– Dayanın, yaraya əl vurmayın, bu dəqiqə gəlirəm! – deyib öz çadırımıza yüyürdüm. Və Bakıdan gətirdiyim balaca əczaxananı götürdüm. Adil nə isə soruşdu. Lakin mən ona cavab vermədən körpüsalanların yanına qaçdım. Buldozerçinin ayağından qan sel kimi axıb çadırın ortasında göllənmişdi. Mən onun qanlı corabını qayçı ilə kəsib tulladım. Yaranın ətrafını spirtlə yuyub təmizlədim. Bir parça cunaya yod töküb yaraya basdım. Mən çiliklənmiş sümükləri əlimin altında hiss edirdim. Buldozerçi dinmirdi. Mən yaranı sarıyıb qurtarandan sonra Kərəmxan soruşdu:

– Qərib, yenə ağrıyır?

– Ağrıyır.

Soltan bir qədəh konyak töküb ona uzatdı:

– Al, vur getsin. Deyirlər, cəbhədə yaralılara hərdən belə şey verirmişlər.

Buldozerçi konyakı alıb içdi.

Mən:

– İndisə, paltarınızı dəyişin. Yaş paltarda olmaz, – deyib bayıra çıxdım.

Yağış hələ də tökürdü. Bir-iki dəqiqədən sonra:

– Səriyyə, gələ bilərsən... – deyə Soltan içəridən səsləndi. Mən çadıra girərək buldozerçiyə:

– Bir az dincəlin, sonra rayon mərkəzinə, həkimə getmək lazımdır, – dedim.

– Əşi, orada nə var ki, həkimə getsin... – Kərəmxan zarafatyana cavab verdi.

Mən:

– Yox, – dedim, – getmək lazımdır.

– Düzdür, həkimsiz olmaz, – deyə Soltan təsdiq etdi.

Mən öz çadırımıza gəlib:

– Adil, – dedim, – buldozerçinin ayağı bərk yaralanıb, onu rayon mərkəzinə aparmaq lazımdır. Sən işə gedəcəksən?

– Gedəcəyəm.

– Onda buldozerçini də maşına qoyarıq.

– Mən yolda iş sahələrinə baş çəkəcəyəm. Telefon olan yerdə zəng edərəm, xəstəxanadan maşın göndərərlər.

– Yox, Adil, gec olar, onu tez, lap bu dəqiqə aparmaq lazımdır.

– Yaxşı, sən deyən olsun.

Adil etiraz eləmədi və o geyinib qurtarana qədər mən çayını-çörəyini hazırlayıb stolun üstünə qoydum. Sonra özüm də paltarımı dəyişib «QAZ-69»a əyləşərək, ağacların arasından keçib lap körpüsalanların çadırına yaxınlaşdım.

Soltanla Kərəmxan buldozerçinin qoltuğuna girərək, maşına çıxartdılar.

– Qəriblə kim gedəsidir? – deyə Kərəmxan Soltandan soruşdu.

– Mən! – deyə cavab verdim.

– Bəlkə bizdən də birimiz gedək? – Kərəmxan Soltana baxdı.

Buldozerçi mənə müraciətlə:

– Sizə əziyyət olar, – dedi, – qoyun uşaqlardan biri getsin.

– Mənə heç bir əziyyəti yoxdur, – dedim, – uşaqlar burada qalmalıdırlar. Bu tufanda yarımçıq körpünü yiyəsiz qoymaq olmaz.

– Doğrudur, – deyə Soltan təsdiq etdi, – Səriyyənin getməsi yaxşıdır.

Mən təkrar maşını öz çadırımızın qabağına gətirdim. Adil sükanın arxasında oturmaq istədi. Lakin mən durmadım.

– Nə təfavütü var, – dedim, – ya sən, ya mən.

O dinmədi. Buldozerçidən də heç nə soruşmadı. Biz tərpəndik. Yağış eyni şiddətlə tökürdü. Yolda tez-tez dumana düşüb çıxırdıq. Mən yaralını incitməmək üçün mümkün qədər ehtiyatla sürürdüm.

Rayon mərkəzinə çatanda, Adil düşüb öz idarəsinə getdi və gedərkən:

– Xahiş edirəm, – dedi, – maşını tez qaytar, bəlkə mənə lazım oldu.

Mən onun arxasınca baxaraq, heç bir söz demədim və birbaş rayon xəstəxanasının qabağına sürdüm.

İnstitutu təzə qurtarmış cavan bir oğlan olan baş cərrah şəfqət bacısının müşayiətilə yaranı müayinə etdikdən sonra dərhal infeksiya əleyhinə iynə vurdu. Sonra məni öz otağına apararaq:

– Bilirsinizmi, – dedi, – yara çox ağırdır. Barmaq sümükləri də sınıb.

Sonra özünə güvənən ötkəm bir ifadə ilə əlavə etdi:

– Eybi yoxdur, sağaldarıq. Cərrahiyyə əməliyyatı çox mürəkkəb olacaq. Ancaq çalışarıq müvəffəqiyyətlə qurtarsın.

– Cərrahiyyəni kim eləyəcək?

– Mən!

Əvvəl heç bir söz demədim. Lakin o, həddindən artıq gənc idi... Utanmaq yeri deyildi.

– Bəlkə Bakıdan professor çağıraq?

Həkim bərk qızararaq, mənə acıqlı bir nəzər salıb:

– Əvvəla, – dedi, – o şeyi ki, özümüz eləyirik, ondan ötrü şəhərdən adam çağırmırıq. İkincisi, bu cür havada aeroplan gələ bilməz. Aydındırmı?

– Yox, aydın deyil.
– Nə aydın deyil?
– Cərrahiyyənin müvəffəqiyyətlə keçəcəyinə siz əminsinizmi?
– Əminəm. Daha nə soruşursunuz?
– Daha heç nə.
– Yaralı sizin nəyinizdir?
– Yoldaşım.
– Onun üçün bu qədər narahat olursunuz? – deyə o gülümsədi.

Görünür, kinli oğlan deyilmiş. Özü də mənim «yoldaşımdır» sözünü «ərimdir» mənasında başa düşüb... Mən də onun səhvini düzəltməyərək:

– Yaxşı, – dedim, – əməliyyatı nə vaxt başlamaq fikrindəsiniz?
– Sabah səhər saat doqquzda.
– Bəlkə bu gün...
– Bu gün iki cərrahiyyə əməliyyatı aparacağam, – deyə o, qürurla cavab verdi, – vaxtım yoxdur.

Sonra zəngi basaraq, gələn şəfqət bacısına əmr verdi:

– Yaralını qəbul eləyin.

Şəfqət bacısı ilə birlikdə mən də çıxdım.

Buldozerçini palatada yerləşdirikdən sonra soruşdum:

– Bəlkə ürəyin bir şey istəyir, Qərib?
– Heç nə lazım deyil...

Sonra şəfqət bacısına:

– Su istəyirəm, – dedi.
– Su yaxşı deyil, – şəfqət bacısı gedib bir stəkan çay gətirdi.

Sonra termometr qoydu. Mən səbirsizliklə on dəqiqə gözlədim. Şəfqət bacısı termometri götürüb əvvəl özü baxdı, sonra mənə verdi. Otuz doqquzdan xeyli ötmüşdü. Buldozerçi hərarət barədə heç nə soruşmadı, biz də demədik.

– Siz çox zəhmət çəkdiniz, sağ olun, – deyə o mənə müraciət elədi, – uşaqlara deyin nigaran olmasınlar.
– Mən hələ qayıtmıram.
– Bu gün getmirsiniz?
– Yox.
– Nə üçün?
– Burada bir-iki günlük işim var. Hələlik, sağ olun! Səhər gələcəyəm.

Mən təkrar baş cərrahın yanına qayıdıb, hərarətin çox yüksək olduğunu söylədim. Cavan həkim gülümsədi:

– Eybi yoxdur, əlbəttə, hərarəti olacaq. Çox ağır yaradır. Bu saat tapşıraram, penisillin vurarlar.
– Hələlik, doktor, – deyib çıxdım və maşına oturub, Adilin idarəsinə getdim.

Əhvalatı ona danışıb əlavə etdim ki:

– Mən bu gün evə qayıda bilməyəcəyəm. Buldozerçini tək qoyub getmək olmaz.
– Nə üçün? Bəyəm xəstəxanada adam-zad yoxdur?
– Adam var. Ancaq mən cərrahiyyə əməliyyatının nəticəsini bilməmiş getmək istəmirəm.

O, dərindən nəfəs alaraq, mənim üzümə baxmadan:

– Yaxşı, – dedi, – nə cür istəyirsən... Ancaq harada qalacaqsan?
– Hələlik manikürçü qadıngilə gedərəm. Ya onlarda qalaram, ya da mehmanxanada. Sən get evə, narahat olma. Səhər birlikdə qayıdarıq.

Mən gözləyirdim ki, o deyəcək: «İndi gedək evə, səhər yenə gələrsən. Onsuz da mən hər gün işə gəlib-gedirəm». Lakin o belə demədi. Mən onun çox pərt olduğunu hiss edirdim.

– Hələlik, Adil! Bu gün naharı burada yeyib gedərsən.

O dinmədi.

Məni görərkən dərhal ayağa duran gənc katibənin böyründən keçib pillələri düşdüm.

Manikürçü qadının evi həmişəki kimi sərin, təmiz və səliqəli idi. Biz gilənar mürəbbəsi ilə çay içib, oradan-buradan söhbət elədik. Manikürçü qadının qızı baş cərrah Eyvazlını çox tərifləyirdi.

– Cavanlığına baxmayın. Yaman istedadlıdır. Hələ əlindən bir xata çıxmayıb, deyirlər, çox yüngül əli var.
– Görək sabah bizim buldozerçinin başına nə gətirir, – deyə mən zarafat elədim.

Axşam mən mehmanxanaya getmək istədim. Ev sahibləri buraxmadılar. Qonşudan xəstəxanaya zəng eləyib buldozerçinin vəziyyətini soruşdum. Gündüz gördüyüm şəfqət bacısı telefona gəlib cavab verdi ki:

– Vəziyyəti elə siz gördüyünüz kimidir.
– Ağrıdan şikayət eləyir?
– Heç bir şeydən şikayət eləmir. Gözünü yumub sakit uzanıb.
– Penisillin vurdunuzmu?
– Vurduq.

O gecə mən səhərə qədər Qəribi yuxuda öz buldozerinin üstündə oturub selin-suyun içində əlləşən gördüm.

Səhər manikürçünün qızı ilə birlikdə xəstəxanaya getdik. Tanış şəfqət bacısı mənə dedi ki:

– Baş cərrah sizin yaralı barəsində o biri həkimlərlə konsilium edir.
– Məgər vəziyyəti nə cürdür ki?
– Bilmirəm... – deyə şəfqət bacısı tutularaq cavab verdi.

Mən icazə-filan almadan otağa girdim. İçəridə qızğın mübahisə idi. Məni görərkən susdular.

Baş cərrah mənə ciddi bir nəzər salaraq:

– Bilirsinizmi, – dedi, – biz sizin yoldaşınızın ayağını pəncədən kəsmək qərarına gəlmişik.

– Nə üçün?

– Çünki barmaq tərəfindən qanqren başlanıb. Ayrı çarə yoxdur. Əgər gözləsək, sonra qıçını kəsmək lazım gələcək.

– Yaralı sizin qərarınızı bilirmi?

– Bilir.

– Nə deyir? Razılıq verir?

– Yox, razılıq vermir. Bu saat onun fikri ilə hesablaşmaq olmaz. Qızdırması çox yuxarıdır.

– Kəsilməyə mən də razılıq vermirəm! – dedim.

Baş cərrah:

– O zaman məsuliyyət bizim üzərimizdən götürülür.

– Ancaq mən xəstəni Bakıya aparmaq istəyirəm.

Aradan qısa bir sükut keçdi.

– Nə vaxt aparmaq istəyirsiniz? – deyə həkim soruşdu.

– Lap bu saat.

– Nə ilə?

– Maşınla.

Yenə də sükut.

– Nə olar, – madam ki, istəyirsiniz, aparın. Amma gecikməyin. Yaralının vəziyyəti çox ciddidir. Bir saat belə ləngitmək olmaz.

– Mən xəstəni görə bilərəmmi?

– Görə bilərsiniz, – deyə baş cərrah üzümə baxmadan cavab verdi.

... Buldozerçinin rəngi pörtmüşdü. Məni görərkən gülümsəyib:

– Səriyyə, – dedi, – deyəsən, bu həkimlər mənim ayağımı tutub kəsmək istəyirlər...

– Eşitdim. Mən sizi bu saat Bakıya aparıram. Orada təcrübəli professorlar baxarlar.

– Bakıya getmək olar. Ancaq...

O, dişlərini bir-birinə sıxaraq, bir neçə saniyə susdu. Görünür, ayağı bərk ağrıyırdı.

– Ancaq sizinlə getmərəm. Gedin uşaqlardan birini göndərin. Ya da, mənim anamgil qonşu rayonda olurlar, onlara teleqram vurun gəlsinlər.

– Heç nə lazım deyil! O gec olar. Siz mənimlə gedəcəksiniz. Uşaqlarla qərarımız belə olub. Onlar işləyirlər.

O, quru atəşlə yanan gözlərini bir an üzümdə saxlayaraq, daha nə isə demək istədi. Lakin söhbət məqamı deyildi. Onun vəziyyəti, doğrudan da, ciddi idi.

Palatadan çıxıb, bayırda məni gözləyən manikürçünün qızı ilə birlikdə Adilin idarəsinə getdik. Katibə xəbər verdi ki, Adil rayon

icraiyyə komitəsinin sədri ilə sahələrə gedib. Axşam saat beşdə-altıda qayıdacaq... Dedi ki, siz onu gözləyəsiniz.

Lakin mən onu gözləyə bilmədim. Mən bir qədər fikirləşəndən sonra katibədən soruşdum:

– Adil öz maşınında gedib?

– Xeyr, ispalkomun «Volqa»sında getdilər.

Biz Adilin maşını dayanan qaraja getdik. Orada məni tanıyırdılar. Müdirlə salamlaşıb dedim:

– Bir neçə saatlığa maşın mənə lazımdır. Adil soruşsa, deyərsən.

Qaraj müdiri:

– Baş üstə! – deyib darvazanı taybatay açdı.

Biz maşına qalxdıq. Mən əvvəlcə aptekə sürüb, «valerian» və sair xırda-xuruş dərman götürdüm. Sonra bazara sürüb, bir qədər gilənar, gilas, alma aldım. Daha sonra manikürçü qadıngilə gəldik.

– Buradan Bakıya dörd yüz kilometrə qədər yoldur. O cür ağır yaralı ilə tək getmək sizin üçün çətin olar, – deyə manikürçü qadın etiraz elədi. – Heç olmazsa, bir yoldaş da lazımdır.

Qızı dilləndi:

– Yoldaş – mən!

– Yox, sizə zəhmət olar, – dedim.

– Nə zəhmət olacaq?! Vaxta ki, getmək istəyir, qoyun getsin. Bakıda ev-eşiyimizə də baş çəkər. Biz hələ iki ay buradayıq.

Qız anasının razılıq verməsinə sevinib getməyə hazırlaşdı. Mən axşam da bir şey yeməmişdim, onlarla birlikdə qəlyanaltı elədim. Sonra manikürçü qadın böyük termosu çayla doldurdu. Soyutma yumurta bişirdi. Pendirdən-çörəkdən zənbilə yığıb maşına qoydu. Özü də əyləşib bizimlə xəstəxananın həyətinə gəldi.

... Biz rayon mərkəzindən çıxanda hələ də yağış çiskinləyirdi. Ətraf xəfif duman içindəydi.

Mən tez-tez dönüb arxaya baxırdım. Buldozerçi gözlərini yummuşdu. Qonşu rayonun poçt idarəsinin qabağında maşını saxlayaraq, düşüb Adilə bu məzmunda bir teleqram vurdum: «Adil! Buldozerçinin ayağı qanqren elədiyindən, kəsmək istəyirdilər. Qoymadım. Onu təcili Bakıya aparası oldum. İdarəyə gəldim ki, səndən icazə alım. Dedilər, axşam qayıdacaqsan. O vaxta qədər gözləmək olmazdı. Çarəsizlikdən sənin maşınında getdik. Hələlik! Səriyyə».

Biz sürətlə dağbasardan arana enirdik. Bu yerlərdə yağışdan əsər-əlamət yox idi. Asfalt qupquru idi. Göydən od yağırdı. Mən saatda yetmişdən az getməməyə çalışırdım. Tez-tez bir-iki dəqiqəliyə maşını saxlayıb, Qəribə çay və meyvə verirdim. Çox susayırdı. Huşu özündə olsa da, hərarətinin yüksək olduğunu hiss edirdim. Biz maşının içini elə düzəltmişdik ki, o, ayağını həmişə uzatmış vəziyyətdə saxlaya bilsin. Buna baxmayaraq, qanqren başlamış yaralı üçün bu

qədər uzun yolun, maşının silkələnməsinin nə demək olduğu məlum idi. Lakin o dinmirdi.

Ağdaş şəhərinin yaxınlığında, dörd yüz əlli ildən artıq yaşı olan çinarın altında yaxşı bir çayxana var. Mən çinarın kölgəsində maşını saxladım. Məhrəbanı isladıb Qəribin üzünün tozunu sildim. Sonra təzə gilənar mürəbbəsiylə çay verdim. Manikürçünün qızı ilə mən də bir-iki stəkan çay içəndən sonra ona dedim:

– Bəlkə siz keçib burada oturasınız. Qəribin başına tez-tez cuna qoymaq lazımdır.

O mənim təklifimi həvəslə qəbul etdi.

Mən sükanın arxasına, o isə Qəribin yanına keçdi.

Mən bu dəfə sürəti bir az da qaldırdım. Yaralıya əziyyət də olsa, şəhərə mümkün qədər tez çatmaq lazım idi. Mən maşınımı kiçik bir daş qırığının üstündən də olsa atlandırmamağa çalışırdım. Tənzifi tez-tez təzələyirdik. Nəhayət, məşhur Ağsu keçidi göründü.

– Daha az qalmışıq, Qəribcan, – deyə mən geri döndüm.

Birinci dəfə idi ki, ona Qəribcan deyə müraciət edirdim. O, gözlərini açıb bir an mənə baxdı, sonra yenə yumdu.

Biz Ağsu keçidinə çatanda hava birdən-birə tutuldu və bərk yağış başladı. Biz keçidin başına qalxanda yağış o qədər şiddətləndi ki, yoldan şırıltı ilə sel axır və üç-dörd addım qabağı görmək olmurdu. Bəzən yolu kəsib uçuruma tökülən su maşının ayaq qoyulan yerinə qədər qalxırdı. Mən suyun motoru söndürəcəyindən qorxub, ehtiyatla irəliləyirdim. Orada-burada dalbadal ildırım çaxıb meşəni və dərələri işıqlandırırdı. Mən qorxurdum ki, sel motoru söndürər, güc verib maşını uçuruma yuvarladar. Ən pisi də bu idi ki, yağış o yandan bəri düz üzümə çırpdığından, gözlərimi açmağa imkan vermirdi. Hər otuz-qırx metrdən bir isə döngələri burulmaq lazım gəlirdi.

Yol ilə o qədər sel axırdı ki, elə bil, biz dəhşətli bir dağ çayının içi ilə irəliləyirdik. Elə bil ki, «QAZ-69» canlı bir məxluqa çevrilərək, mənimlə birlikdə bu sellərin əlindən salamat xilas olmaq üçün fövqəladə güc və cəsarət göstərirdi. Öz-özümə deyirdim: «Bircə motor sönməyəydi!» Afərin! Tormoza söz yoxdur! Göylərdə bəyəm nə qədər su olarmış... Birdən mən bir anlığa geri çevrildim. Qərib gözlərini açaraq diqqətlə qabağa baxırdı. Bu zaman maşın təkrar yolu ortadan kəsən gur selə rast gəldi.

– Bərk keçin! – deyə buldozerçi arxadan səsləndi. Mən maşının sürətini artırıb seli qıjıltı ilə keçdim və dərhal geri çevrildim. Buldozerçi yenə də gözlərini yummuşdu.

Nəhayət, biz Ağsu keçidini enib yağışdan çıxdıq və bir az gedəndən sonra yenə isti başladı.

Mən qol saatıma baxdım. Çinarın altındakı on beş-iyirmi dəqiqəni nəzərə almasaq, düz altı saat idi ki, yol gəlirdik. Keçiddə xeyli ləngimişdik. Şamaxıdan sonra təxminən yüz kilometr yolumuz qalırdı. Mən sürəti artırdım. Özümdə yorğunluq hiss eləmirdim. Yalnız qollarımın yuxarısı, birtəhər, keyiyən kimi olmuşdu.

Axşam saat yeddiyə işləyəndə Bakıya çatıb, maşını düz Azərbaycan travmatologiya və ortopediya institutuna sürdüm. Ora yaxşı xəstəxana hesab olunurdu. Baş həkim də köhnə neftçi olan atamın dostu idi. Lakin maşını qapıda qoyub, yüyürə-yüyürə pilləkəni çıxdığım zaman lap göydən düşmüş kimi baş həkimə rast gəldim.

– Salam, doktor, – deyib tövşüyə-tövşüyə qabağını kəsdim.

– Salam... – deyə həkim ayaq saxlayıb təəccüblə mənə baxdı.

– Deyəsən, tanımırsınız, Səriyyəyəm də, usta Ağabalanın qızı.

– Bay, salam... salam... – altmış beş-yetmiş yaşlı xoşsifət bir kişi olan baş həkim mənimlə əl tutdu.

– Nə olub, üzün-gözün niyə belə torpaq içindədir?..

– Yeddi saatdır ki, maşın sürürəm... Rayondan ağır bir xəstə gətirmişəm.

– Bəs sən Bakıda olmursan? Rayonda nə işin var idi?

– Xeyr, Adil də, mən də rayonda işləyirik. Müvəqqəti getmişik. Bizim yaxşı bir buldozerçimiz var; daş düşüb, ayağını əzib. Rayonda kəsmək istəyirdilər, götürüb qaçmışam bura.

– Kəsmək nə üçün? Nə olub bəyəm?

– Deyirlər, guya qanqren başlayıb...

Doktor bir neçə an fikirləşib:

– Yaxşı, – dedi, – deyərəm xəstəni qəbul etsinlər.

– Çox razıyam, – mən onun əlindən yapışdım. – Mən rayondan sizi deyib gəlmişəm. Axı siz mənim əmimsiniz... Yadınızdadır, həmişə mənə «Mişka» konfeti gətirərdiniz?..

Doktor gülümsəyib:

– Gedək, – deyə geri qayıtdı.

Kabinetdə stolun arxasına keçərək zəngi basdı:

– Yaxşı ki mənə rast gəldin. Çıxıb gedirdim bağa.

– Səltənət əmidostum bağdadır? – Mən özümü yaxın göstərmək məqsədilə qəsdən Səltənət xanım əvəzinə, «Səltənət əmidostum» dedim. (Səltənət xanım onun arvadı, köhnə fransız dili müəlliməsi idi).

– Bəli, bağdadır. Mən özüm də bağda oluram. Məzuniyyətdəyəm. Bu gün elə-belə gəlmişdim.

Bu zaman daxil olan şəfqət bacısına:

– Xəstəni tez götürsünlər, – dedi. – Üçüncü palataya. Doktor Möhsünzadə buradadırmı?

– Xeyr.

– Yaxşı, sən işində ol!

– Çox sağ olun, doktor, – deyib mən də şəfqət bacısının ardınca getmək istədim.

– Sən hara? Sənlik iş yoxdur. Özləri götürəcəklər...

Mən, istər-istəməz, dayandım. Həkim bir az fikirləşəndən sonra soruşdu:

– Deyirlər, qanqren başlayıb?

– Bəli...

– Oradan çıxdığınız neçə saatdır?

– Düz altı saat yarımdır.

Baş həkim zəng vurub xahiş elədi ki, professor Möhsünzadəni telefona çağırsınlar və bir dəqiqəyə qədər gözlədikdən sonra:

– Salam, salam, – dedi. – Yatmışdın? Yox? Sənə yaman əziyyət verməli olacağam.

Sonra əhvalatı ona danışaraq:

– Bilirəm, bu gün sənin növbən deyil... Ancaq çox xahiş edirəm... Bəlkə bir yarım saatlıq vaxt tapıb özün ona baxasan. Nə vaxt?! Çox sağ ol! İnşallah, oğlunun toyunda bir at çaparıq...

Baş həkim zarafat eləyib dəstəyi asdı. Sonra mənə müraciətlə:

– Buldozerçinin işi düzələr, – dedi. – Narahat olma, ərin neyləyir?

– İşləyir.

– O gün radioda yaman tərifləyirdilər. Deyəsən, ağlı başında oğlandır.

– Bəli!

– Qardaşqızı pis oğlana getməz ki...

Baş həkim təkrar güldü.

– Professor nə vaxt gələcək?

O, divar saatına baxaraq:

– Səkkizdə. Dedim ki, narahat olma.

– Narahat olmuram...

Bir neçə dəqiqədən sonra şəfqət bacısı gəlib, yaralının palataya götürüldüyünü xəbər verdi.

– Növbətçi həkimə tapşırarsan ki, axşam saat səkkizdə professor gəlib həmin yaralıya baxacaq.

– Bəlkə icazə verəsiniz, professor baxanda mən də iştirak eləyim...

Həkim təəccüblə üzümə baxdı:

– Sənin nə işin var ki?! Möhsünzadə bizim ən yaxşı cərrahımızdır.

– Bilirəm!

– Baxacaq, lazım bilsə, kəsəcək. Lazım bilməsə, kəsməyəcək. Sən, yaxşısı budur, gedib bir yaxşı-yaxşı yuyunasan. Üz-gözünü o qədər toz basıb ki, dəyirmançıya oxşayırsan. Buldozerçi sənin nəyindir?

– Heç nəyim?

– Yaxşı, bunun əhəmiyyəti yoxdur. Gedək.

Həkim qalxdı. Qapıda «QAZ-69»u görüb soruşdu:

– Bunda gəlmisiniz?

– Bəli.

Manikürçünün qızına işarə ilə:

– Şofer budur?

– Xeyr, şofer mənəm.

– Oradan buracan özün sürmüsən?

– Nə var ki?.. Gəlin əyləşin sizi aparım.

– İstəməz, mən evə dəyəcəm. Sonra öz maşınım gəlib bağa aparacaq. Evə piyada getmək istəyirəm. Olmaya bu qız buldozerçinin arvadıdır?

Manikürçünün qızı güldü:

– Xeyr, bu mənim yoldaşımdır.

– Aha, çox gözəl! Hələlik, sabah sənin buldozerçinin xətri üçün bəlkə bir də xəstəxanaya gəldim. Zəng edərsən!

– Baş üstə!

Mən qəsdən ləngidim. Baş həkim bir daha:

– Hələlik, – deyərək bizdən ayrılıb getdi.

O, döngəni burulub gözdən itən kimi:

– Ay qız, mən bu dəqiqə gəlirəm, – deyərək təkrar qayıdıb xəstəxanaya çıxdım.

Şəfqət bacısını tapıb, məni üçüncü palataya aparmasını xahiş etdim. Şəfqət bacısı bir qədər tərəddüddən sonra gedib mənə bir xalat gətirdi və biz üçüncü palataya getdik. Cavan bir növbətçi həkim də oradaydı. Palata geniş, təmiz və işıqlı idi. Buldozerçidən başqa üç nəfər də ayrı xəstə var idi.

Qərib gözlərini yummuşdu.

Növbətçi həkim termometri götürüb baxdı və narahat halda başını buladı.

Mən heç bir söz soruşmadan şəfqət bacısı ilə birlikdə otaqdan çıxdım, ondan telefon nömrəsini öyrəndikdən sonra maşının yanına gəldim və yalnız indi yadıma düşdü ki, Bakıdakı evimizin açarlarını götürməmişəm.

Manikürçünün qızı:

– Nə təfavütü var, gedərik bizə, – dedi, – evimiz yayda pis olmur.

Biz maşına minib tini burulanda sanki arxadan məni çağırdılar. Maşından başımı çıxarıb geri baxdım. Heç kəs yox idi. Xəstəxana binası bir an mənə soyuq və cansıxıcı göründü. Sürəti artırıb tini buruldum. Başqa küçəyə keçəndə hava birdən-birə mənə sərin və xoş bir təsir bağışladı. Elə bil ki, nəfəsim genişləndi. Sonra palatada uzanmış buldozerçi gözlərim qarşısında canlandı və mən özüm-özümə məyus – mənasız bir canlı kimi göründüm. «Bütün bunlar... Altı-yeddi saat birnəfəsə maşın qovmaq, Ağsu keçidində bizi aşırıb uçuruma yuvarlatmağa can atan o sel-su, baş həkim... Nə üçün-

dür?.. Yəqin ki, Adil indi gəlib əhvalatdan hali olur, əsəbiləşir, əzab çəkir... Nə üçün? Nə üçün məndən ötrü başqa birisi əzab çəkməlidir... Eh, Adil!.. Mənim ağıllı dostum». Birdən qız «oy» deyə qışqırdı. Əlində dolu zənbil küçəni keçən kök bir qadına toxunhatoxunda maşını saxladım. Qadın hirslənib söydü, sonra:

– Milis! Milis! – deyə çığırdı.

Mən qazı basıb aradan çıxdım və dərhal başqa küçəyə buruldum... Qaç ki, qaçasan! Manikürçü qadıngilin evləri Qaraşəhər körpüsünün yaxınlığında, ikinci mərtəbədə, iki balaca otaqla bir mətbəxdən ibarət kiçik və sadə bir mənzil idi. Pəncərələri açdıq. Axşam yeli içəri dolub otağın havasını təzələdi. Mən o qədər yorulmuşdum ki, mətbəxdə əl-üzümü güclə yuya bildim. Sonra gəlib çarpayılardan birinin üstünə yıxıldım və həmin anda da yuxuya getdim.

Oyananda gecə saat on bir idi. Bərk acmışdım. Qız stolun üstünə ağ süfrə salıb, pomidor salatı, göy-göyərti, kolbasa qoymuşdu.

– Dur gəl, – deyə o məni süfrəyə dəvət etdi, – yaxşı yatdın... Mən də bir az yatdım.

Mən də qalxıb üzümə su vurdum. Sonra keçib oturaraq, yeməyə başladım və şam etdiyim müddətdə gözüm otağın aşağı tərəfinə qoyulmuş telefona zillənib qaldı. Elə bil ki, bu balaca qara qutunun içində mənə məlum olmayan başqa bir aləm var idi və o aləm böyük səbirlə mənim yeyib qurtarmağımı gözləyirdi. Elə bil ki, mən o aləmdə hər şeyin yalnız həyəcan, qorxu və iztirabdan ibarət olduğunu hiss edir, onları qarşılamağa, onlarla əlbəyaxa olmağa hazırlaşırdım. Bununla bərabər, mən özümdə təəccüblü bir arxayınlıq duyurdum. Mən təzə pomidor və tər xiyar dilimlərini duza batırıb yavaş-yavaş yeyir və buldozerçinin bu saat nələr çəkdiyini hiss edirdim. Bir an mənə elə gəldi ki, sağ ayağım o qədər bərk ağrıyır ki, elə bil, bu saat sümüklərim çilik-çilik olacaq və mən ayağımı qeyri-şüuri tərpədib irəli uzatdım. Ağrı-zad yox idi.

Qəribədir... Qız buldozerçi barədə bir kəlmə də danışmırdı. Lakin o mənimlə elə üsullu rəftar edirdi ki, elə bil, yaralı Qəribcan deyil, mənəm, hətta mən özüm də buldozerçi barədə danışmaq istəmirdim.

Gözlərim isə telefon aparatında idi.

Yeyib doyandan sonra üstündən bir stəkan «Badamlı» içdim və öz aləmimdə bir qətiyyətlə qalxıb telefon aparatına yaxınlaşdım. Zəng eləyib şəfqət bacısı Cəvahir xanımı telefona çağırdım və Qəribin vəziyyətini soruşdum.

– Saat səkkizdə professor Möhsünzadə gəlmişdi... – deyə gənc qadın qətiyyətsiz səslə cavab verdi.

– Nə oldu? Professor nə dedi? – deyə mən sakit səslə soruşdum.

– İstəyirsiniz növbətçi həkimi çağırım... Onunla danışın.

– Çağırın.

Növbətçi həkim dəstəyi aldı:

– Allo... kimdir?

Mən cavab verdim...

– Professor hələlik qəti bir qərara gəlməmişdir. Səhər başqa professorla məsləhətləşəcək.

– Sizcə, ayağını kəsmək lazım gələcək?

– Məlum deyil.

Həkim bir qədər ara verdikdən sonra əlavə etdi:

– Professor Möhsünzadə kəsməyin tərəfdarı deyil. Səhər görək o biri həkimlər nə deyəcək.

– Yara nə vəziyyətdədir?

– Professor qanqrenin qarşısını almaq üçün hər nə lazım idisə elədi.

– Yaxşı! Sağ olun!

– Sağ olun!

Mən dəstəyi yerinə qoyub qıza baxdım. O da əllərini qoynunda çarpazlayaraq, başını azca yana əyib mənə baxırdı. Mən sakit halda pəncərənin qabağına keçdim. Dəniz tərəfdən sərin meh əsirdi. Şəhərdə saysız-hesabsız əlvan elektrik çıraqları yanırdı. «İnsan qanadsız quşdur, – deyə mən düşünürdüm, – srağagün bu vaxt biz, – mən, körpüsalanlar, bir də Adil Zoğallı meşəsindəydik. Qəribə də yaralanmamışdı...»

«Qəribə də yaralanmamışdı...» – mən öz-özümə təkrar etdim və birdən o günlər... tufan başlayana qədər keçən həmin günlər o vaxt fərqinə varmadığım bir aləm kimi təkrar qarşımda canlandı. Mən buldozerçinin hər bir hərəkətini, acığını, gülüşünü, təkəbbürünü, mehribanlığını heyrətli bir aydınlıqla təkrar-təkrar görürdüm. Mən bunların hamısını o günlərdən bütün xırda təfərrüatı ilə birlikdə görürdüm. Mənim zehnimdə Soltan da, Kərəmxan da, buldozerçi də, hətta, şofer Səməndər də bir saniyənin yüzdə, mində biri sürəti ilə bir-birini əvəz edirdi. Sonra onlar Zoğallı meşənin, bizim hələ yarımçıq olan cavan körpümüzün, dəniz kimi dərin, mavi dərənin, ondan o yana görünən dağların fonunda bir-birinə və mənə baxırdılar. Eynilə kino lentində olduğu kimi min cür vəziyyətdə baxırdılar. Min cür vəziyyətdə...

Sonra tufan başladı... və... və buldozerçi yaralandı. Qanqrenin nə demək olduğunu mən bilmirəm!.. Professor səhərə konsilium təyin etmişdir. Demək... Qız pəncərənin qabağına, mənim yanıma gələrək xəstə ilə danışırmış kimi yavaş və qorxaq səslə:

– Səriyyə xanım, – dedi, – çay dəmləmişəm, gəlin bir stəkan için.

– İçək! – Mən möhkəm addımlarla irəlilədim, stul çəkib oturdum.

Görünür, mənim gümrah cavabım qızın kefini açdı. O, ətirli çayı götürüb mənim qabağıma qoyaraq:

– Yaxşı ki, – dedi, – mən gəlmişəm... Paltarlarımıza güvə düşürmüş... şifonerin ağzını bağlayıb getmişdik.

– Gedəndə naftalin vursaydınız...

– Yadımızdan çıxıb, vurmamışıq. Gərək sabah hamısını havaya sərim... sonra da dərmanlayım.

Qızın bu sözləri mənə buradakı – Bakıdakı evimizi xatırlatdı. Biz yığışıb rayona gedəndə, şəhərdə qalan qış paltarlarımıza naftalin vurmaq lazım olduğunu Adil mənim yadıma salmışdı. Mən də onları çox həvəslə dərmanlayıb şifonerə yığmışdım. İndi mənə elə gəlir ki, bu iş çox uzaq bir zamanda olmuşdur. Elə bil ki, mən o paltarları cansıxıcı bir payız günündə dərmanlayıb getmişdim. O günün xatirəsi indi ağır bir daş kimi ürəyimi sıxırdı. Doğrudanmı, hər bir həvəsdən, xeyirli hesab elədiyin işdən axırda bu cür ağır, kədərli xatirədən başqa heç nə qalmır?! Doğrudanmı, məyusluq bizim son mənzilimizdir... Birdən bütün varlığıma qəribə bir hiss hakim oldu: mənə elə gəldi ki, əgər buldozerçi sağalıb qalxsa, əgər onun ayağını kəsməsələr, mən yenə də əvvəlki həvəslə gedib Adilin də, özümün də paltarlarımızı çıxarıb günə sərəcəyəm... Təzədən bir də dərmanlayacağam və Adilə hər şeyi bağışlayacağam... hər şeyi! Axı mən nə zaman demişəm ki, Adil pisdir? Onu ağıllı, səliqəli eləyən mən olmamışammı? Dağların o tayındakı fermalara gedən yolun üstündə saldığımız o körpü nə üçün bizim bir-birimizdən soyumağımıza, hətta... hətta bir-birimizə düşmən kəsilməyimizə səbəb olsun? Heç bu, ağlabatan işdirmi?!

Qoy bircə bu Qəribcan sağalıb qalxsın. Hər şey o qədər yaxşı, o qədər fərəhli olacaq ki... Qoy bircə onun ayağı kəsilməsin... Mən Qəribcanı da götürüb gedəcəyəm univermağa... Adilə də... Soltana da... Kərəmxana da sovqat alacağam... Manikürçü qadını unutdum... Nə sevimli qadındır... Qəribcan sağ-salamat qayıdanda o necə sevinəcək... Hamımız sevinəcəyik... Biz bir briqadayıq... Qəribcan bizim bir hissəmiz, bir parçamızdır. Ona bir şey olsa...

Mən qızın üzünə baxaraq fikrimə davam edirdim. «Biz dördümüz də adımızı bir kağıza yazıb, Zoğallı körpünün bünövrəsinə qoymuşuq. Dünənki o dəhşətli tufan bizim cavan körpümüzdən heç nə qoparıb apara bilmədi. Dördümüzün də adımız yazılmış o kağız bu saat şüşənin içində qupquru qalmaqdadır. Kim bilir, daha nə qədər bu cür dəhşətli tufanlar olacaq... Daha nə qədər sellər... sular axıb gedəcək. Lakin o kağıza heç nə olmayacaq. Hər zaman olduğu kimi, bu dəfə də o kağızın gözlərim qarşısında canlanması ilə birdən-birə ürəyimə anlaşılmaz bir vahimə çökdü və mənə elə gəldi ki, buldozerçiyə bir şey olsa, mən bədbəxt olaram. Uğursuz olaram. Həyatım qara bağlar. Kağızda onun adından sonra mənim adım gəlir.

Demək, bu cür: «Soltan, Kərəmxan, Qəribcan və Səriyyə!» Hamı bilir ki, mövhumatçı deyiləm! Heç bir mövhumi şeyə də bənd olmaram. Lakin hər dəfə o kağız yadıma düşəndə, bu buldozerçi bütün qədd-qaməti ilə qarşımda canlanaraq, dərin və mükəddər baxışlarla düz gözlərimin içinə baxır və mənə elə gəlir ki, bu saat onun enli, qüdrətli sinəsindən bir «ah» qopub onu da, məni də məhv edəcək!

Vaxt olur ki, əllərimlə üzümü qapayaraq, başımı yastığın altına soxub onun bu nəzərlərindən qaçmağa can atıram... Halbuki adi həyatda bizim baxışlarımız çox nadirən qarşılaşır... Bəs bu məlun hiss haradan mənə qənim kəsilmişdir?.. Nə üçün onun hər bir hərəkəti, məsələn, gecədən xeyli keçənə qədər çadırlarının yanında oturub papiros çəkməsi məni narahat edirdi?

Nə üçün mən ondan oddan-sudan qorxan kimi qorxurdum? Bu, çox anlaşılmaz, qəribə və əsassız bir qorxu idi... Bəzən onu qaşqabaqlı oturub papiros çəkən görəndə mənim vəziyyətim çox gülməli olurdu. Elə bil ki, kiçik, gücsüz bir heyvan, qəzəbli nəzərlərlə uzaqlara baxan bir pələngə rast gəlmişdir və əgər bu pələng onun bir hərəkətindən xoşlanmazsa, onu parça-parça eləyər. Buna görə də həmin məxluq gülür, zarafat edir, pələngin kefini açmağa çalışırdı. O, pələngdən aralanmağa, qaçıb yaxasını qurtarmağa cəsarət eləmirdi.

O qorxurdu...

Lakin budur: indi pələngin yaralanması ilə bu qorxu da anlaşılmaz bir narahatlığa, dəhşətli bir qeyri-müəyyənlik hissinə çevrilmişdir. Elə bil ki, nə isə ağır bir dərd, bir faciə, siyirməqılınc qarşımda dayanaraq, mənim öz həyatımı və aqibətimi təhdid edir!

Ərim, qohum-qardaşım, hətta yaxın tanışım belə olmayan bu adamla aramdakı bu qəribə münasibətin səbəbi, sirri nədə idi? Bilmirdim... heç nə bilmirdim və bu dünyada onun sağalmasından, ayağının salamat qalmasından başqa heç nə istəmirdim. «Səadət» məfhumunun nə demək olduğunu, çox dumanlı şəkildə də olsa, indi hiss edirdim. Hiss edirdim ki, mənə heç bir qohumluq münasibəti olmayan bu adamın sağalması, ayağının kəsilməməsi mənim üçün həmin «səadət» deyilən şey ola bilər. Bu, mənim üçün bir kəşf idi və mən bu kəşfi gizlətməyəcəyimə and içirdim! «Təki o salamat qalsın! Gündüz yolda bir-iki dəqiqəliyə keçib onun yanında oturdum... Mən onun alışıb-yanan əlinə toxundum. Mən... ərli qadın olan mən, əsl səadətin və onu itirmək qorxusunun nə demək olduğunu həmin bu bir-iki dəqiqədə dərk etdim. Mən heç bir zaman, heç bir kəsi özümə bu qədər yaxın, bu qədər doğma hiss etməmişdim. Elə bil ki, mən Zoğallı körpüdəki həyatımızın ən əziz, ən qiymətli bir hissəsini – onun fərəhini, gözəlliyini özümlə birlikdə götürüb gedirdim... Və əgər bunu itirsəm, məhv olaram. Nə üçün qız buldozerçi haqqında heç nə danışmır? Heç nə soruşmur?» – deyə mən, təkrar-təkrar düşünürdüm. «Məgər qız bilmir ki, buldozerçi mənim heç nəyim deyil və

o (qız) bu barədə hər bir şeyi soruşa bilər? Lakin onunla bərabər, mən özüm də buldozerçi barəsində heç nə danışmırdım. Danışmaq istəmirdim. Bayaq o tufanda Ağsu kеçidini düşərkən zehnimdən, bir neçə anlığa da olsa, çox məsuliyyətsiz bir xəyal gəlib-kеçdi; sel maşını yumalayıb uçuruma salsa, o buldozerçi də, mən də məhv olsaq, daha gözəl olmazmı?

«Bəs bu qız? Məgər o bunun üçünmü bizə qoşulub?» Daha sonra düşündüm ki, «sel bizi aparaydı... Bu qız isə sağ qalaydı...»

Bu dünyada bizim xəyalımızdan gəlib-kеçənlərin hamısı ağıllı, əsaslı fikirlər olsaydı, nə vardı ki...

... Səhər düz saat doqquzda xəstəxananın qapısını kəsdirdim. «Mən buldozerçini selə axıtmaq üçün gətirməmişəm» deyə əsəbiliklə düşünür və konsiliumun qurtarmağını gözləyirdim.

Nəhayət, tanış şəfqət bacısı Cəvahir xanım gəlib mənim yanımdan kеçdi.

– Professor Möhsünzadədir... – deyə Cəvahir xanım pıçıldadı və mən dərhal durub professorun ardınca yüyürdüm.

O, qayıdıb məni görərkən ayaq saxladı:

– Nə buyurursunuz? – deyib eynəyini gözündən götürdü.

Bu, otuz yeddi-otuz səkkiz yaşlarında çox yaraşıqlı bir adam idi.

– Professor, – dedim, – sizi saxladığım üçün üzr istəyirəm.

– Eybi yoxdur... Eybi yoxdur, – deyə o, sağ gözünü tez-tez qırpdı.

– Üçüncü palatadakı xəstənin vəziyyətini soruşmaq istəyirdim...

– Hansı xəstənin, Qərib Muradbəylininmi?

– Bəli.

– Siz onun nəyisiniz?

– Tanışı. Biz bir briqadada işləyirik. Onu Bakıya mən gətirmişəm. Rayonda ayağını kəsmək istəyirdilər.

– Bilirsinizmi, – professor əlində tutduğu eynəyinə baxaraq cavab verdi, – onlarda təqsir yoxdur... Qanqren çox sürətlə başlayıb. Buradakı professorlardan da kəsmək təklif eləyəni oldu... Ancaq... əksəriyyəti kəsilməsinə razı olmadı... Oğlanın çox güclü orqanizmi var... Mənim yeganə ümidim dava-dərmandan çox onun özünədir. Görək nə olur?! Biz nə lazımsa eləyəcəyik...

– Çox sağ olun, professor.

– Dəyməz. Borcumuzdur! Hələlik, – o, dönüb məndən aralandı.

Bəzən xarici görünüşün adama qəribə təsirinedici təsiri olur. Professorun qəşəngliyi və çox səmimi danışması məndə birdən ruh yüksəkliyi və ümid doğurdu.

Mən xəstəxanadan çıxıb taksiyə əyləşərək bazara getdim. Bir neçə cür meyvə alıb təkrar xəstəxanaya qayıtdım, Cəvahir xanımdan xahiş etdim ki, gətirdiklərimi xəstəyə çatdırsın.

O günün axşamı səbrimi basıb xəstəxanaya getmədim. Zəng də eləmədim. Gecədən xeyli kеçənə qədər otaqda gəzinib, manikürçünün qızının baş-beynini apardım. Sonra soyunub çarpayıma uzandım və yalnız səhər açılanda yarım saata qədər mürgüləyə bildim. Mən artıq öz sirrimi özümdən gizləmirdim. Mən yeri-göyü köməyə çağıraraq, buldozerçinin sağalmasını istəyirdim.

Gündüz saat on birdə xəstəxanaya getdim və bütün cəsarətimi toplayaraq Cəvahir xanımı tapdım...

O məni görərkən:

– Bilirsinizmi, – dedi, – dünən xəstənin ayağını kəsdilər.

– Kəsdilər? – Mən alacalanmış gözlərimi ona zilladım.

– Bağışlayın... demək istəyirəm ki, professor Möhsünzadə onun ayağının şişini bir neçə yerdən yardı. O qədər zərdab tökküldü ki... İndi vəziyyəti yaxşıdır, hərarəti bir dərəcə düşüb. Bu səhər qəhvə içdi.

Mən birdən əllərimlə üzümü qapayaraq ağladım.

– Bay, nə oldu? Nə oldu? – deyə Cəvahir xanım təəccüblə soruşdu...

Donumun cibindən yaylığımı çıxarıb:

– Heç nə... – deyə gözümün yaşını sildim...

Cəvahir xanım mənim əlimdən tutaraq:

– Onu görmək istəyirsinizsə, gedək...

– Axı bu gün görüş vaxtı deyil...

– Eybi yoxdur. Beş dəqiqəliyə olar...

O, arxası üstə uzanıb, əllərini başının altına qoymuşdu. Məni görərkən xəfifcə gülümsədi. Çoxdan idi ki, mən onun üzündə özümə aid mülayim ifadə görməmişdim.

– Hə, necəsiniz, yoldaş buldozerçi?..

– Deyəsən, daha kəsəsi olmadılar.

– Elə deyirlər...

– Amma yaman qaçdıq ha... – deyə o, təkrar gülümsündü.

Ordakı üç xəstə maraq içində mənə baxırdı.

Onlardan yaşlı bir kişi mənə müraciətlə:

– Deyir, Ağsu kеçidində az qala sizi sel aparırmış...

– Elə bir şey var idi, – deyə mən zarafatyana cavab verdim, – ancaq qaçıb qurtardıq.

– Bizimki qaçmaqdan gəlib... – Qəribcan eyni təbəssümlə mənə baxırdı.

Həmin yaşlı xəstə:

– Vallah, qoçaq qızsanmış, – dedi.

– Çox tərifləməyin, nəzərlərsiniz...

– Allah eləməsin! Mənim gözümdə elə şey olmaz.

Onunla yanaşı yatan oğlan gülümsədi. Digər xəstə rus olduğundan, görünür, bizim söhbətimizi başa düşmürdü.

Birdən o, yastığa dirsəklənərək, buldozerçidən soruşdu:

– Vaşa jena?

Qəribcan qulaqlarına qədər qızarıb məzəmmətlə rusa baxdı.

Mən gülərək:

– Net, – dedim. – Ne jena.

– Prostite, – o, təkrar yerində uzandı.

– İndi ayağınız ağrımır?

– Ağrıyır. Ancaq... dünənki ilə müqayisə eləyəndə babatdır.

Yaşlı xəstə:

– Elə deməyinə baxmayın, – dedi, – o cür yara yaman bərk ağrıyar... Sizə zarafat gəlir...

Mən beş dəqiqə əvəzinə on dəqiqədən artıq oturaraq, palatadan çıxdım.

– Amma yaman oğlanmış, – deyə Cəvahir xanım nağıl edirdi. –Ayağını bir o qədər doğradılar, bir dəfə «uf» demədi. Bihuşdarı verməyə də qoymadı. Özü də gərək ki, mühəndisdir... Eləmi?

– Xeyr, buldozerçidir.

– Sizin qohumunuzdur?

– Yox! Mənim heç nəyim deyil.

«Qəribədir... Nə üçün hamı bu sualı verir? Nə üçün hamı onu mənim nəyimsə hesab edir?»

Mən Cəvahir xanımdan ayrılandan sonra poçta gedib Adilə belə bir teleqram vurdum:

«Mən sağ və salamatam. Xahiş edirəm Soltanla Kərəmxana deyəsən ki, Qəribin vəziyyəti yaxşıdır. Narahat olmasınlar. Mənim ünvanım belədir...»

Sonra bazara gedib, ət, pomidor, göy-göyərti, meyvə alıb taksidə qızgilə gəldim.

O mənə diqqət yetirib:

– Deyəsən, oğlan yaxşıdır?

– Yaxşıdır, – deyə mən çox ürəklə cavab verdim.

Biz yaxşı bir yemək hazırladıq. Buldozerçinin payını çəkib soyuducuya qoyduq və səhər tezdən götürüb xəstəxanaya getdik. Bu gün görüş vaxtı olmadığından, Qəribin yanına buraxmadılar. Dostum Cəvahir xanım da bu gün istirahətdəydi. Apardığımız şeyləri başqa bir şəfqət bacısı ilə göndərdik. O, Qəribdən balaca bir məktub gətirdi. «Nə üçün zəhmət çəkirsiniz... Burada bizə hər şey verirlər. Qılçam yaxşıdır. Sağ olun!»

Mən məktubu bərkdən oxuyub qurtaranda, qız buldozerçiyə müraciət edirmiş kimi, sevinclə səsləndi:

– Siz də sağ olun!

Axşamçağı biz gülüb, danışa-danışa dəniz kənarındakı açıq kinoteatra getdik. «Vaterloo körpüsü...» adlı ingilis filmi göstərilirdi. Filmdə iki gənc bir-birini sevir. Sonra oğlan qızdan ayrılaraq,

cəbhəyə gedir və hiss edirsən ki, bu gediş əbədidir. Yəni sevgililər bir də heç vaxt görüşməyəcəklər. Oğlan müharibəyə gedəndən sonra qız tək qalıb onu xatırlayır. Bu an manikürçünün qızı özünü saxlaya bilməyib ağladı. Mən gülümsəyərək:

– Dava vaxtı bundan da dəhşətli şeylər olub.

O, gözünün yaşını silərək:

– Çox acı xatirədir, – dedi, – yazıq qız...

Mən:

– Eybi yoxdur, – dedim, – Jorj Sand deyib ki, xatirə bizim ruhumuzun ətridir.

– Daha indi elə deyil! Əgər Jorj Sand bu dünyada necə xatirələr olduğunu bilsəydi, bəlkə də elə deməzdi.

Qız dərindən nəfəs alıb susdu. Sonra həyəcanla davam etdi:

– Elə xatirələr var ki, onlar ömrümüz boyu bizə əzab verir. Qarşımıza çıxan hər şirin günə bir damcı zəhər qatır. Eh... Jorj Sand...

Mən dinmədim. Doğrusunu söyləsəm, mənim həyatımda «ruhumun ətri» sanacağım elə bir xatirə də yox idi. Mənim indiyə qədər olub keçmiş ömrümdə hər şey lap adi və sadə idi. Lakin, doğrudan da, dünyada çox ağır xatirələr olduğunu eşitmişdim. Və and içmişdim ki, əgər özümdən asılı olsa, həyatımda heç bir acı xatirəyə yol verməyəcəyəm. Mən nənələrim kimi eləməyəcəyəm. Mən tamam ayrı cür yaşayacağam. Mən tamam başqa bir zamanın qızıyam. Mən süni peyk düzəldib səmaya buraxıram və bu peykin sürəti qarşısında zaman-məkan öz hökmünü itirir. Biz gələcəyə körpüsalanlarıq. Biz hələ çox körpülər salacağıq! Mən gələcəyə doğru hərəkət edərkən yaşayıram. Mən bu işin, bu fəaliyyətin bir hissəsiyəm.

Birdən, elə buradaca, mənim qəlbimi hələ səbəbini dərk etmədiyim bir fərəh bürüdü. Sonra buldozerçinin bayaqkı məktubu yadıma düşdü. Daha sonra onun tezliklə sağalacağını və hər ikimizin yenidən körpü salmağa qayıdacağımızı düşündüm.

Mənim xatirələrim başqa planetlərə göndərdiyimiz peyklərin saçdığı işığa bənzəyir...

Səhəri gün Adildən belə bir teleqram aldım:

«Sənin hərəkətlərin çox təəccüblüdür. Maşınla birlikdə dərhal geri qayıtmağını tələb edirəm».

– Kimdəndir? – deyə qız soruşdu.

Mən teleqramı ona verərək, güzgünün qabağına keçib saçlarımı düzəltdim. Mən güzgüdən qızı görürdüm. O, teleqramı nəzərdən keçirəndən sonra onu üsulluca stolun üstünə qoyub mətbəxə getdi və iki stəkan çayla geri qayıdaraq, bu barədə bir kəlmə belə soruşmadı. Ağıllı, həssas adamlara eşq olsun!.. Deyirlər ki, tünd çay əsəbləri müəyyən dərəcədə sakit edir... Mən çayımı isti-isti içdim. Sonra özüm qalxıb birini də tökdüm.

Mən çaydan sonra respublika yollar idarəsinin rəisinə zəng eləyib buldozerçinin başına gələn əhvalatı və mənim onu götürüb Bakıya gəlməyə məcbur olduğumu söylədim.

– Siz çox yaxşı hərəkət eləmisiniz, Səriyyə xanım, – deyə rəis cavab verdi, – mən sizə ayrı nə deyə bilərəm ki... Əgər xəstəyə bir şey-zad lazım isə...

– Xəstəyə heç nə lazım deyil. Bircə mən sizdən onu xahiş etmək istəyirdim ki, bizim idarə maşınında gəlməyimizi üzürlü hesab edəsiniz.

– O barədə sizə kim bir söz deyir ki?

– Heç kim.

– Deməli, işinizi ehtiyatlı tutursunuz... – deyə rəis telefonda güldü. – Mən sizin «QAZ-69»da gəlməyinizi üzürlü hesab edirəm. Bir də ki, maşının sahibi sizin yoldaşınızdır...

– Mən istəyirəm ki, bu işin üstündə Adilə bir söz deyilməsin...

– Deyilməz.

... Sonra dərhal poçta gedərək Adilə bir teleqram vurdum: «Mən buldozerçinin sağalmasını gözləyirəm. Onunla birlikdə gələcəyik. Maşın barədə narahat olma. Körpüsalanlara salam».

... Mən bilirdim ki, Adilin ixtiyarında başqa maşınlar da var... Bizim «QAZ-69»u gətirməyimiz onun işlərinə maneçilik törətməz. Lakin bununla bərabər, Adil kimi işgüzar adamın maşınının burada olması məni sıxırdı. Ona görə də istədim maşını elə lap bu gün qaytarıb aparım. Lakin aparmadım... Buldozerçini bu böyük şəhərdə o cür ağır halda qoyub gedə bilmədim. Bəlkə bu mənim tərəfimdən bir zəiflik idi... Bilmirəm...

Qız özünün və anasının paltarlarını sərib naftalin vuraraq yenidən şifonerə yığdı. Sonra biz birlikdə ev-eşiyi ürəyimiz istəyən kimi təmizlədik. Əyin paltarlarımızı yuyub ütülədik. Axşam xəstəxanaya zəng eləyib dostum Cəvahir xanımı telefona çağırdım. Əvvəlcə onun kefini soruşdum.

– Çox sağ olun! Təşəkkür edirəm, – dedi.

O, mənim ikinci sualımı gözləmədən əsl mətləbə keçdi:

– Xəstənizin kefi lap yaxşıdır. Ayağının şişi tamam yatıb. Bu gün hərarəti normal olub... Daha nə istəyirsiniz!?.

– Sizin sağlığınızı!

Cəvahir xanım şaqqıldayıb güldü:

– Qəribcana nə deyim?

Mən zarafatyana:

– Siz onun adını nə yaxşı öyrənmisiniz!

– Mən qəşəng xəstələrin adını çox tez öyrənirəm...

– Doğrudanmı?

– Doğrudan. Yoxsa qısqanırsınız?

– Qısqanmıram.

– Qəribcana deyəcəyəm ki, siz yaman qısqancsınız.

– Sizdən inciyərəm...

Cəvahir xanım təkrar bərkdən gülərək:

– Qorxmayın, – dedi. – Biz şəfqət bacıları sirr saxlayan oluruq.

– Bizim heç bir sirrimiz yoxdur.

Cəvahir xanım məzəli bir əda ilə sözləri uzadaraq cavab verdi:

– Məsəl üçün deyirəm. Bu gün baş həkim özü də gəlib sizin xəstənizi yoxladı.

– Çox sağ olun! Xahiş edirəm məndən Qəribə salam deyəsiniz.

Sonra mən qızgilin telefon nömrəsini söyləyərək xahiş etdim:

– Bəlkə, bir şey-zad lazım oldu, zəng elətdirsin.

– Bunlar hamısı baş üstə! Sonra nə qulluğunuz var?

– Qulluq sahibi olasınız.

Qız divanda uzanıb mənə qulaq asırdı. Mən telefonun dəstəyini yerinə qoyub, onun yanında əyləşdim. Sonra dedim:

– Dur gedək Dağüstü parka.

O mənə uzun bir nəzər salaraq gülümsədi. Sonra əlimdən tutaraq, özünə tərəf çəkib çənəmdən öpdü və rus dilində:

– Sən çox gözəlsən, – dedi.

– Yalan demə, sən məndən gözəlsən, – deyə mən onun qəşəng, çılpaq qoluna bir şapalaq çəkdim.

– O! – deyə o, şapalaq dəyən yeri ovuşdurdu.

Mən sıçrayıb kənara qaçdım.

– Dur... dur gedək Dağüstü parka, mənim mələyim, – mən kavaler rolu oynayaraq, yaxınlaşıb onun qolundan yapışdım.

Rayondan gələndə paltar gətirmədiyimdən, qız özününküləri göstərib:

– Hansını ürəyin istəyir, gey, – dedi.

İkimiz də qolları çiyninə qədər açıq, nazik don geyib yüngül ətir vurduq (təxminən bir boyda, bir biçimdə olduğumuzdan paltarlar mənə yaxşı gəlirdi). Həyətdə saxladığımız «QAZ-69»a baş çəkəndən sonra dəniz kənarı ilə gəzə-gəzə gəlib funikulyorla Dağüstü parka qalxdıq. Gün batıb, axşamın qara sərini düşmüşdü. Biz oleandr, akasiya ağacları arasında xeyli gəzəndən sonra yay binasında verilən estrada konsertinə getdik. Əvvəlcə parlaq qara saçları, qara bığı olan bir artist səhnəyə çıxıb, Üzeyir Hacıbəyovun məşhur «Məşədi İbad» operettasından Məşədi İbadın Rüstəm bəyin qızını görüb-bəyənməyə gəldiyi yeri oxudu. Artistin ifası ikimizin də xoşuna gəldi.

– Qara kostyumla ağ köynək, ağ qalstuk ona çox yaraşır, – deyə qız gülümsəyərək hərarətlə əl vurdu.

Sonra o zaman çox dəbdə olan gənc xanəndə qadın gəldi. Tamaşaçılar onu böyük sevinclə qarşıladılar. Qadın gülümsəyərək zalı mehriban nəzərlərlə süzdü. Sonra qədim Azərbaycan xalq mahnıla-

rından «Küçələrə su səpmişəm»i oxudu. Camaat uzun zaman əl vurdu. Xanəndə qadın bu dəfə müasir Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən oxudu. Onun səsi təravətli və cazibədar idi. Ürəkdən oxuyurdu. Lakin doğrusunu deyim ki, özü həddindən artıq kök olduğundan, mahnıları mənə o qədər güclü təsir bağışlamırdı. Mən kök qadınları sevmirəm. Mənə elə gəlir ki, onların bədənləri ilə bərabər ruhları da piylənir.

Konsertdən sonra biz yenə parkda gəzdik. Hava sərin və ətirli idi. Ətrafda çoxlu qərənfil, ətirşah əkilmişdi. Dənizin üzərində tez-tez əlvan işıqlar yanıb-sönürdü. Lap uzaqda, tamam çilçıraq içində olan bir gəmi dayanmışdı. Mən bərk acmışdım. Açıq havadakı restorana işarə ilə:

– Gəlsənə, gedək şam eləyək, – dedim.

– Nə olar, gedək!

Restoranın dənizə baxan tərəfindəki stullarda əyləşdik. Çox göyçək xidmətçi oğlan dərhal bizə yaxınlaşıb gülümsədi və menyunu qabağımıza qoyaraq, nəzakətlə dayanıb gözlədi.

Menyunu götürüb nəzərdən keçirərək, qıza uzatdım. O, menyunu kənara qoyaraq:

– Sən nə istəyirsən, mənə də ondan gətirsin, – dedi.

– Kabab necədir?

– Yaxşıdır.

Mən:

– Dörd pomidorlu kabab, təzə salat, iki şüşə də mineral su, – dedim.

– Baş üstə, – deyə oğlan yazıb götürdü.

Sonra məndən soruşdu:

– Kababı qanlı istəyirsiniz, yoxsa quru?

– Kabab qanlı, igid canlı! – deyə mən zarafatyana cavab verdim.

Oğlan gülümsəyərək:

– Bəs siz? – deyə qızdan soruşdu.

– Mənim üçün quru.

– O da baş üstə, – xidmətçi oğlan qaça-qaça getdi.

Bizim yaxınlığımızdakı stolun arxasında iki cavan oğlan oturub kababla qırmızı şərab içirdi. İkisi də son dəbdə geyinmişdi... Qabaqlarında üç boş şüşə vardı. Bizi görərkən, onlardan sarı, qıvrım saçlarını yandan ayıraraq Peçorinsayağı daramış qırmızısifət oğlan, əyilib yoldaşına nə isə pıçıldadı. Sonra ikisi də bizə baxıb gülümsədi. Biz özümüzü o yerə qoymadıq.

Oğlan bizim üçün kabab və mineral su gətirdi. Biz yeyir və dənizə baxırdıq. Sərin yel əsirdi. On üç-on dörd gecəlik Ay sanki dənizdən qalxırdı. Doğrusu, əgər qonşularımız olmasaydı, biz özümüzü çox yaxşı hiss edərdik. Lakin qırmızısifət oğlan bizə göz verib işıq

vermirdi. Biz mineral su tökdüyümüz stəkanları ağzımıza aparanda qırmızısifət oğlan da öz qədəhini yoldaşının qədəhi ilə bərkdən toqquşdurur, sonra yuxarı qaldıraraq, bizə baxıb, bir az çıxıq gözlərini süzdürüb gülümsəyir və «sağ olun» mənasında başını tərpədirdi. Biz öz aramızda danışıb-gülərkən o da gülümsəyir, gözəl qadınlar yaradan təbiətin sağlığına bərkdən tost deyirdi.

Qız üz-gözünü turşudaraq:

– Bu oğlan heç xoşuma gəlmir, – dedi, – başa düşmürəm bizi kim hesab edir.

– Fikir vermə, – dedim, – qoy cəhənnəm olsun!

Birdən qırmızısifət oğlan işarə ilə bizim xidmətçini çağırıb qulağına nə isə dedi. O bizə baxıb, bir neçə saniyə tərəddüd içində dayandı. Qırmızısifət oğlan daha nə isə pıçıldadı. Xidmətçi oğlan onlardan ayrılıb getdi və əlində bir şüşə konyakla bir boşqab konfet, geri qayıdıb bizə yaxınlaşaraq pıçıldadı:

– Bunları sizin stola göndəriblər.

Mən də eyni yavaş səslə:

– Qaytar! – deyə ona əmr etdim.

O, heç bir söz demədən dərhal qayıdıb getdi. Mən güman etdim ki, qırmızısifət oğlan bərk utanacaq, lakin o, qızarmış çıxıq gözləri ilə mənə baxıb gülümsəyərək, guya incimiş halda başını buladı. Mən qəsdən tələsmədən yeyirdim. Sonra haqq-hesab tələb edərək, cavan xidmətçinin pulunu verdim. O bizə təşəkkür edib, utancaq bir ifadə ilə üzr istədi:

– Bayaqkı konyak məsələsində məndən inciməyin, mən onlara dedim ki, yaxşı deyil... ancaq...

– Eybi yoxdur, – dedim, – sağ olun.

... Biz restorandan çıxıb xiyabanla bir az getmişdik ki, oğlanlar arxadan özlərini yetirdilər.

Qırmızısifət oğlan gülümsəyərək:

– Gözəl xanımlar, – dedi, – konyakı rədd elədiniz, heç olmazsa, sizi şəhərə qədər ötürmək şərəfinə nail olmağımıza icazə verin.

Biz cavab verməyib, yolumuza davam etdik. Lakin qırmızısifət oğlan qırsaqqız olub əl çəkmədi:

– İkiniz də incəbel... ikiniz də gözəl. İnsafdırmı ki, bu romantik gecədə... tək gəzəsiniz...

Sonra o zaman dəbdə olan bir mahnını asta-asta doğramağa başladı. O, arada mahnını kəsib bir söz atır, sonra yenə oxuyurdu. Mən qəflətən ayaq saxlayıb geri döndüm və başını Peçorinsayağı daramış oğlanın içkidən daha da pörtmüş üzünə dalbadal, tapança kimi açılan iki karlı sillə vurdum. O, gözlərini ağardaraq, bir neçə saniyə təəccüblə mənə baxdı. Sonra:

– Siz gözəl xanım yox, bəşəriyyətin xuliqan üzvüsünüz, – dedi.

Biz bir qədər aralanandan sonra mən onun bu qəribə ifadəsinə bərkdən güldüm. Qız da gülüb dedi:

– Amma vurdun ha...

Sonra biz Dağüstü parkdan düşüb sahillə gəzə-gəzə evə getdik. Şəhər isti idi. Mən bir az sərinləmək üçün pəncərənin qabağında oturdum. Küçədə gediş-gəliş azalırdı. Artırmalarda açılıb-bükülən çarpayılarda uzanmış adamlar görünürdü. Hər tərəfdə şəhər kənarına məxsus bir sakitlik var idi. Yuxarıda, Dağüstü parkda isə saysız-hesabsız işıqlar eyni təntənə ilə yanırdı. Bayaq bizim əyləşdiyimiz restoranın işıqları da aydınca seçilirdi. Yəqin ki, adamlar hələ yeyib-içməkdəydilər. Bizim küçədə isə, demək olar ki, hamı yatmışdı. Həyat həmişə qəribə ziddiyyətlərdən ibarətdir. Buldozerçi də yatağındadır... Bəlkə də, ayağı bərk ağrıyır. Başını Peçorinsayağı daramış oğlan təkrar gözlərim qarşısında canlandı. Onun bizimlə tanış olmaq üçün elədiyi gülünc hərəkətlər birdən-birə mənə yazıq göründü. «Nə üçün biz insanlar bu həyatdan bir şey qoparmaq üçün bu cür ikiüzlülük edirik... Yalançı, bayağı sözlər danışırıq... Yalandan gülümsəyirik... Yalandan tərifləyirik... Doğrudanmı, bunlarsız mümkün deyil?..» Madam ki, mən bütün bunlara nifrət edirəm, demək, mümkündür. Məgər mən öz-özlüyümdə həqiqi deyiləmmi? Məgər mənim intibahlarımla da hesablaşmaq olmazmı? Doğrudur, mən nə aliməm, nə də filosof. Lakin mən hər şeyi aydınca görüb-duymağı bacaran normal bir insanam. Mən öz hisslərimlə hesablaşmaya bilmərəm. Buna görə də mən bayaqkı qırmızısifət oğlanı sillələməkdə özümü tamamilə haqlı hesab edirəm. Saxtakarlığı, rəzilliyi, ikiüzlülüyü sillələmək lazımdır. Çünki bunlar təbiətin ahənginə ziddir. Bunlar əvvəllər yox idi. Gec-tez də olmamalıdır. Adəmin oğlanları əvvəl kin, intiqam, acgözlük kimi hisslərin nə demək olduğunu bilmirdilər. Saxtakarlığa da ehtiyacları yox idi. Bu, əfsanə də olsa, yaxşı düşünülmüşdür.

... Mən səhər gedib Qəribcan üçün meyvəylə bərabər iki ağ tor köynək, bir neçə əl yaylığı aldım. Havalar bərk isti keçirdi. Xəstəxana köynəyinə nisbətən tor köynəklər sərin olardı. Buldozerçinin isti ilə arası olmadığını bilirdim.

Görüş növbəsi gözləyirdik. Əyinlərində ağ xalat olan baş həkimlə professor Möhsünzadə otaqların birindən çıxıb yanımızdan keçdikləri zaman baş həkim məni görüb ayaq saxladı. Möhsünzadə də dayanıb bizə baxdı.

Baş həkim:

– Salam, kişi qızı, – deyə bərkdən səsləndi.

Sonra:

– Sizin oğlan yaxşılaşır, – deyə əlavə etdi.

– Çox sağ olun!..

– Professora təşəkkür eləyin, – o, Möhsünzadəni göstərdi, – ancaq professora!

– Professor bizim boynumuza elə bir haqq qoyub ki...

– Doğrudur! Tamamilə doğrudur, – deyə baş həkim təsdiq etdi.

Professor qızarıb uşaq kimi gülümsədi.

Baş həkim soruşdu:

– Usta necədir?

«Yaxşıdır. Sizə salamı var» demək istədim. Yalan satmağa üzüm gəlmədi.

– Atamgili hələ görə bilməmişəm...

– Nə üçün? – Baş həkim təəccüblə üzümə baxdı.

– Bağdadırlar. Xəstəyə başımız qarışdı...

– Xəstənin kefi doxsan doqquzdur. Get atangili gör.

On beş dəqiqədən sonra bizim görüş növbəmiz çatdı.

Qəribcan bizi görəndə dikəlib oturdu. Əllərini yanlardan yerə dirəyib qalxarkən üzünün qızarmasından yaralarının hələ ağrıdığını hiss elədim. O biri xəstələrlə də köhnə dost kimi salamlaşdım. Sonra əlimizdəki şeyləri dolabçanın üstünə qoyaraq stul çəkib oturduq.

– Yaman isti keçir, – deyə Qəribcan şikayətləndi.

– Eybi yoxdur, – dedim, – Bakının istisi xeyirlidir.

– Uşaqlardan nə xəbər var?

– Hələlik bir şey yoxdur.

– Yəqin ünvanı bilmirlər.

– Yox. Mən Adilə yazmışam.

– «QAZ-69» buradadır?

– Buradadır.

– Bəlkə siz qayıdasınız...

– Biz bir az gəzmək istəyirik. Mən Bakı sarıdan çox qəribsəmişəm..

– Siz bakılısınızmı? – deyə yaşlı xəstə soruşdu.

– Bəli!

– Qayıtsanız yaxşıdır, – deyə Qəribcan təkrar etdi. – Maşın işdə lazım olar.

– İşdə maşın çoxdur. Mən burada rəisin özündən də icazə almışam. Nə üçün sən bizi Bakıdan qovmaq istəyirsən?.. (Mən birinci dəfə ona «sən» dedim).

– Siz öz evinizə düşmüsünüz?

– Yox! Qızgilə!

Yaşlı xəstə bizim söhbətimizə çox maraqla qulaq asırdı.

– Tələsik gəldiyimiz üçün mən evin açarını götürməmişəm.

O susdu. Üzündəki qayğı və kədər məni darıxdırdı.

– Nə vaxt çıxırsan?

– Məndən olsa, bu gün.

Qız:

– Yox, – dedi, – qoyun yaranız əməlli sağalsın.

– Əlbəttə... Ancaq bura yaman isti olur.

Yaşlı xəstə əlavə etdi:

– Bakı – Bakıdır.

– Bu səhər professor dedi ki, iki gündən sonra ağacla gəzmək olar.

– Xəstəxananın yaxşı bağçası var.

– Bircə tez sağalaq, gedək, – deyə yaşlı xəstə cavab verdi. – Bağçasını-zadını istəmirik.

Qərib soruşdu:

– Bütün günü neyləyirsiniz?

– Gəzirik, – dedim, – istirahət edirik. Dünən axşam Dağüstü parka getmişdik.

Birdən qız gülərək əli ilə ağzını tutdu. Mən də güldüm.

– Nə olub? Deyəsən, sizdə bir iş var...

– Heç bir şey.

– Yenə...

– Mən bir oğlana bir-ikisini çəkmişəm... – deyə ancaq onun eşidəcəyi yavaş səslə cavab verdim.

– Nə üstə?

– Zəhləmizi aparırdı, söz atırdı.

– Nə cür çəkdin? – Qərib birdən-birə mənə «sən» deyə müraciət edərək, maraqla soruşdu.

– Yaxşı qırmızı sifəti var idi. İki sillə tutuzdurdum.

– Dağüstü park sərin olur.

Mən gətirdiyim əl yaylıqlarından birini çıxarıb ona verərək:

– Üzünü sil, – dedim, – tərləmisən.

O, yaylığı alıb alnını, boynunu sildi:

– Dünyada bu tərləməkdən də dilxorçu şey yoxdur.

Yaşlı xəstə:

– Elə demə, oğlum, bu dünyada mənasız şey yoxdur. Tərləmək də lazımdır.

– Elədir, – deyə mən təsdiq etdim.

Sonra qalxıb ayrıca kağız torbada gətirdiyim gilas və gilənarı digər üç xəstənin arasında böldüm.

– Lazım deyil. Nə zəhmət çəkirsiniz... – deyə cavan xəstə etiraz etdi.

– Zəhməti yoxdur! Burada yenə var.

– Çox sağ ol, qızım!

– Papiros çəkəniniz var?.. – deyə yaşlı xəstədən soruşdum.

– Qriqori İvanoviç çəkir.

Mən Qəribcan üçün aldığım «Kazbek»dən üç qutu götürüb ona verdim.

– O, spasibo, – Qriqori İvanoviç gülümsədi və bir papiros çıxarıb ağzına qoyaraq yandırdı. – Siz haradan bildiniz ki, bizim papirosumuz qurtarıb?

– O, sehrkardır, hər şeyi bilir... – deyə Qəribcan da papiros çıxarıb yandırdı.

– Təəssüf ki, – yavaş səslə cavab verdim, – mən çox şeyi bilirəm... Ancaq bilməsəydim, yaxşı olardı.

Onun üzü dərhal ciddi ifadə aldı.

Biz qalxdıq.

– Nə tələsirsiniz... – deyə yaşlı xəstə mənə baxdı.

– On dəqiqəliyə icazə almışıq... Oturduğumuz iyirmi dəqiqədən artıqdır. Sağ olun!

– Siz də sağ olun!

Biz palatadan çıxdıq. Evə gələndə qonşu mənə balaca bir məktub verdi. Adil yazırdı:

«Mən bu səhər gəlmişəm. Saat üçə qədər evdə olacağam».

Qızla nə vaxt görüşəcəyimizi şərtləşəndən sonra «QAZ-69»a əyləşib öz evimizə getdim. Maşını həyətdə qoyub yuxarı çıxdım. Əvvəl dediyim kimi, biz təzə tikilmiş binalardan birində olurduq. Öz qapımıza çatıb dayananda mənə anlaşılmaz soyuq bir hiss hakim oldu və səbəbsiz halda hirsləndim. Mən yuxarı mərtəbədən enən yaşlı qadının salamına qaşqabaqla cavab verib düyməni basdım. İçəridə yavaş ayaq səsləri eşidildi. Sonra qapı üsulluca açıldı.

Mən içəri daxil olub eyni soyuq ifadə ilə:

– Salam, Adil, – dedim, – nə vaxt gəlmisən?

– Bu səhər. Sənə yazmışdım ki...

– Hə, yazmışdın.

Mən hansı bir ağır duyğunun təsiri iləsə otaqda heç nəyə nəzər salmırdım. Divanda əyləşib saçlarımı darayır və pəncərədən görünən Dağüstü parka baxırdım. Lakin mən Adilin necə həyəcanla var-gəl elədiyini görürdüm. O, birdən bufetin qabağında ayaq saxlayıb, kəskin hərəkətlə mənə sarı döndü. Mən də nəzərlərimi Dağüstü parkdan çəkib ona baxdım. O, görünür, qəzəbini zorla boğmağa çalışaraq:

– Bu nə işlərdir sən mənim başıma gətirirsən? – dedi.

– Mən onun ayağının kəsilməsinə razı ola bilməzdim, Adil!

– Cəhənnəm olsun onun ayağı da... sən də!

Mən düz onun gözlərinin içinə baxıb, cavab vermədim.

– Nə üçün onu yoldaşlarından biri gətirmirdi, sən gətirirdin?

– Mən də onun yoldaşlarından biri deyiləm?

– Sən, hər şeydən əvvəl, ərli qadınsan! Mən sənin ərinəm! Sən, heç olmazsa, məndən icazə almalı idin!

– Sən yox idin, dedilər axşam qayıdacaqsan.

– Niyə gözləmirdin?

– Gec olardı. Qanqren çox sürətlə artırdı.

– Bəs nə üçün ölmədi?

– Həkimlər və mən qoymadıq.

– Sən əclafların əclafı imişsən.

– Bu sözlər mənasızdır. Adil, mən səni sevmirəm.

O, yemək stolunun üstündəki büllur vazanı qapıb var gücü ilə başıma tolazladı. Əgər başımı bir an gec qaçırsaydım, şübhəsiz, işim bitmişdi. Vaza divara dəyib çilikləndi. Mən qalxıb ona tərəf bir-iki addım ataraq dayandım.

– Bunlar hamısı nahaqdır, Adil! Mən heç bir zaman səni qəhrəman hesab eləməmişəm. «QAZ-69» aşağıdadır. Bu ev-eşikdən isə, öz əyin paltarımdan başqa heç nə istəmirəm.

Sonra tələsmədən yataq otağına keçərək şifoneri açıb paltarlarımı vaxtilə evimizdən gətirdiyim böyük çamadana yığmağa başladım. Mən Adilin divanda oturub iki əli ilə başını tutduğunu güzgüdə görürdüm. Bu paltarları mənə Adil almışdı. Lakin bunların əvəzində mən evimizdən gətirdiyim şeyləri götürmürdüm.

Çamadanı və qış paltomu götürüb təkrar yemək otağına keçdim.

– Hələlik, Adil!

O, başını qaldırıb əvvəl mənə, sonra çamadana, sonra yenə də mənə baxdı. Onun gözlərində birdən-birə yaranan qorxmuş, mülayim ifadə məndə ikrah hissi doğurdu.

– Yaxşı, çamadanı yerə qoy. Lazım olsa, sonra gedərsən.

– Yox, Adil, elə indi getmək lazımdır.

– Sən məni camaat içində, təşkilatlar qarşısında biabır elədin! Mən sənə nə eləmişdim?

– Mən səni biabır edəcək heç bir pis iş görməmişəm, Adil!

O, acı-acı gülümsədi.

– Hələ bir danışırsan da...

– Görünür, mən sənin tələb etdiyin kimi hərəkət eləyə bilmirəm. Heç bir zaman da eləyə bilməyəcəm.

– Sən mənə öz xoşunla gəlmişdin... Səni heç kəs məcbur eləməmişdi.

– Doğrudur!

– Sən, hətta özünü elə göstərirdin ki, guya... guya məni sevirsən də...

– Mən özümü elə göstərmirdim, Adil! Mən, doğrudan da, elə güman edirdim.

– Bəs sonra nə oldu? – deyə məzlum bir ifadə ilə soruşdu.

Mən ona uzun və kəskin bir nəzər salaraq:

– Sonra nə olduğunu bilmirəm, Adil! Ancaq mən səni daha istəmirəm.

– Mən sənə nifrət eləməliyəm.

– Ola bilər.

– Sənin bədbəxtliyin orasındadır ki, gələcəyini görə bilmirsən.

– Bizdən hər birimiz gələcəyi ayrı cür görürük. Mən hiss edirəm ki, biz heç bir zaman gələcəyə eyni gözlə baxa bilməyəcəyik.

Bir qədər susaraq əlavə etdim:

– Gələcək isə həyat deməkdir. Ona görə də biz ayrılmalıyıq. Sağ ol!

Mən çamadanı götürüb qapıdan çıxdım.

QƏRİBCAN

Mən Səriyyənin gətirdiyi tor köynəklərdən birini geyərkən özümdə qeyri-adi bir fərəh hiss elədim. Səriyyə bizim iş yoldaşımızdır. Bizim briqadanın üzvüdür. O, ayağımı kəsilməyə qoymayaraq, məni götürüb Bakıya qaçdığı kimi, burada mənə lazım olan şeyləri də alıb gətirə bilərdi. Burada təəccüblü heç nə yox idi. Bununla bərabər, tor köynəyi geyərkən mən özümdə qeyri-adi bir fərəh hiss elədim. Elə bil ki, mənə fövqəladə səadət üz vermişdi. Elə bil ki, mən daha xoşbəxt bir dünyaya qədəm qoymuşdum. Tor köynəyin təması məndə tamam yeni bir duyğunun yaranmasına səbəb olurdu.

Mən xəstə yoldaşlarımla gülür, zarafat edir, tez-tez yaralı ayağıma toxunaraq, ağrıyıb-ağrımamasını bilmək istəyirdim.

Bir dəfə Zoğallı körpüdə, Səriyyə öz paltarları ilə bərabər bizim də əl yaylıqlarımızı yumuşdu. Bir dəfə də mənim köynəyimin düyməsini tikmişdi. Sonra bir dəfə də həmin köynəyi özü yuyub ütüləmişdi. Lakin o zaman bütün bunlar məni kədərləndirmişdi. Məndə anlaşılmaz bir ümidsizlik doğurmuşdu. Mən yaylıqlarımı, köynəklərimi gecələr xəlvətcə özüm yuyub qurudurdum. Mən Səriyyənin onlara toxunmasını istəmirdim. Çünki onun yuyub ütülədiyi köynəyi geymək məni çox qüssələndirirdi. O köynəyin içində mən özümü həyatda hər şeyi itirmiş adamlar kimi bədbəxt hiss edirdim. Mənim ona da, özümə də acığım tuturdu.

İndisə onun tor köynəyi məni oxşayırdı. Məni fərəhləndirirdi. Mənə təravətli, xoş bir sərinlik verirdi. Məni mehriban, üzügülər edirdi. Mən onun içində, ayağımın tez sağalmasını, həyata, Zoğallı körpüyə tez qayıtmağımı istəyirdim. Mən, biz dörd yoldaşın – Soltanın, Kərəmxanın, Qəribcanın və Səriyyənin adlarının yazılıb Zoğallı körpünün bünövrəsinə qoyulmuş o kağızı yüz dəfə, min dəfə xatırlayırdım. Biz dörd yoldaşın tikdiyi o balaca körpü gündə yüz dəfə gözlərim qarşısında canlanırdı. O zaman yoldaşlarım o körpünü «bizim körpəmiz» adlandıranda mənim acığım tuturdu. «Körpəmiz» sözü məni əsəbiləşdirirdi. İndisə bu sözdən acığım gəlmir. «Körpəmiz» sözünü dilimə gətirmək istəmirdimsə də, acığım da tutmurdu.

Biz xəstələr söhbətdən yorulduğumuz zaman mən gözlərimi yumub Zoğallı körpü haqqında düşünürdüm və onun hissələri tamam

bir aydınlıqla xəyalımdan gəlib-keçirdi. Sonra mən körpü texniki Səriyyənin göstərişlərini bütün detallarına qədər xatırlayırdım. Onun təcrübəsizlikdən elədiyi səhvləri, məsələn, Soltanın necə zarafatyana düzəltdiyini, Səriyyənin heç də pərt olmayaraq, onun sözlərini təsdiq etdiyini və belə hallarda yalnız mənim təbəssümümdən dilxor olduğunu yadıma salıb gülümsəyirdim. Bir dəfə çadırların qabağından keçirdim... (Mən onların çadırlarının yanından yalnız ikicə dəfə keçmişdim). Səriyyə qapıda oturub kitab oxuyurdu. Yanında qələm-kağız da var idi. Mən cildindən kitabı tanıdım. Bu, Azərbaycan mühəndislərindən birinin körpü salmaq haqqında tədris kitabı idi.

Səriyyə başını qaldırıb məni gördü və dərhal kitabı örtüb adının görünməməsi üçün əllərini üstünə qoydu. Mən gülümsəyərək keçdim. Həmin gün iş üstündə o məni məzəmmət edərək:

– Bayaq niyə gülürdünüz? – dedi. – Öyrənmək eyib deyil. Mən unutduğum şeyləri yadıma salmaq istəyirdim.

Mən təkrar gülümsəyərək, cavab vermədim və bu onu daha da acıqlandırdı.

– Keçmə bu oğlanın dişini ağartmağından... – deyib, məndən uzaqlaşdı.

Belə hallar çox olurdu və mən indi xəstəxanada, bu istidə onları xatırlamaqdan dərin bir zövq duyurdum. Onun bütün zarafatları, mənə sataşmaları, incitmələri yadımdaydı. Tor köynəklərlə yaylıqları gətirəndən sonra o, iki gün nə gəldi, nə də zəng etdi. Mən bərk darıxmağa başladım. Mən həyatımda heç bir zaman bu qədər darıxmamışdım. Üçüncü gün o gəldi. Qız yanında yox idi. Bizim üçün meyvə və papiros gətirmişdi. Rəngi azca qaçmışdı.

– Nə olub, – dedim, – xəstə-zad deyilsən ki?..

– Yox. Mən heç vaxt xəstələnməmişəm. Bu haradan ağlına gəldi?!

– Elə-belə. Maşın hələ də buradadır?

– Yox, apardılar.

– Kim apardı?

– Mən aparıb Adilə verdim.

– Bəyəm sən rayona getmişdin?

– Yox, Adil özü bura gəlmişdi.

Biz xeyli susduq.

– Adil getdi?

– Bilmirəm.

– Necə yəni bilmirəm?

– Mən maşını aparıb öz evimizdə qoyub qayıtmışam. Daha ondan sonra Adili görməmişəm.

O bu sözləri, gözləri mənim çarpayımın qabağındakı tumboçkada olduğu halda, yavaş səslə dedi. Sonra başını qaldırıb pəncərədən bayıra baxdı. Mən papiros yandırdım. Sükut.

– Yaran necədir? – deyə o, üzünü pəncərədən döndərib, eyni yavaş səslə məndən soruşdu.

– Yaxşıdır! Professor bu gündən ağacla gəzməyə icazə verib. Ancaq mən elə-belə, ağacsız da gəzə bilərəm.

– Bəs niyə zəng eləmirdin?

– Telefon nömrəsini bilmirdim.

– Mən qızgilin telefonunu Cəvahir xanıma vermişdim.

– Mənə deməyib. Yəqin yadından çıxıb. Desəydi, zəng edərdim.

– Nə vaxt çıxırsan?

– Üç-dörd gündən sonra. Bəlkə sən tez getmək istəyirsən?

O, «yox» mənasında başını buladı.

– Onda bir yerdə gedərik.

O, nəzərlərini endirib cavab vermədi.

Xəstələr nə hiss etmişdilərsə, bizə tərəf baxmırdılar. Rus qəzet oxuyurdu. Cavan mühəndis bu şəhər nişanlısının gətirdiyi rəngli jurnala baxırdı. Yaşlı xəstə isə gözlərini pəncərədən görünən şəhərə zilləyib papiros çəkirdi.

– Görəsən, Zoğallıda nə var-nə yox? – deyə mən zarafatyana soruşdum.

– Xəbərim yoxdur.

O, təkrar pəncərədən bayıra baxdı. Sükut.

– Bizim çadırın yanından axan bulaq indi burada olaydı...

– Susamısan?

– Yox, elə-belə deyirəm. Təbiətin də qəribə işləri var. Bir yeri o cür sərin, səfalı, soyuq bulaqlı yaradır... bir yeri də bu cür...

O mənə baxaraq, birdən gülümsədi:

– Nə yaxşı natiq olmusan... Zoğallı körpüdə danışmağa ağzından kirə istəyirdin...

– Hər zamanın bir hökmü var. Deyəsən, indi də sən danışmaq istəmirsən...

O, göz qapaqlarını endirərək cavab vermədi.

Mən dedim:

– Professor icazə versəydi, sabah çıxardım.

– Lazım deyil! Nə vaxt deyib, o vaxt da çıxarsan.

Mən papirosumdan dərin bir qullab alaraq ona baxdım. O, üzünü pəncərəyə tərəf döndərdi.

– Bu gün çox istidir. Axşam çıxın Dağüstü parka.

– İstəmirəm!

– Qızgilin evi sərin olur?

O, «yox» mənasında başını buladı.

– Bəs niyə parka çıxmaq istəmirsən?

– Sonra o günkü qırmızısifət oğlanla yenə vuruşmalı olarıq... – deyə o gülümsədi.

– Nə olar, lazım gələr, vuruşarsınız...

O, stolun üstündəki boş badamlı şüşələrinə işarə ilə soruşdu:
– Bunları kim gətirib?
– Xidmətçi qadından xahiş eləmişəm, o alıb gətirib.
– Burada soyuducu var?
– Var.
– Sizin istifadə eləməyinizə icazə verirlər?
– Verirlər.
Səriyyə gedəndən üç-dörd saat sonra günün lap isti vaxtında xidmətçi qadın beşlitrlik böyük bir termos gətirib:
– Bunu sizin üçün göndəriblər, – dedi.
Mən bərk susadığım üçün dərhal termosu açdım. İçəridən pıqqıltı ilə qaz çıxdı. Buz kimi soyuq mədən suyundan dalbadal iki stəkan töküb içdim. Sonra xidmətçi qadından xahiş etdim ki, sudan xəstə yoldaşlarıma da versin.
Qriqori İvanoviç dolu stəkanı başına çəkib yerə qoyandan sonra gülümsəyib dedi:
– Ona umnisa...
Mən özümü bilməməzliyə vuraraq rusca zarafatyana soruşdum:
– Kimi deyirsiniz?
– Bu suyu kim göndərib?
– Bilmirəm.
– Yox, bilmirsən...
– Bir stəkan da için.
Yaşlı xəstə ilə gənc mühəndis də hərəsi bir stəkan içdilər. Bizim heç birimizin hərarəti yox idi. Lakin hava çox isti keçdiyindən, suyu suya yetirmirdik.
Xidmətçi qadın termosun ağzını bağlayıb stolun üstünə qoydu. Sonra mənə müraciətlə:
– Səriyyə xanım tapşırdı ki, termos boşalanda göndərəsiniz qalsın növbətçinin yanında. Özü gəlib, aparıb dolduracaq.
Səhər həkim gəlib-gedəndən sonra mən qalxıb axsaya-axsaya arakəsməyə çıxdım və qızgilin nömrəsinə zəng elədim. Dəstəyi dərhal Səriyyə götürdü.
– Deyəsən, sən elə zəng gözləyirmişsən? – deyib, onunla üzbəüz danışırammış kimi gülümsədim.
– Qərib... – deyə o, həyəcanla səslənib susdu.
Mən də susdum. Mən onu görürdüm... O, birinci dəfə idi ki, mənim əsl adımı bu cür ciddi və həyəcanla söyləyirdi.
Mən onu görürdüm. Nəhayət, o, sakit və yavaş səslə soruşdu:
– Ayağın necədir?
– İstəyirsən lap «Tərəkəmə» oynayım.
O, telefonda güldü.
– Nə yaxşı zarafatcıl olmusan...
– Dünən Dağüstü parka getdiniz?

– Dedim ki, getməyəcəyik.
– Qız necədir?
– Salamı var. Termosu növbətçinin yanına göndərdin?
– Yox.
– Nə üçün?
– Əziyyət olar... Bu istidə bizə su daşımayacaqsan ki...
– Termosu göndər növbətçinin yanına! Eşitdin?
– Eşitdim... Qaçmaq istəyirəm. Bura yaman isti olur.
– Onsuz da üç gündən sonra özləri səni buraxacaqlar.
– Nə bildin?
– Professor Möhsünzadə dedi.
– Professoru harada gördün?
– Axşam evinə zəng eləmişdim.
– Demək, hələ üç gündən sonra...
– Çoxdur?
– Çoxdur.
– İsti səni nə yaman karıxdırıb...
Mən cavab vermədim.
– Nə üçün dinmirsən?
– ...
– Allo, Qərib...
– Eşidirəm.
– Ayağının nömrəsi neçədir?
– Neyləyirsən?
– Bəs xəstəxanadan çıxanda nə geyəcəksən? Ayaqqabının bir tayı yadımızdan çıxıb rayonda qalıb.
– Doğrudan da...
– Neçədir nömrən?
– Qırx iki. Məsdən-zaddan ucuz bir şey olsun...
– Onsuz da bahasını almağa pulum çatmaz...
– Pul bir az məndə də var.
– Lazım olanda deyərəm. Qız soruşur ki, sənin üçün nə bişirib gətirək?
– Heç nə. Çox sağ olun!
– Bilirsən, qızın da mənim kimi təşəkkürdən acığı gəlir.
– Burada bizə hər şey verirlər.
– Bunu bir dəfə demisən. Bilirik. Dovğa istəyirsən?
– İstəyirəm!
Qız nə isə dedi. Səriyyə telefonda güldü.
– Ancaq Bakı dovğası olacaq ha...
– Eybi yoxdur. Bir az göyərti də tökərsiniz, olar əla.
Səriyyə mənim sözlərimi qız üçün təkrar etdi.
Gülüşdülər.
– Hələlik. Sağ olun!

– Niyə tələsirsən?
– Burada danışmaq üçün gözləyən var.
– Yaxşı, hələlik.

Mən dəstəyi yerinə asandan sonra xəstəxana mənə birdən-birə həbsxana kimi cansıxıcı və dözülməz göründü. Mən telefondan uzaqlaşıb aynabənddə qoyulmuş palma ağacının altında oturdum. Palmanın dibinə yenicə su tökülmüş olduğundan, torpaq hələ yaş idi. Ağacın başı qalxıb tavana dəyirdi. Ona görə də qəddi azca əyilmişdi. Yarpaqlar iri, yamyaşıl və təravətli idi. Elə bil ki, onlar gümrah nəzərlərlə ətraflarına baxır, bura haradan gəlib düşdüklərinə təəccüb edirdilər. Mən Zoğallı körpünü və yoldaşlarımı xatırladım. Mən onları görmək üçün özümdə şiddətli bir arzu hiss edirdim. Mən nə Zoğallı körpünü, nə Soltanla Kərəmxanı, nə də son tufanı Səriyyəsiz təsəvvür edə bilmirdim. Mən salmaqda olduğumuz o balaca körpü və onun yanından axan soyuq bulaq haqqında düşünərkən, eynilə kinofilmlərdə olduğu kimi, ön planda Səriyyəni görürdüm. Sonra körpünün bünövrəsinə qoyulmuş o balaca kağız parçasını xatırladım. O zaman mən zarafatla Səriyyəyə demişdim ki, siz daha bizdən ayrıla bilməyəcəksiniz. Biz bu kağızı bünövrəyə qoymaqla sizi tilsimə saldıq...

Ancaq mən bu ana qədər hisslərimi çox bacarıqla cilovlamışam. Mənim özünü öyənlərdən, özündən bədgüman olanlardan zəhləm gedir. Mən belə adamları yarımçıq və hətta vicdansız hesab edirəm (çünki vicdanla xudpəsəndlik heç bir zaman qaynayıb-qarışa bilməz). Mən, daxilimdəki «mən»in şiddətli hücumuna mətanətlə tab gətirdiyim üçün özümdən, öz vicdanımdan razı idim. Mən öz gözümdə ucalırdım. Mənim əzablarım tez-tez ən yüksək nöqtəyə çatırdı. Lakin mən davam gətirirdim. Bu əzablar isə Səriyyəni lap birinci dəfə gördüyüm vaxtdan başlamışdı. O, ərli qadın idi. Mənim isə heç zaman ərli qadınlarla işim olmamışdır. Mən həmişə «nə çoxdur dünyada gözəl qadınlar, qızlar! Qoy ərlilər cəhənnəm olsun!» demişdim. Mən Səriyyəni görəndən sonra da bu sözləri yüz dəfə, min dəfə öz-özümə təkrar etmişəm. Ona kobud cavablar vermişəm. Onun ucbatından gecələr yuxusuz qaldığım halda, gündüzlər görəndə qaşqabağımı töküb uzaqlaşmışam. Onun ərinə qarşı soyuq olması (mən bunu hiss edirdim) məni əsəbiləşdirirdi. Halbuki mənim bu hörmətli rəis oğlanı görməyə gözüm yox idi. Mən öz-özümə Səriyyəni məzəmmət edərək hirslə: «Siz qadınlar, – deyirdim, – çox nankor vücudsunuz. Adilin nəyi pisdir?» Bəzən mənə elə gəlirdi ki, Adili Səriyyədən böyük məmnuniyyətlə müdafiə edərdim... Mən ağrının şiddətindən ən yaxın adamına belə acığı tutan yaralı vəziyyətində idim. Bir dəfə tennis oynadığımız zaman o, mənə sataşaraq, bərkdən güldü və bu zaman o qədər gözəl, o qədər cazibədar göründü ki, mən onu döyməkdən özümü güclə saxladım. Bir an mənə elə gəldi ki, çılpaq qolları günəşdən yanıb qaralmış bu kəsik saçlı qız (mən heç vaxt onu qadın kimi təsəvvür edə bilmirdim) mənim taleyimlə oynayır. Nəinki mənim, hətta Adilin də. «Gəl, Adil, dostum, gəl bir çarə tapaq, bu oğlan xasiyyətli qızdan yaxamızı qurtaraq». Mənim o dəqiqələrdəki duyğularımın mənası beləydi.

Sonra o, mənim köynəyimi və əl yaylığımı yudu, ütüləyib gətirdi...

Mən xeyli vaxt nə köynəyi geydim, nə də yaylığı işlətdim (sonra ancaq o görsün deyə bircə dəfə həmin köynəyi geydim, iki-üç saatdan sonra çıxarıb çamadanımda gizlətdim). Mən Səriyyəyə kin bəslədiyim halda, onun yuyub-ütülədiyi bu köynəklə yaylığı yadigar saxlayırdım və hər dəfə çadıra girəndə, onların çamadanda olduğunu xatırlayıb kədərlənirdim. (Yadigar həmişə kədər doğurur). Mən düşünürdüm ki, vaxt gələcək, mənə ancaq bir köynəklə yaylıq qalacaq... O isə, kim bilir, haralarda olacaq...

Mən onların Zoğallıya gəldikləri günə lənətlər yağdırırdım. Mən onu hər gün bizim yanımızda qoyub getdiyi üçün Adilin qarasına qəzəblənirdim. Mən acığımdan on günlərlə üzümü təraş etmirdim. Heç kəslə kəlmə kəsib danışmaq istəmirdim. Mən, eyni zamanda, özünü dartmasına, bizə yuxarıdan-aşağı baxmasına görə yol rəisi Adilə nifrət edirdim. Mənə elə gəlirdi ki, o, qalstukunu bağlayanda da öz rəisliyi barədə düşünür və belə bir adama ərə getdiyi üçün Səriyyəyə daha çox acıqlanırdım. Mən nəyi isə əzmək, vurub-dağıtmaq istəyirdim. Beləliklə, mənim mənəvi aləmim bir qarma-qarışıqlıqdan ibarət idi...

Bütün bunlara baxmayaraq, mən öz daxilimdəki «mən»in, gecə səhərə qədər Səriyyə haqqında düşünüb əzab çəkən «mən»in «hakimiyyət başına» keçməsinə qarşı mərdanəliklə vuruşurdum və hər dəfə də ona qalib gəlirdim.

«Madam ki, sən öz xoşuna Adilin arvadı olmusan, madam ki, indi də onunla bir çadırda yaşayırsan, mənim sənin lə işim yoxdur!» – deyə ürəyimdə Səriyyəyə xitabən qəzəblə danışırdım (guya ki, Səriyyə bu barədə mənə bir söz-zad demişdi!) «Mən başqasının haqqına əl uzadanlardan deyiləm. Ona görə yox ki, mən müqəddəs adamam, yaxud Adilin halına yanıram, ona görə ki, mən başqasının xoşbəxtliyində gözü olanlara nifrət edirəm. Mən bunu acizlik, qorxaqlıq, rəzillik sanıram. Başqasının payı nə qədər cəzbedici olsa da, mənə lazım deyil».

Mən Adilin həyat yoldaşı haqqında düşünməmək üçün əlimdən nə gəlirdisə, eləmişdim. Dünən isə Səriyyə öz əri haqqında çox qəribə danışırdı... Doğrudanmı, ayrılıblar?..

... Üç gündən sonra mən Səriyyənin gətirdiyi ayaqqabıları və köynəyi geyərək, xəstəxanadan çıxdım və biz qızgilə getdik. Ayağım tamam sağalmışdısa da, azca axsayırdım. Professor bunun da tezliklə sovuşacağını söylədi.

Qızgildə əvvəl özümü çox pis hiss elədim. Səriyyənin öz evlərində deyil, burada qalması, əri ilə münasibəti və mənim onun yaşadığı bu otağa gəlməyim mənə ağır, kədərli təsir bağışlayırdı. Mən öz səadətimin arxasında çiskinli payız havası kimi qüssəli bir şey duyurdum. Elə bil, kim isə qarşımızda dayanaraq, məzəmmət, töhmət dolu nəzərlərini mənə zilləmişdi. Adil, mənim onu xoşlayıb-xoşlamamağımdan asılı olmayaraq, gənc, bacarıqlı, işgüzar bir oğlan idi...

Lakin insanda elə duyğular var ki, onlara başqasının müdaxilə etməsi, «nə üçün belə edirsən, filan cür etmirsən?» kimi moizə oxuması çox zəhlətökən bir işdir. Ona görə də mən Səriyyədən əri barədə heç nə soruşmurdum. Mən öz səadətimdə nəyin isə çatmadığını hiss edərək susurdum.

Bir az əvvəl biz bu otağa daxil olanda, deyəsən, o da özünü yaxşı hiss eləmirdi. Lakin üzündəki gərgin ifadə tezliklə keçib getdi. O deyib-gülür, zarafat edirdi.

Birdən o, diqqətlə mənə baxaraq:

– Nə olub? – dedi. – Xəstəxanadan çıxan kimi yenə də qaşqabağını tökmüsən.

Mən sanki ağır yuxudan ayılaraq, dərindən nəfəs alıb gülümsədim:

– Heç nə olmayıb... nə olacaq ki...

– Bəlkə bizim məclisimiz səni darıxdırır?

– Yox...

– Yəqin?

– Yəqin.

– Onda qaşqabağını tökmə.

– Ayaqqabı ilə köynəyə neçə vermisən?

– Üç yüz əlli manat.

Mən cibimdə olan beş yüz manatı çıxarıb, üç yüz əllisini ona uzatdım.

– Sonra verərsən.

– Lazım olsa, istəyərəm. Götür, səndə qalsın.

O, pulları alıb rediküluna qoydu və onun bu hərəkəti mənə xoş təsir bağışladı. Eyni hiss məndə, biz ayının pulunu saxlamaq üçün ona verdiyimiz zamanda da yaranmışdı. Qız mətbəxdə olduğundan, biz otaqda tək idik. Biz bir-birimizin üzünə baxmadan susurduq. «Kaş biz bir-birimizə sənin subay vaxtlarında rast gələydik, – deyə ürəyimdə ona xitab edirdim. – Bəlkə də o zaman mən özümü bu cür hiss etməzdim». Mən həm xoşbəxt, həm məyus idim. Deyəcək sözüm yox idi. Onsuz da hər şey aydın idi. Mənim Adildən xoşum gəlmirdi. Zoğallı körpüdə ona rast gəlməməyə çalışırdım. Mən bilirdim ki, o, arvadını çox istəyir... O vaxt bu məndə ona qarşı kin və qəzəb doğurdu. İndi isə mən ona acıyırdım. Mən özümü başqasının yuvasına soxulub, ləzzət çəkən canavar kimi hiss edirdim. Canavar isə yırtıcıların ən namərdidir!

Mən daha özümü saxlaya bilməyib soruşdum:

– Adil buradadır, yoxsa gedib?

– Bilmirəm.

– Necə yəni bilmirəm?

– Nə üçün belə əsəbi soruşursan?

– Deyirsən, bilmirəm...

– Bilmirəm, çünki bir neçə gündür ki, ayrılmışıq.

– Nə üçün? (Mən bu sualın bir az əvvəlki düşüncələrimə zidd olduğunu bilirdim. Lakin bununla bərabər, soruşmamağı bacarmadım). Yoxsa sənin məni bura gətirməyinə acığı tutub?

– Acığı tutub, ancaq bizim ayrılmağımızın səbəbi təkcə bu deyil.

– Bəs nədir?

O, başını qaldırıb sərt nəzərlə mənə baxdı.

– Bu ancaq Adillə mənə aid olduğu üçün sən bilməsən də olar.

– Doğrudur!

– Nə vaxt gedirik?

– Hara?

– Necə hara? Zoğallı körpüyə.

– Sən yenə də ora getmək istəyirsən?

– Əlbəttə, istəyirəm... Yoxsa sənin sözlərin yadından çıxıb?..

– Hansı sözlərim?

– O vaxt Soltan bizim adlarımızı yazıb körpünün bünövrəsinə qoyanda, sən mənə dedin ki, daha bizdən ayrıla bilməyəcəksən. Bu kağızla biz səni tilsimə saldıq.

– Yadımdadır. Ancaq sən nahaq yerə mənim zarafatımı indi təkrar edirsən.

– Nə üçün?

– ...

O mənə uzun bir nəzər salaraq, birdən-birə dəyişilən mülayim səslə:

– Sən, – dedi. – Heç bir şeydə təqsirkar deyilsən, Qərib.

– Mən təqsirkar olmaqdan qorxmuram...

– Bilirəm. Ancaq təqsirkar deyilsən.

– Əgər sənin burada bir işin yoxdursa, sabah gedək.

– Gedək. Heç bir işim yoxdur.

Mən qalxdım.

– Qız da gedəcək?

– Əlbəttə!

– Onda səhər gedib avtobusa üç bilet götürərəm.

– Yaxşı. Nə üçün oturmursan?

– Mehmanxanaya gedirəm. Səhər zəng elərəm.

Onun üzü birdən sarkı soldu. Pilləkənin başında mən dayanıb təkrar ona baxdım.

– Hələlik!

O susurdu. O, heç bir zaman mənə bu qədər solğun və gücsüz görünməmişdi.

– Hələlik, – deyə mən təkrar edib, onun əlindən tutdum.

Onun əli gözəl və oğlan əli kimi möhkəm idi.

Birdən o biri əli ilə üzünü tutub ağladı.

Mən susurdum.

O isə ağlayırdı. O, əli mənim əlimdə olduğu halda ağlayırdı.

– Gedək içəri.

Lakin o, əlini mənim əlimdən çəkib altdan-yuxarı üzümə baxaraq:

– Yaxşı, Qərib, – dedi, – get. Səhər zəng elərsən.

– Yox, getmirəm, – dedim və onun qolundan tutaraq içəri apardım.

Mən çox həyəcanlı idim. Mən onunla əlaqədar hər cür fədakarlığa hazır idim. İndi bu dəqiqələrdə deyil, çoxdan hazır idim!

Səhəri gün tezdən biz üçümüz də avtobusla «K» rayonuna yola düşdük.

Axşam gün batanda ora çatıb, gecəni qızgildə qaldıq. Səhər isə Səriyyə ilə mən taksiyə oturub Zoğallı körpüyə getdik.

Bakı, 1960.

XAN QIZI GÜLSƏNUBƏRLƏ TARZƏN SADIQCANIN NAĞILI

Üçüncü yay gecəsi idi ki, şəhərin sakitliyi içində Xan qızı Gülsənubər tarda çalınan o muğamı eşidirdi. Və üçüncü yay gecəsi idi ki, Xan qızı Gülsənubərin yuxusu göyə çəkilmişdi. O tarçalan oğlanın gözlərindəki qəribə ifadə ilə çaldığı muğamın söylədiyi hekayət arasında ayrılmaz bir bənzərlik var idi. O hekayətin nədən ibarət olduğunu qız dərk eləyə bilmirdi. Lakin hiss edirdi ki, bu, nə isə, uzaqlarda və uzaq zamanlarda olub getmiş bir hekayət idi. Bəs, onda nə üçün o əhvalatı indi tarında hekayə edərkən oğlanın baxışları bu qədər pərişan, bu qədər əlacsız olurdu? Qız onu da hiss edirdi ki, muğamın danışdığı o əhvalatda nəhayətsiz bir kədər, bəlkə də, dünyada heç kəsin duya bilmədiyi bir nisgil var. Və indi bu cavan tarzən o pərişan, o nisgilli əhvalatı çaldığı muğamın gücü ilə hamıya nəql etmək istəyirdi. O qəmli əhvalatın sirri, yəqin ki, bu oğlana aydın idi. Yoxsa böyük Allahın onun gözlərinə bəxş etdiyi işıq muğamı çalmağa başladığı zaman birdən-birə bu qədər gözəl, bu qədər cazibədar, bu qədər dərin görünə bilməzdi.

Güllərin, çiçəklərin ətriylə dolu bu aylı gecənin nəhayətsizliyi harada, hansı yalçın qayalıqda isə qurtarırdı. Lakin cavan tarzənin gözlərindəki o işıqlı, anlaşılmaz dünya, muğamı çaldıqca, həm dərinləşir, həm də əsrarəngiz və qavranılmaz olurdu... Və qız, bütün bu düşündüklərinin, hiss etdiklərinin boş bir xəyal olduğuna özünü nə qədər inandırmaq istəyirdisə, ürəyini o aləmdən qoparıb, o cavan tarzəni özündən uzaqlaşdıra bilmirdi...

Özü kimi gənc və gözəl bir qız olan freylina Fatimə xanım qapını açıb içəri girəndə onu açıq pəncərənin qabağında oturub, aydınlıq içində olan bağçaya tamaşa eləyən gördü. Bağça ağ, qırmızı, çəhrayı güllər ilə, sənubər gülünün ətriylə dolu idi. Bağçada bülbüllər bir-birinə aman vermədən hey oxuyurdular. Əsli Kürdüstandan olan məşhur Bağdad bəyin qızı gənc Fatimə xanım Xan qızı Gülsənubərə freylina olmaqdan savayı, həm də onun yaxın dostu və sirdaşı idi.

Fatimə Xan qızına baxıb:

– Xanım, – dedi, – gecdir, deyəsən, quşların haray-həşiri səni yatmağa qoymur... Həkimlər sənə deyib ki, həmişə vaxtında yatmaq lazımdır.

– Yata bilmirəm, Fatimə... O tarzəni görəndən bəri yuxum ərşə çəkilib, özümə gələ bilmirəm.

– Onu unut, xanım! Siz hara, tarzən hara... Nə olsun, çox gözəldir?!

– Unuda bilmirəm onu... o tayda, o mənə baxanda, nə üçünsə diksindim. Elə bil, nədənsə, duruxdum. Elə bil, tilsimə düşmüşəm...

Sonra Xan qızı zarafatyana əlavə etdi: